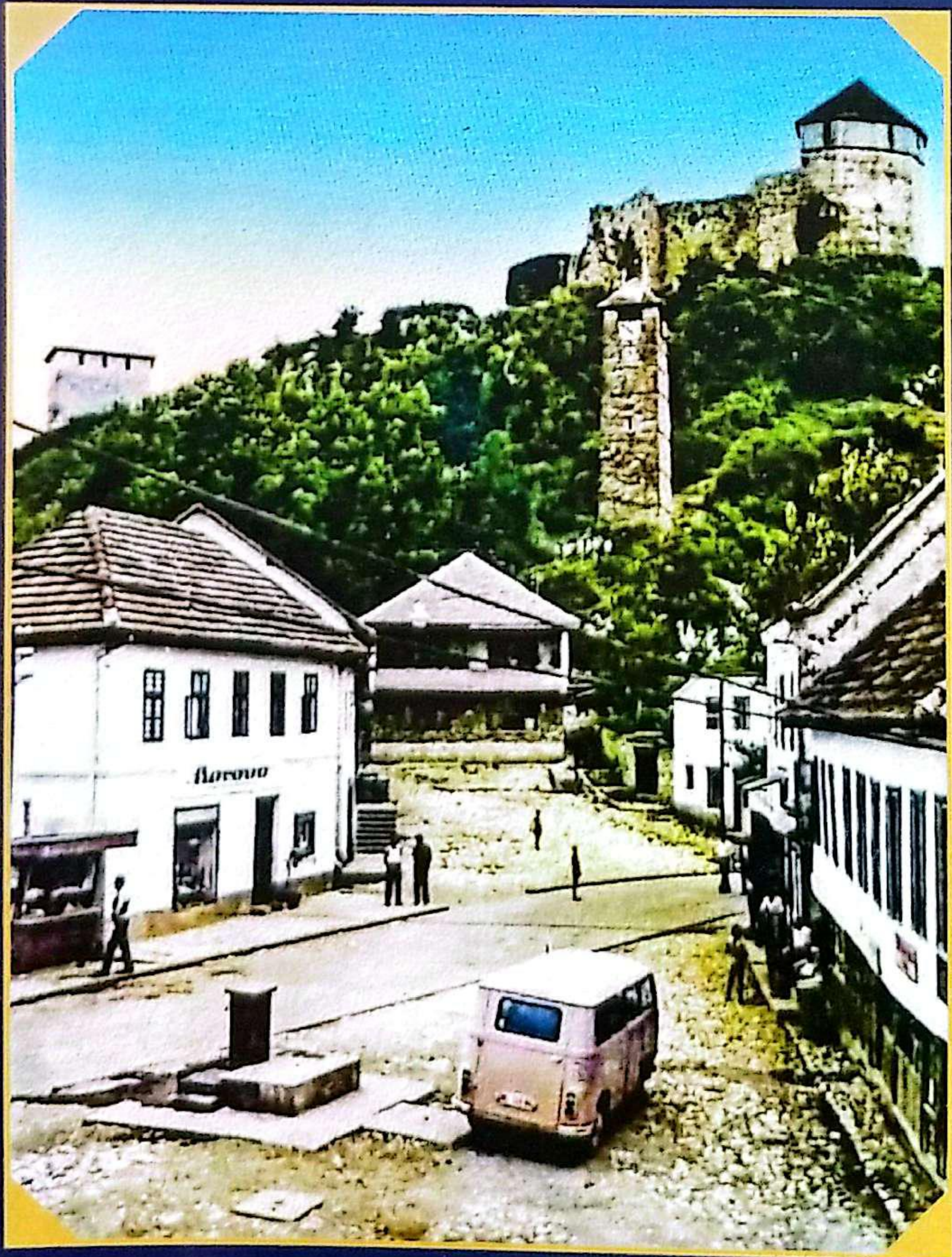
ZLATNE GODINE

Midhat Brkić Ciko

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Akademik, prof. dr. Bajruzin Hajro PLANJAC

IZVRŠNI UREDNIK
Mirza PLANJAC, dipl. ecc.

GRAFIČKA UREDNICA
Murisa BAŠIĆ

RECENZENTI
Dr. sc. Amir HALEP
Atif S. HODŽIĆ
Ibrahim TERZIĆ Terga

LEKTOR
Alisa RAMIĆ - DUDIĆ, prof.

KOREKTURA
Centar za obrazovanje odraslih
•EDUKA BH• Tešanj - Sarajevo

ISBN ISBN 978-9926-552-87-9
CIP zapis dostupan u COBISS sistemu
Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH
pod ID brojem 62557702

Midhat BRKIĆ Ciko

ZLATNE GODINE

Izdavačko-štamparska kuća
PLANJAX KOMERC d. o. o.
Tešanj, 2024.

SADRŽAJ

Predgovor

Godinama pišeš tekstove, kraće ili nešto duže. Mali dio objaviš, a veći zadržiš za sebe. Ne voliš da drugi bistre tvoja razmišljanja. Ipak je to otkrivanje vlastite intime. Ogoljavanje ličnosti. Nisu svi ni dobronamjerni, a ni spremni prihvatiti da ti nešto kao pišeš. Pored pisanja, uživaš u starim fotografijama svog grada. Posebno u onim iz novije historije, dok si još bio dječak. Dok je Tešanj bio usnula kasaba, u kojoj je rijetko ko slutio bolje dane. Znači, u tajnosti si volio svoje male tekstove i uživao u starim fotografijama. Pretpostavke za pisanje su bile u tebi. Preokret je nastupio kad si na facebook-u ugledao fotografiju izgradnje zgrade Simetrala. Progovorila je. Slika je jednostavno progovorila. Odlično si se sjećao izgradnje te zgrade. Građena je upravo pored mjesta na rijeci gdje si proveo najveći dio djetinjstva. Gledajući fotografiju, tako lako si počeo zapisivati detalje koje pamtiš. Prvo oko izgradnje same zgrade, pa o rijeci i brani pored zgrade. A onda i gomile drugih detalja kojih se sjećaš. Riječi i rečenice su se sustizale. Nisi bio u stanju ni naslove staviti na priče, a nova prisjećanja su već sustizala. Zapretena sjećanja su tražila put vani. Osjetio si ogromnu potrebu, čak obavezu, da zapišeš sve što pamtiš. I to si i činio. Skoro svaki dan si zapisivao i objavljivao novu priču. Par dana nakon susreta sa tom fotografijom, otišao si i na grič pored Simetrala. Dodatno

su ti se otvorila sjećanja. Boraveći na griču, kao da si sjeo u vremeplov. Shvatio si da si najveći dio djetinjstva proveo upravo tu, na griču, oko zgrada, na igralištu i oko rječice Tešanjke. Sjetio si se i čestih izleta na Kiseljak, izviđača, puževa, stripova, klikera, kūćā, i pištolja na kapisle. Sjećanja su samo iskakala. Događanja iz osnovne škole, udaljene samo stotinu koraka, ili događanja iz gimnazije, udaljene samo pedeset koraka od tvoje kuće.

Sjetio si se i najbližih komšija kojih više nema. U tvom najužem komšiluku, od Doma zdravlja do zgrade policije, žive su još samo tri osobe koje pripadaju generaciji tvojih roditelja: Adila Brkić, Ćamila Mešić i tvoja mati, Safida. Ponekad, naveče, kad prošetaš svojom ulicom, sjetiš se svih tih dragih preminulih ljudi. Decenijama si ih viđao u njihovim svakodnevnim aktivnostima, u odlascima na pijacu ili na posao. Ili u posljednjim šetnjama trotoarom, kad su jednom nogom već bili na drugoj strani. Slutio si u njihovom ponašanju skore rastanke. Nastojao si im se što ljepše javljati. Upravo ta tvoja Ulica Osmana Pobrića (danas Ulica braće Pobrić), kao i rijeka pored nje, čine ishodište glavnine tvojih priča.

Sam naslov knjige "Zlatne godine" sugeriše da se u pričama radi o najboljim godinama Tešnja i okoline. Kad se čaršija konačno otrgnula od vjekovne zaostalosti i krenula naprijed, u svjetliju budućnost. Ključni trenutak, koji razdvaja Tešanj kao kasabu, od Tešnja "privrednog giganta", je 1974. godina. Tad je, u okviru Pobjede Tešanj, sa radom počela Fabrika filtera za auto industriju, Unico filter (danas Mann Hummel). Kao i Enker, Fabrika svjećica i industrijske keramike, u okviru velikog BH sistema "Energoinvest". Upravo 1974. godine se preko noći počela dešavati transformacija hiljada tešanjskih sitnih poljoprivrednih proizvođača u industrijske radnike. Sa svim ekonomskim i sociološkim posljedicama koje je to nosilo. Masovna industrijska

proizvodnja koja je tih godina započela u socijalizmu, imala je svoj nastavak 1990-ih u kapitalizmu. Društveni sistem se promijenio, ali su desetine miliona proizvedenih auto filtera i auto svjećica već utisnuli svoj pečat. Industrijska kultura, radne navike i radna etika Tešnjaka su ostali. Kao i stečeni kapitali, privatni i društveni. Bila je to odlična podloga za razvoj uspješnih privatnih preduzeća koja Tešanj danas ima. I koja predstavljaju generator novog razvoja, potvrdu sposobnosti i garanciju opstanka ljudi na tešanjskom prostoru. Znači, 1974. godina je ključna, ne samo za uspjeh ondašnjeg Tešnja, nego se njen značaj provlači sve do današnjih dana.

Nijedna od napisanih priča, ni izbliza nije potaknuta nekakvom "jugonostalgijom". Nego isključivo pokušajem očuvanja sjećanja na Tešanj iz tog perioda. Kao podsjetnik na mjesta, objekte, način života i ljude kojih više nema. Nestankom sudionika događaja, nestaju i živi svjedoci svih dešavanja. Ako se nešto ne zapiše, biće skoro kao da nije ni bilo. Priče u ovoj knjizi su samo podsjećanje na djelić života iz tog perioda. Ako se neko nekad usudi prihvatiti pisanja historije Tešnja, priče iz ove knjige mu mogu biti barem skromni vodič. Da manje luta po bespućima historije.

Fotografije u knjizi su skinute sa interneta ili preuzete iz autorovog porodičnog albuma. Ako na nekoj od korištenih fotografija nije navedeno eventualno autorstvo ili vlasništvo, to je moguće isključivo iz razloga nepoznavanja istih. Autor priča ni na jednu od objavljenih fotografija ne polaže nikakvo pravo. Ali prenošenje priča nije dopušteno bez saglasnosti autora.

Kuriozitet je da su sve priče u ovoj knjizi napisane na mobilnom telefonu Samsung S23 FE. Veoma nepraktično, ali istinito.

Autor

JEDNO BJEŽANJE SA ČASA

Ideš u gimnaziju. Treći si razred. Odličan si učenik. Uživaš u školskim danima. U učionici zajedno slušate i muziku. Te 1977. godine u cijelom svijetu dominira disko muzika. Na jugoslavenskim muzičkim top listama vladaju Boney M. i ABBA. U Njujorku se otvorio Studio 54, i postao najpoznatiji disko klub na svijetu. Prodaja muzičkih audiokaseta je prvi put dostigla prodaju gramofonskih ploča od vinila. Legendarni Elvis Presley je pronađen mrtav u svojoj kući, u 42. godini života. Pjevač Marc Bolan iz T. Rexa poginuo je u saobraćajnoj nesreći. Pjevač Lynyrd Skynyrda, Ronnie Van Zandt, i dvoje njegovih kolega su poginuli u avionskoj nesreći. Od filmova, najgledanija je Groznica subotnje večeri, sa Johnom Travoltom. Taj film je donio disko muziku i u kina. U tešanjskom kinu su pokazali izuzetan sluh za publiku. Groznica subotnje večeri je igrala čak dva dana. Oba dana su sve tri predstave bile rasprodane. Priličan broj gledalaca u Tešnju nije žalio pare, pa je film gledao dva, pa i tri puta.

Ali, u školi je na pomolu bio problem. U trećem razredu gimnazije ste dobili novog profesora hemije, Borislava Radovića.

Tešanj zbog svoje nerazvijenosti i prometne izoliranosti nije ni izbliza imao dovoljno svojih profesora. Kao profesori su primani doslovce svi koji su htjeli raditi u Tešnju. Prosvjetni kadar je privlačen na razne načine. Dodjeljivani su im općinski

stanovi na korištenje. Plaćana im je i stanarina kod privatnih stanodavaca. Profesor Radović je našao stan u Tešnju. Unajmljivao je jednu sobu, u stanu kod Ismeta i Fatime Mandžukić.

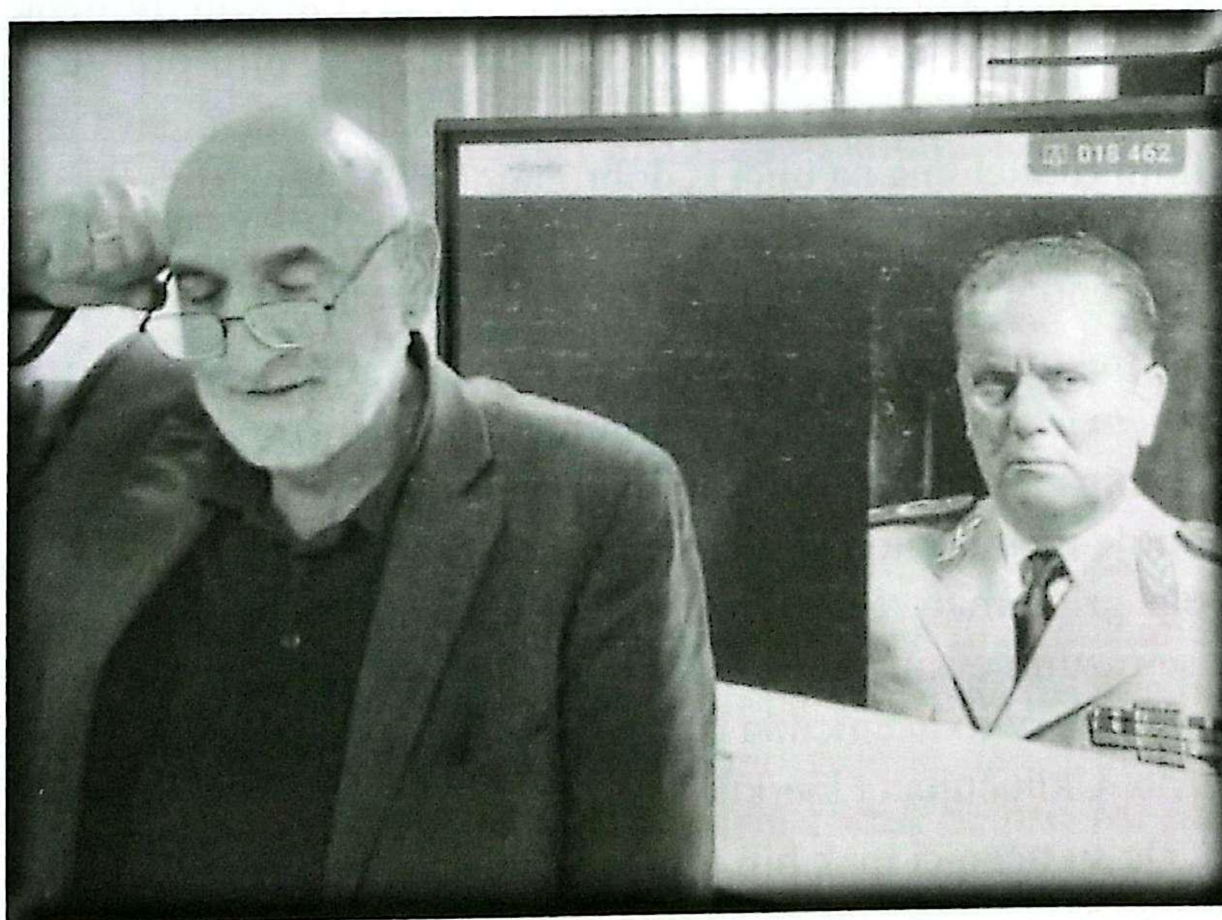
Gimnazijalci znaju, u trećem razredu se radi organska hemija, koja je teška sama od sebe. Alkani, alkeni, ugljikovodici, etri, aldehidi, sve teže od težeg.

Profesor Borislav Radović nije ni izbliza bio na visini zadatka. Po struci nije bio profesor, nego inžinjer hemije. I to već u ozbiljnim godinama. Sasvim sigurno već penzioner. U Tešanj je došao da zaradi honorar. Tešanj je tad vapio za bilo kakvim prosvjetnim kadrom. Profesor je izgledao i ponašao se starački. Nosio je trodijelno neuredno sivo odijelo, uvijek posuto pepelom od cigareta. Bio je blago savijen u leđima, ovalnog lica i bez ijedne dlake na glavi. Zimi je onako blago pognut, sa cigaretom u ruci, često šetao po gimnazijskom hodniku, potpuno nepotrebno zagledajući i opominjući učenike na ponašanje. Fatimu Karahodžić i Sutku Elezović je na hodniku jednom upozorio. Pitao ih je zašto se smiju tako glasno dok on prolazi. Da nije možda taj smijeh na njegov račun?

Očito su mu pedagogija i pristup učeniku bili potpuno strani. Bio je nesiguran u izlaganju lekcije. Ono što je predavao nije objašnjavao, a tražio je da se objasni prilikom odgovaranja. Zaredale su se sve same jedinice iz hemije. Atmosfera na časovima hemije je stalno bila napeta. A onda je postala još napetija. Nakon silnih jedinica iz odgovora, profesor Radović je najavio i prvi kontrolni rad. Znali ste da će i to biti dodatne jedinice u dnevniku. Razred se spontano dogovorio da u znak protesta pobjegne sa kontrolnog rada. U trećem razredu ste bili prva smjena, a hemija je bila četvrti čas po rasporedu. Niste znali ni gdje biste otišli. Grič na gimnazijskom igralištu je bio jedini logičan izbor. Blizu škole ste, a niste na času. Tako ste

na velikom odmoru otišli na grič. Nervozno ste se šalili, tješili jedni druge i, posmatrajući školu, čekali nečiju reakciju.

Nekoliko minuta nakon početka časa, profesor Radović se pojavio na vratima zgrade gimnazije. Nervozno je šetkao pred ulazom, pušio cigaretu i pogledavao u vašem smjeru. Vi ste, naravno, bili još nervozniji. Da je krenuo prema vama, vjerovatno biste prhnuli na sve strane, kao ptice sa grane. Profesor Radović je šetkao par minuta, onda je ljutito bacio cigaretu i vratio se u zgradu. Kad je zazvonilo za kraj časa, vi ste uredno prekinuli svoj protest, i vratili se na peti čas.

Uslijedile su mjere od uprave škole. Organizovano bježanje sa nastave se onda moglo tumačiti i kao antidržavna aktivnost. Skoro kao suprotstavljanje vladajućem socijalističkom sistemu. I to od strane gimnazijalaca, koji trebaju biti najsvjesniji da neprijatelji društva jedva čekaju takve pojave. Cijela tešanjska

čaršija je bila zaprepaštena devijantnim ponašanjem gimnazijalaca, u smislu: „Sve smo im dali, a oni bježe sa nastave!" Razrednik je bio profesor historije, Zdravko Naletilić. Nije imao nimalo razumijevanja za razloge bježanja. Predsjednica razreda je bila Jasminka Hadžiedhemović. Samo zbog te činjenice je dobila iz vladanja ukor direktora. Direktor škole i profesor matematike, Nijaz Tahirović, je donio pismenu anketu. Moralo se odgovoriti na dva pitanja. Zašto se pobjeglo i ko je organizator? Nažalost, kao organizator je označena Ljerka Soldat. I upravo Ljerka je podnijela najveći teret tog spontanog bunta. Označena je kao glavni bundžija. Pozvani su i Ljerkini roditelji, Tonka i Mika, na razgovor kod direktora. Pojedini profesori su se dodatno, veoma nepedagoški ponašali. Prilazili su Ljerkinim roditeljima na ulici i „dobronamjerno" ih plašili pričom da će Ljerka biti izbačena iz škole. Cijelom razredu je vladanje smanjeno na vrlodobro. Ljerki je vladanje smanjeno na loše.

Direktor Nijaz se ipak pokazao jako susretljiv. Sa razumijevanjem je prihvatio učeničke argumente. Shvatio je zašto je predavanje vremešnog hemičara bilo neprihvatljivo. Taj spontani bunt je ipak donio i pozitivne posljedice. Profesor Radović se bolje pripremao za čas. Detaljnije je objašnjavao i pokazivao je više razumijevanja zbog teške materije koju predaje. Do kraja godine je svim učenicima iz razreda vladanje vraćeno na primjerno. Uključujući i Ljerku.

Da su učenici ipak bili u pravu, pokazalo je vrijeme. Profesor Radović je već iduće godine, nakon tri godine rada u školi, napustio Tešanj. Otišao je predavati u srednju školu u Rudo, u istočnoj Bosni.

Nema više organske hemije i nema većine naših profesora. Nema više ni gimnazijskog griča. Ostaje samo ova priča, kao podsjetnik na grič i jedno davno bježanje sa časa.

DŽEPARAC

Djeca su prije rijetko imala para. Džeparac je bio nepoznata imenica. Sredinom 1970-ih su se pojavile metalne kasice Privredne banke Sarajevo. Djeca su stidljivo počela štedjeti. Sve u vezi sa novcem tad su rješavali roditelji. Za školu se djeci nije davao džeparac. Nisu imali šta ni kupiti. Tek u drugoj polovini 1970-ih u prodavnicama se pojavio originalni italijanski Eurokrem. Odmah smo na velikom odmoru počeli ići u prodavnicu. Kupovali smo onu najmanju zdjelicu od petnaest grama. I uz to frtalj hljeba, odnosno dvjesto pedeset grama hljeba. Imali smo stotinjak koraka od prodavnice do škole. Usput bismo pojeli sav hljeb. Ali je uvijek na kraju ostalo još malo tog novog namaza, da ga uzmemo kašičicom, bez hljeba.

Mi djeca smo ponekad prodajom puževa ili skupljanjem cvata zove znali doći do nekih sitnih para. Čaršija još nije bila izgrađena, pa smo puževe brali tamo gdje je danas bolnica. Sve do današnjeg kafića Adela. Stariji rođak Šemso M. nam je ponekad uzimao harač. Zaustavi nas na cesti, odvadi sebi puževa, i samo nam kaže: „Možete ići!“ Nismo se previše bunili. Djeca su onda respektovala starije. A i Šemso je bio nervozan. Znao je i šljagu iza uha opaliti.

Jedne prilike, pored Ulice braće Pobrić, puževe je brao i Bruno Tucaković. Nije htio da bude prepoznat, pa je na glavu navukao staru najlon čarapu. Ali on je imao crnpurast ten, pa

su ga prolaznici lako prepoznavali. Skoro svi odreda su mu se javljali i pitali ga: „Ide li, Bruno? Ima li puževa?" Na kraju je Bruni dosadilo, pa je rekao: „Hebo ti ovu moju masku!" Skinuo je najlonku sa lica i nastavio brati puževe, bez maske.

Cvat zove smo najčešće brali po narudžbi tetke Nisve. Tetka je od zove pravila čaj gostima kafane Lovac. Nismo išli daleko. Pored donjeg lijevog ugla hotela su počinjale široke stepenice. Bila je to prečica do puta za Tepe. Stepenice su bile od bijelih, kamenih ploča, širine dva metra. Pored njih su rasli brojni grmovi zove. Zemljište oko stepeništa bilo je zapušteno. Često smo u igri nailazili na zmije koje se sunčaju na stepeništu, tako da smo pri branju zove morali dobro paziti na zmije. Opasnost je vrebala na zemlji pored grmova, ali i na samim grmovima zove.

Jedna od želja koju smo sebi htjeli ispuniti je bila da naručimo ćevape iz vatrogasne kafane. Svaki dan smo se iscrpljivali trčeći po Gradini i oko Sahat-kule. Popodne nam je tempo već padao. Bili smo gladni. Idući kući niz čaršiju, prolazili smo pored vatrogasne kafane. Radoznalo smo posmatrali goste dok jedu. Često su jeli ćevape ili ražnjiće. Uz pivo ili konjak za muške, a vermut ili sokove za djevojke i žene. Bašta kafane je u sumrak odavala tako tih dojam. Popodne nije bilo ama baš nikakvog saobraćaja. Svi šumovi su bili prigušeni. Pogled na Gradinu i Sahat-kulu je pojačavao dojam ispunjenosti. Maštali smo da i mi sjedimo za nekim od tih stolova i jedemo ćevape.

I konačno, jednom se i to desilo. Berba puževa je tog dana bila uspješna, pa smo se odlučili počastiti ćevapima. Pod strahom smo ušli u kafanu i onako sitni gledali u konobara kao da je vlasnik svih ćevapa na svijetu. U bijeloj košulji sa crnom mašnom i crnom sakou, izgledao je kao da glumi u filmu. Stidljivo smo, glasom prepuklim od nervoze, govorili

da hoćemo dvije male porcije i pokazivali pare u ruci. Konobar je hladnokrvno i bez imalo uzbuđenja klimnuo glavom. To je značilo da je registrovao našu narudžbu i samo je rekao da pričekamo. Nije rekao gdje da čekamo, pa smo ostali unutra. Ali smo bili spremni brzo izaći, ako neko zagalami na nas. Odmah smo konobaru uručili pare za ćevape. Da i tu brigu riješimo. Stajali smo pored šanka i posmatrali kuharicu. Još uvijek nismo vjerovali da se pripremaju ćevapi baš za nas. Tad su djeca u kafani bila prava rijetkost. Stalni gosti su začuđeno gledali u nas i pitali se čiji smo. A i mi smo ispod oka pomalo razgledali. Kuharica je glasno viknula: „Hamdō, evo ćevapi za djecu!" Kad si odrastao, saznao si da je taj konobar bio Hamdo, zvani Vekija. Svojom bujnom grguravom kosom, a pomalo i fizionomijom, podsjećao je na lika sa flaše konjaka Vekija. Uzeli smo ćevape i hitro izašli napolje, da što više skratimo vrijeme boravka u kafani. U bašti je bilo slobodnih stolova. Ali uzalud. Nismo se usudili sjesti za sto u tihoj bašti, kako smo zamišljali. Ćevape smo pojeli na zidiću između bašte i vatrogasnog dvorišta. Usput smo posmatrali dešavanja u bašti, koja su nam u ono doba djelovala strašno zanimljiva. Parovi su sjedili za stolovima, povremeno gledajući u nas. Smješkali su se halapljivoj i očito gladnoj djeci. Interesantno da ćevapi nisu bili sa lepinama, nego sa naparenim šnitama hljeba. Vjerovatno im je tokom dana nestalo lepina... Ili su lepine čuvali za „prave" goste, a djeci mogu i šnite hljeba.

ĆEVAPI KOD ŠKOLJIĆA

Školske aktivnosti za taj dan su gotove. Sjedaš u auto ispred škole. Gladan si. Vrijeme je za doručak. Supruga radi prvu smjenu. Od kućne varijante doručka nema ništa. Razmišljaš o odlasku u Bingo po pečeni karabatak sa prilogom. Odustaješ. Jeo si to prošle sedmice. Ne valja sa piletinom pretjerivati. Burek kod Maše ili u Haustoru? Malo ti je jedan, a dva su previše za doručak. Pšeničnu maslanicu u Haspeku si oćeifio. Picu nisi nikada prihvatio kao doručak, a i ne voliš je. U vožnji si već došao do čaršije. Odlučuješ se za sigurnu varijantu. Tamo gdje jedeš još od osnovne škole. I gdje te nikad nisu iznevjerili. Odlaziš do ćevabdžinice Školjić. Znaš da je utorak i da je gužva, ali strpićeš se.

Emina i Nedžad Školjić su zanat učili od oca Mehmedalije. Svoju vještinu su doveli do savršenstva. Umjetnost i jeste jednostavnu i svima dostupnu hranu poput ćevapa, učiniti posebnom. Njih dvoje praktički cijeli život pripremaju i peku ćevape i lepine. Prvo uz oca, a onda samostalno. Sve do danas. I to uvijek na istom mjestu. Ćevabdžinica se još od sredine 1960-ih nalazi na istom mjestu pod Gradinom. U malom objektu čiji vanjski gabariti nisu bitnije mijenjani već skoro šezdeset godina. Tešnjaci već generacijama doručkuju upravo na tom mjestu.

Gladan si. Pomisao na meku i podatnu lepinu i ukusne ćevapčiće čini te još gladnijim. Već razmišljaš kako ćeš staviti dosta bibera i luk dobro nasoliti.

Naručićeš i jogurt. Ljeto je. Traži se slanija hrana i više tekućine.

Već u prilasku sa ulice vidiš da situacija nije dobra. Mušterije i izvana i iznutra stoje pored vrata. Smetnuo si da je avgust. Čaršija je prepuna dijaspore, željne domaćih okusa i mirisa. Mnogi od njih su kao i ti, poželjeli ukusne ćevape kod Mine. Dijaspora želi napuniti i stomak i oči. Kad se vrate u svoju Njemačku ili Austriju, da sami sebi mogu reći da su oćeifili ćevape u čaršiji. Ne možeš ni prići do Mine da naručiš. Sad ti ideja o doručku kod kuće i ne izgleda tako loša. Ljudi te čudno gledaju, ali ti se nekako proguravaš u sredinu objekta. Na zidnom satu u radnji je 10.45h. Stolovi oko tebe su prepuni naroda. Skoro svi već jedu. Tuše se ukusnim ćevapima i natopljenim, pa blago zapečenim lepinama. Tebi se šmaga. Bukvalno im zavidiš. Niko nema vremena ni glavu podići. Samo zveckaju viljuške. Mina te i ne gleda. Ti pokušavaš na blef. Dobacuješ joj iz daljine da hoćeš veliku porciju za ponijeti. Ništa. Nema reakcije. Tek nakon par pokušaja dobijaš razdražljiv odgovor. Kaže: „Nema, nestalo ćevapa!“ „Čuj to, kako nema?“ - pitaš sav u čudu. Ne vjeruješ. Misliš da se šali sa tobom. Pogledaš je pravo u lice. Ma, kakva šala! Na licu su ogorčenost i nezadovoljstvo. Rado bi se i posvađala izgleda. Ti iznenađen šutiš. „Eto, nema! Nismo očekivali baš ovolike silne narudžbe“, kaže Mina. „A ovi što sjede i čekaju?“, usuđuješ se upitati. „To su narudžbe otprije. Oni kad pojedu odoše kući. A i mi ćemo za njima.“

Probijaš se kroz gužvu prema vratima. Osjećaj gladi kao da te napustio. Olakšalo ti je kad si vidio kako je Mini teško. Zbilja rijetka zgoda. Ostao si bez planiranog doručka. Nisi nikada u

životu ušao u ćevabdžinicu gdje je nestalo ćevapa. Znalo je lepina nestati, pa pričekaš dok ih donesu. Ali ćevapa?!

Fotografija u prilogu je iz 1974. godine. To je mala pomoć za one koji su u dilemi gdje se u čaršiji jedu ukusni ćevapi i lepina.

VATROGASAC PIONIR

Prodavnica obuće Borovo je nekad bila na gornjoj čaršiji. Pored nje se prolazilo na pijacu i na Gradinu. Ravni plato ispred ulaza u Gradinu je tokom godina služio u razne svrhe: za pijacu, za vašar, za ringišpil, za zid smrti, za igranje kúćā sa orasima.

Zid smrti najbolje pamtiš. Ušao si samo jednom. Od zaglušujuće buke motora, nisi mogao ništa ni čuti, ni progovoriti. Vozač motora je imao kacigu, crnu jaknu i hlače od kože. Snažno je turirao veliki motor na dnu drvene konstrukcije, koja je najviše nalikovala polulopti. Stajao si na improvizovanoj galeriji iznad vozača. Vozač je prvo pravio male krugove po dnu, pa se penjao sve više i više. Nakon par minuta stigao je do samog vrha okrugle konstrukcije. Brzinom motora se borio protiv sile gravitacije. Brzi krugovi po samom vrhu su izgledali zbilja opasno. Osjetio si snažan vjetar i miris kože dok je prolazio pored tebe. Nakon par krugova vožnje po vrhu, počeo se spuštati. Pravio je sve manje i manje krugove prema dnu, dok se konačno nije zaustavio.

Ipak, nedjelja ujutro je bila posebna. Na platou ispod Gradine su se skupljali vatrogasci pioniri. Tu ste održavali svoje redovne vježbe. Okupljali ste se uvijek nedjeljom, ispred zgrade Vatrogasnog doma u deset sati ujutro. Zadužili bi svoje „brentače" (aparat VP-15) i crvene, metalne kante napunili vo-

dom. Zatim bi u koloni jedan po jedan, svu opremu odnijeli do platoa pod Gradinom. Tu ste se u parovima takmičili u brzom „gašenju požara". Tačnije, u što bržem obaranju limenki poredanih na štapove.

Vježba je uvijek bila dinamična. Takmičarski duh je itekako bio prisutan. Sve je počinjalo komandom: „Prvi mlaz vodu daj!" Kante sa vodom su se nalazile iza takmičara. Do njih ima petnaest koraka odnosno deset metara. Trčiš koliko brže možeš. Donosiš kantu do aparata. Podižeš kantu i vodu brzo ulivaš u uski otvor „brentače". Pri tome nastojiš što manje prosuti. Ipak, uvijek prosipaš i po cipelama, i po zemlji. Nogom pritiskaš šuplji dio na dnu aparata da bude što stabilniji i počinješ pumpati vodu. Energično, sa obje ruke, dižeš i spuštaš ručicu pumpe na brentači. Kolega drži crijevo i gađa. Limenke su takođe udaljene deset metara, ali na suprotnu stranu od kanti sa vodom. Ako niste precizni, usfaliće vode. Onda moraš doliti. To je danguba i skoro siguran poraz. Volio si biti u paru sa Senadom Terzićem Cikijem. On je bio brz kao i ti. Pravilnost i brzinu vježbe nadziru i štopericama mjere komandiri Faik Terzić i Kemal Subašić. Obojica profesionalci i ljubitelji rada sa djecom.

Ponekad si išao i na vatrogasna takmičenja u druge gradove. To je bio poseban doživljaj. Sjesti sa drugim dječacima u crveni vatrogasni kombi i voziti se na takmičenje. I skoro uvijek zajedno pojesti ćevape. Za svako takmičenje su uvijek vršene intenzivne pripreme. Komandiri Kemo i Fajko nisu dopuštali da idete nespremni. Pred takmičenje ste pored nedjelje, vježbali i subotom. Uvijek bi vas postrojili prije vježbe i davali upute. Kemina glavna i česta uzrečica je bila: „Nije kums nešto uraditi pogrešno, ako može bolje." To „kums" je vjerovatno iskvareno od njemačkog die Kunst (umjetnost). Posebno si upamtio

jedan odlazak na takmičenje u Tuzlu. Vatrogasac pionir H.J. je otpustio ručnu kočnicu na kombiju. Kombi je bio pun mladih vatrogasaca. Bili ste parkirani na nizbrdici u centru grada. Nisi nikad vidio komandira Kemu ljutog kao tad.

Volio si biti vatrogasac pionir i ići na vatrogasne vježbe. Osjećao si se važnim za svoje godine. Posebno zadovoljstvo ti je predstavljao sam dolazak na vježbu. Imao si kompletnu dječiju vatrogasnu uniformu i kapu sa značkom vatrogasaca. Čak i malu sivu kravatu! Bio si ponosan i sretan prolazeći svojom čaršijom tako odjeven.

Brzo će proći godine druženja i godine vježbanja. Mnoge mlade ličnosti će se izgraditi i izrasti u pozitivnom duhu. Mladi vatrogasci Tešnja će u Njemačkoj doživjeti svoj vrhunac. Tokom 1970-ih će postati omladinski prvaci Evrope. Bilo je to priznanje cijeloj generaciji i svima koji su vježbali i takmičili se.

BEZEC

Hipi pokret je na svom vrhuncu. 1970-te godine su bezbrižne i razuzdane. Trapez hlače, cvjetni motivi i psihodelična muzika su dominirali, kako Evropom tako i urbanim dijelovima Jugoslavije. U Tešnju sviraju Srebrena mašina i Alkatmeri. Pink Floyd izdaju Tamnu stranu mjeseca, Bijelo Dugme snima Bluz za moju bivšu dragu, a Indexi svoju Plimu. Zapadna Njemačka i Istočna Njemačka su još uvijek dvije odvojene države. Evropska unija (EU) se još zvala Evropska zajednica (EZ). Sačinjavalo ju je samo pet država.

Pušači cigareta su svoj porok upražnjavali gdje su htjeli i kad su htjeli. Još nisu bili na nišanu medija i zakona. Tek početkom 1980-ih se masovnije počinje govoriti o štetnosti pušenja po zdravlje. Do tada je glavni problem vezan uz pušenje bio da ti ne nestane cigareta. Klima uređaji ili ventilacija kafane nisu postojali kao pojam. U kafanama prozori kao da su bili hermetički zatvoreni. Uvijek prekriveni gustim zavjesama. Atmosfera kafane je podrazumijevala puno dima, i to je bilo potpuno normalno. Pojam „pasivni pušač" još nije bio u upotrebi. Ljudi se tada nisu bojali ni aktivnog, a kamoli pasivnog pušenja. Kad se zakašlješ, sve drugo si krivio, osim duhana. Ponekad si bio u društvu okorjelih pušača. Pojedini od njih su pri kašljanju izbacivali gomilice žutosivog šlajma veličine manjeg vrapca. Niko to nije povezivao sa štetnosti pušenja. Nego da moraju

promijeniti marku cigareta. Ili su govorili da su nešto nehorni. Mladim pušačima koji kašlju govoreno je da slabo podnose duhan. U kafani se naravno uvijek mogao otvoriti prozor. Ako nekom naumpadne i ako je vrijeme pogodno. Stalnim gostima kafane, kao i akšamlijama, čist zrak sigurno nije bio na listi prioriteta. Jedina ventilacija je bila kad neko uđe ili izađe iz kafane. Tad bi dim pokuljao napolje, ali samo zakratko. Niko se čak nije ni bunio što se sjedi u dimu. Toliko je to bilo normalno. Ponekad doslovce zbog dima nisi mogao dobro vidjeti goste na drugom kraju sale. Najgore je bilo uveče, kada se igrala činkvina (tombola). Tad bi se u kafani skupila „sva čaršija", i moglo se disati samo „na škrge". U seriji Tale, vlasniku kafane, Hejlagi, gost se žali da je u kafani previše dima. Hejlaga mu odgovara da se prigne tlima, dolje je manje. Pušenje je bilo općeprihvaćeno. Svi su pušili. I mlado i staro, i žensko i muško.

„Grebanje“ za cigarete je također bilo normalna pojava. Svi su pušili, ali nisu svi imali para za cigarete. Grebanje je znači bilo skoro epidemijska pojava. Jedan poznati tešanjski ugostitelj je razmišljao kako da smanji davanje cigareta tim grebatorima. Gosti su smatrali ako nešto pazare kod njega, da imaju pravo i ogrebati se za cigaretu. Na kraju se lik dosjetio. Grebatori su uvijek tražili cigaretu u momentu kada on izvadi kutiju iz džepa. On se tako usavršio, da je izgledalo da svoj meki sarajevski Marlboro, koji je uvijek pušio, vadi već upaljen iz džepa. A opet, taj meki Marlboro iz Fabrike duhana Sarajevo je bio najbolja cigareta na ovim prostorima. Ako ga zapališ i ostaviš na pepeljari, za nekoliko minuta je sagorio. Za razliku od Lorda koji je bio pun „panjeva“, pa si morao zbilja dobro vući da povučeš dim. Jedan drugi Tešnjak, mladi penzioner, uvijek je odbijao zahtjeve grebatora za cigaretom. Zaklinjao se materom i govorio: „Nemam, evo još samo sedamnaest u kutiji.“

Znalo se od pušača tražiti i da ostave „bezec“. Naime, bezec je ono pri dnu, kad već sve ispušiš i ostane još dim ili dva da se povuče. Tada bi skoro potpuno popušenu cigaretu dodavao onome ko je tražio bezec, da je dovrši. Ne treba posebno napominjati da je taj od silne želje vukao, dok i filter doslovce ne počne goriti. A tek higijenska strana tog prenošenja cigarete iz usta u usta?! Posebna kategorija su bili skupljači čikova ili pikavaca. Oni su kupili popušene cigarete iz pepeljara u kafani ili skupljali pikavce sa mjesta gdje su se odbacivali. Zatim su kod kuće od tih ostataka duhana sebi motali nove cigarete. Tada nije bilo mašinica za motanje cigareta, niti filtera za kupiti. Mogao se kupiti samo cigaret-papir i sebi ručno motati duhan u cigarete bez filtera. Ovo podsjeća na današnje motanje cigareta i skupljanje originalnih kutija, da u njih staviš ručno napravljene cigarete.

i Jasminom. U lijevoj polovini su Muhamed i Zekija Hotić sa sinovima Fadilom, Besimom, Seadom-Nekom i kćerkom Nermom. Balkoni i dvorište su prepuni cvijeća, što govori o sklonosti obje domaćice ka lijepom. Uočljivo je da su vegetacija i

stabla iznad kuće dobro izrasli i da skoro prikrivaju pogled na Sahat-kulu.

Na vrhu Hotića kuće je televizijska antena. Tada je bilo potpuno normalno da komšije dođu na Dnevnik, na utakmicu ili na neku zabavnu emisiju. Ljudi su živjeli jedni sa drugim, a ne jedni pored drugih. Muževi su dolazili sa cigaretama, a žene sa pletivom.

Ponekad se zajedničko gledanje tv-a kombinovalo sa akšamlukom. Posebno kad su sportski događaji. Uvijek se sjedilo do kraja programa. Kraj programa je dugo godina bio u 22 sata, a potom u 23 sata. Kada se program završi, ekran je treperio poput snijega. Zvučnici su šuštali. Gledaoci su putem tv magazina redovno obavještavani da tada treba isključiti televizor, jer postoji mogućnost kvarova. Ponekad se program iznenada prekidao i na ekranu je satima znao stajati natpis „smetnje na trasi". Aparat se tada nije isključivao. I dalje se bacalo oko na ekran i čekalo da se oglasi spiker. Najčešći uzrok zastoja je bio kvar na nekom odašiljaču.

Boksački mečevi Muhameda Alija su vanredno prenošeni uživo u tri sata ujutro. Taj događaj je izazivao euforiju. I mahala i grad su ga komentarisali. A tek košarkaški susreti sa Sovjetskim Savezom (danas Rusijom). Amerika je bila nesporni šampion svijeta u profesionalnoj košarci. Košarkaški meč između Jugoslavije i Sovjetskog Saveza se smatrao borbom za drugo mjesto na svijetu! Rivalstvo kakvom nije bilo ravnog. Vuklo je korijene još od 1948. godine, od Titovog razlaza sa Staljinom i blokom socijalističkih država istočne Evrope.

Kad se tv uključi, nije se odmah pojavljivala slika. Ekran se morao čitavu minutu zagrijavati. A opet poslije gašenja, slika se lagano smanjivala sve do bijele tačke i onda nestajala.

Država je carinama od 70% štitila domaću proizvodnju. Tako su uvozni televizori bili mnogo skuplji od domaćih. Telefunken, Soni i Filips su bili veoma skupi i rijetki u trgovinama.

Postojao je i jedan tv aparat, pravi kuriozitet. Ruski crno - bijeli mali prenosni tv aparat Junost (mladost). Najčešće je viđan u kabinama velikih kamiona. Ali i u direktorskim kancelarijama velikih preduzeća.

Polovinom 1970-ih su se u Jugoslaviji počeli proizvoditi televizori u boji. Prvenstvo je preuzela slovenska tvornica *Gorenje*. Prvi tv u boji u Tešnju su imali babica Sabiha, i njen muž, šumar Hasija Huskanović, roditelji Almira i Amele. To je imalo za posljedicu naglo povećanje gostiju na sijelima kod porodice Huskanović. Ti gosti su sutra, onim koji to čudo još nisu vidjeli, prepričavali da je sve u boji. Čak i stolice. Za sve ostale Milka Babović je i dalje prenosila klizanje na ledu, tako da je riječima opisivala boju kostima i šljokica na klizačicama.

MEHMED

Subota je poslijepodne. Godina 1986. Tešanjska gornja čaršija pusta. Ruševina koju si predugo gledao u dnu ulice konačno je nestala. Na njenom mjestu je nikla nova kuća. Krov na novoj kući čaršijskog zlatara Osmana Foče blista. Zlatar se upravo uselio. Gradina je u svom podnožju okićena novim objektom. Fotografa je privukao novi sjajni krov. Usput je hvatao perspektivu. Od prodavnice obuće Bosna, preko sjajnog krova nove Fočine kuće, do srpske pravoslavne crkve. Uspio je u namjeri. Slika je bezvremenska. Čaršija se ne mijenja. Identična fotografija se može snimiti i danas.

Tešanj je tradicionalno uvijek bio loše snabdjeven obućom. Izbor je bio između samo dvije prodavnice - Bosna i Borovo. Posebna priča je bila prodavnica Jugoplastika. Od obuće su imali samo nekvalitetne plastične papuče i sandale. Njihov rok trajanja je bio najviše nekoliko sedmica. I garantovale su ti instant žuljeve. Poslovođa trgovine Jugoplastika je bila Senada Braković. Upravo u Jugoplastici si sredinom 1970-ih kupovao safari odjeću. Takozvani „safari look", koji je bio u modi u cijeloj Jugoslaviji. Tu si kupio i svoje prve farmerice u životu. Za svoj novac. Zaradio si ga radeći preko ljeta u magacinu Unico filtera (Mann Hummel). Marka farmerki je bila Lee Cooper, a godina 1977. Nisu bile jeftine. Upravo suprotno. Koštale su sedamdeset hiljada dinara. Isto kao i mjesečni iznos tadašnje

Pobjedine studentske stipendije. Znači, jedna stipendija je vrijedila jedne farmerke.

Prodavnica obuće Borovo je bila poslovnica ogromnog sistema Borovo iz Hrvatske. Tu su radili Smail Handžić Bata i Meho Škapur. Kasnije Dževad Osmić i Zijad Kurdić. Asortiman obuće je bio potanak. Prilagođen ondašnjem nezahtjevnom lokalnom tržištu. Ko je htio bolje (skuplje) cipele, morao je ići u Doboj ili dalje.

Tešanjska prodavnica obuće *Bosna* je bila ispostava preduzeća iz Banjaluke. Zaštitni znak prodavnice obuće Bosna je bio njen poslovođa i trgovac, Beska Adžamija. Supruga Fehima, mati Avdije i Indire. Ispred prodavnice *Bosna* su bile stepenice. Na drugom stepeniku je dugi niz godina, sve do proljeća 1992. godine, sjedio Mehmed iz Miljanovaca. Poslovođa Beska ga nije ometala. Imala je u vidu njegov hendikep. Mehmed je bio slabovidno lice. Skoro potpuno slijep. Očekivao je Mehmed sadaku, ali nije bio naporan. Veliki broj ljudi u prolazu

nije ga ni primjećivao, pa mu je, vjerovatno, i nafaka bila potanka. Na glavi je uvijek nosio kapu bjelicu. Kapu je kupio u susjednoj tekstilnoj radnji kod Sabrije Smailbegović. Pored Mehmeda je uvijek sjedio i jedan mali dječak. Mnogo puta si u prolazu vidio tu scenu. Ponekad je znala i kiša pasti. Nastajala je čudna situacija. Mehmed nije napuštao stepenište. Očito nije imao gdje. Razapinjao je zbilja veliki kišobran. Nagnuti jedan na drugog ispod kišobrana, čekali su prestanak kiše. Slijepac i dječak. Pod kišobranom, na mokrom stepeništu. Dok se kiša slivala niz stepenice. Kakva bi samo to fotografija bila? Da je ikom palo na pamet da ih uslika. Kad je bio baš veliki pljusak, ulazili su u prodavnicu kod dobre duše Beske. Ona im je bila krajnje utočište. Pored Mehmeda je u vrijeme pauze za doručak često prolazio i Senad Seno Šeremet. Lokalni šeret i sudija Općinskog suda u Tešnju. Seno se sa Mehmedom volio našaliti. Ponekad i grubo. Seno je često pitao Mehmeda, zašto mu gleda u oči, a ne pozdravlja ga?

Mehmed i dječak su obično u rano poslijepodne napuštali svoje mjesto na stepeništu prodavnice. Mehmed bi ustajao polako i pažljivo, skoro ceremonijalno. Čitavih nekoliko minuta bi popravljao svoju odjeću, zgužvanu od višesatnog sjedenja. Uzeo bi svoj bijeli štap u desnu ruku, a dječaka bi držao za rame lijevom rukom. Zatim bi se njih dvojica skupa uputili nadesno, u smjeru autobuske stanice. Išli su na radnički autobus u 15 sati. U slučaju velike kiše, često su se mogli vidjeti kako sjede u restoranu na autobuskoj stanici u Tešnju. Ponekad u dolasku, a ponekad na odlasku.

AUTOMEHANIKA FRANKFURT

Ljeto je godine 1996. Mjesto radnje fabrika Unico filter. Današnji Mann Hummel. Šef si prodaje. U fabrici nema telefona za pozive izvan BiH. Ne možeš nazvati nijednog poslovnog partnera van zemlje. A van zemlje ti je devedeset devet posto partnera. Neprestano pozivaš privatnu firmu "Mikron" u Cerovcu. Oni te svojim telefonom spajaju sa onim ko ti treba, u Hrvatskoj, Sloveniji, Belgiji ili Njemačkoj. Čitaš Nijemcima ponjave narudžbi preko telefona. Popunjavaš skladišta filtera u inostranstvu preko telefona. Mjesečni računi za telefon su astronomski. Šutiš. Ne možeš raditi bez telefona. Ionako je teško. Sve stare zalihe materijala su potrošene. Još od 1992. godine redaju se samo dugovi. Njemački dobavljači materijala traže plan otplate dugova. Uvjetuju nove isporuke filter papira, specijalnih limova, ljepila i zaptivki sa priznanjem duga. Pristajete, nemate kud.

Uprkos svemu, proizvodnja filtera ide dobro. Unico filter je sačuvao i obraz i renome kvalitetnog evropskog proizvođača filtera. Bez obzira na postojeće dugove, inostrani dobavljači rado šalju nove materijale za proizvodnju. Svjesni su da će fabrika veoma brzo ponovo izrasti. Fabrika je zadržala i većinu kadra (I know how). Radnici su od 1992. do 1995. godine radili u zaleđenim, ili kao sauna vrelim proizvodnim pogonima. Navukli su boleščuge na sve moguće organe. Očekuju besplatno

liječenje u banjama. Očekuju od sindikata teleće i svinjske polutice, ugalj i drva, kao i zimnicu. Kao što je to sve bilo do 1992. godine. Očekuju i dobre plate. U fabrici Unico filter su znali primiti i po šesnaest plata za jednu godinu. Dvanaest redovnih, plus nakon svakog tromjesečnog obračuna platu „viška". Radnice Unico filtera su sve do 1992. godine imale platu kao profesor u srednjoj školi. S pravom očekuju da im fabrika uzvrati za nadljudske napore na održavanju proizvodnje u ratu.

U izvještaju Privredne komore BiH za 1995. godinu stoji da su Pobjeda, Mann Hummel i Enker izvezli dvije trećine ukupnog bosanskohercegovačkog izvoza te godine. Fantastičan procenat. Dokaz vitalnosti i snage tešanjske privrede. Ali, ime fabrike je na tržištu pomalo potisnuto. Novi igrači osvajaju ovo tržište. Dojučerašnji veliki kupci Unico filtera su postali veliki distributeri tuđih filtera. Hitno vam je potreban novi momentum. Nešto što će fabriku ponovo lansirati u orbitu uspješnih.

U avgustu dolazi dopis iz Privredne komore BiH. Obavještavaju vas o održavanju sajma Automehanika u Frankfurtu. Pozivaju da izlažete. Lijepo zvuči. Sajam Automehanika u Frankfurtu se održava još od 1971. godine. Njemačka je kolijevka automobilizma. To je najveći automobilski sajam na svijetu. Održava se tek svake druge godine. Znači, ako ne odete, popravni je moguć tek za dvije godine. Svjestan si da vam treba upravo takav događaj. Novi impuls. Iznova vraćen fokus na Tešanj i fabriku. Upoznaješ direktora Smaila Ramovića sa pozivom. Saglasan je, naravno. Kaže da je to veliki izazov, ali i prilika u isto vrijeme. Nijedno preduzeće iz Tešnja se još nikada nije pojavilo na tom sajmu. Ipak, ima veliku primjedbu. Cijena! Zakup štanda na sajmu je za vaše pojmove prevelik. Njemačka ne razumije da ste bili u ratu. Niti daje posebnu cijenu za izlagače koji dolaze iz BiH.

Obojica ste razočarani. Vraćaš se u kancelariju uznemiren. Odlična šansa za fabriku koju ćete morati propustiti. Do kraja dana odrađuješ posao rutinski. Nikako da se smiriš.

Ujutro te naziva kolega Rizo Fejzić iz Enkera. Pita šta ćete za posjetu Sajmu. Prenosiš mu razočarenje visinom zakupa štanda u Frankfurtu. On predlaže da zakupite jedan zajednički štand skupa sa Enkerom, te da pitate i Pobjedu i FAD Jelah. Biće još bolje i jeftinije ako pristanu. Podijelićete troškove zakupa štanda na četiri dijela. Vidno obradovan, odmah odlaziš direktoru Ramoviću. On radosno pristaje. Upućuje te u Pobjedu i FAD da pitaš i njih.

Pobjeda (Fabrika pumpi) je iznijela najveći teret ratnih napora. Zadnji vijak što su imali su dali da unaprijede vojnu proizvodnju. I pored toga, svjesni su značaja prvog poslijeratnog pojavljivanja na stranom tržištu. Da se pokažu. Da svijet vidi da i dalje postoje.

Ispred Pobjede kontaktiraš Huseina Galijaševića. Pristaju i oni, naravno. I u FAD-u rado pristaju.

Ostaju detalji. Vozač Suljo Galijašević će kamionom odvesti uzorke pumpi, filtera, doboša, svjećica i keramike u Frankfurt. Sve četiri firme u bh medijima već uveliko oglašavaju da idu u Frankfurt na Automehaniku. U ondašnjoj javnosti to zvuči veoma prestižno, skoro glamurozno. U Tešnju rade iskusni marketinški vukovi. Znaju iskoristiti priliku da promovišu svoje fabrike i svoj Tešanj.

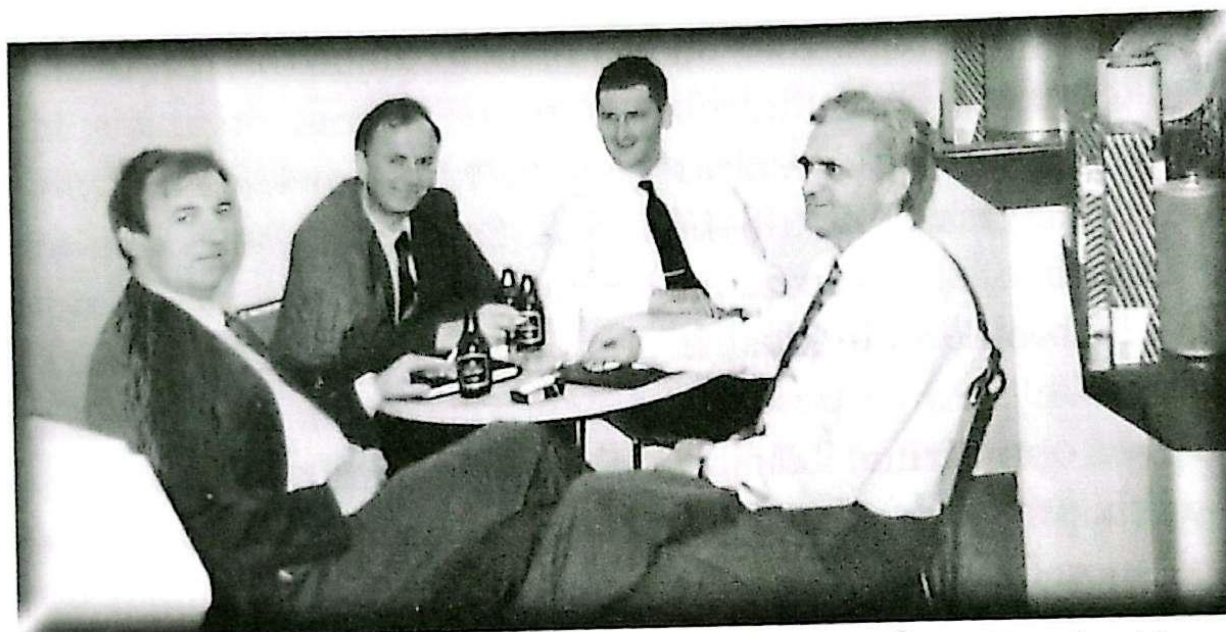
Dok se industrijalci spremaju u Frankfurt, u Tešnju još nisu ni svi prozori postakljeni. Još se UNHCR folija nalazi na velikom broju prozora. Još se puno auta vozi bez registracije. Put od Tešnja do Mekiša i Kiseljaka je 1992. godine bio potpuno asfaltiran. Sada se doslovce ponovo pretvorio u makadam. As-

faltu nema ni traga. Kao da je pojeden. Stanovništvo Tešnja uveliko prima humanitarnu pomoć od raznih organizacija. Malteški vitezovi, Crveni križ, Adra, Merhamet, Crveni polumjesec, Igasa, TWR, Solidaridad, Saudijski visoki komitet za izbjeglice. Plus udruženja Tešnjaka u pojedinim zemljama. Plus bezbrojne individualne donacije. Svi se trude da Tešanj i Tešanjke ponovo postave na noge. Uprkos i uinat svemu, na valu optimizma, Tešnjaci odlaze u Frankfurt na Automehaniku, promovisati svoj grad i svoju industriju. Poslovni inat tipičan za Tešanj.

Muhamed Galijašević, Midhat Brkić, Jusuf Hrvić, Enver Ajanović, Smail Ramović, Sead Ćeman, Enes Hadžihasić (09/1996.)

Polovinom septembra 1996. godine konačno krećete. Iz Unico filtera idu Smail Ramović, Jusuf Hrvić, Midhat Brkić, Sead Ćeman, Enes Hadžihasić i vozač Muhamed Galijašević. Iz Pobjede kreću Husein Galijašević, Kasim Kotorić i Šefik Husaković. Iz Enkera idu Berzad Vilašević i Rizo Fejzić.

Berzad Vilašević, Kasim Kotorić, Midhat Brkić, Šefik Husaković (Frankfurt 09/1996.)

Prvi put u Evropu nakon rata! Most na ušću kod Doboja je srušen odmah na početku rata. UNPROFOR ga je privremeno premostio montažnom konstrukcijom. Vozite veoma pažljivo preko mosta. Sjećaš se bizarnih priča o događanjima oko tog mosta. Nervozni ste. U autu niko ništa ne govori. Na lijevoj strani nakon mosta je potok Liječak. Koritu od potoka nema ni traga. Postao je duboka vododerina široka dvadesetak metara. Obrastao je raslinjem i stablima, godinama nedirnutim. Put pored naselja Usora prema semaforu je doslovce sav zarastao u travu i puzavice. Bivše dvije trake su nevidljive. Vozite sredinom puta, tu je najmanje zelenila. Prometa na cesti naravno nema.

Brzo ste na Orašju. Most preko rijeke Save je srušen. Savu ćete preći skelom. Nisi se nikad vozio skelom. Čekate sat vremena. Lokalni promet je dosta gust. Jesen je poranila. Sava je nabujala i izlila se iz korita. Blato je do koljena. Vi ste u odijelima. Odudarate od ostalih na skeli. Valja vama preko rijeke. Poletni ste. Jedva čekate da idete dalje. Skela pristiže. Nikad

Skelom preko Save, Midhat Brkić (09/1996.)

prije nisi skelu ni vidio, a kamoli se vozio na njoj. Pažljivo se autom penjete na prilaznu rampu, pa na skelu. Parkirate se gdje vam kažu. Do vode, na samu ivicu skele. Skeledžije naglas izvikuju upozorenje da ne ostavljate torbe i dokumente u autu. Kao ni novac. U tom trenutku postaješ svjestan snage i širine Save oko vas. Kao i plitkih talasa koji povremeno zapljusnu taj tanki red dasaka na kojem plovite preko nadošle vode. Uprkos tome, uživate. Doživljaj je prvi put se voziti skelom. Imaš predosjećaj da će sve biti dobro. Nakon desetak minuta vožnje skelom stižete na lijevu obalu Save. Blato je baš duboko i ne može se izbjeći. Tješite se da usput ima benzinskih pumpi. Negdje ćete stati i pokušati se očistiti. Ne možete prljavih cipela i hlača u Njemačku. Ako ste Bosanci, bar da ne budete prljavi Bosanci.

Na hrvatskoj strani Save samo ovlaš gledaju vaše dokumente. Neobično je pokazivati pasoš tamo gdje si do juče golfom jurio bez zaustavljanja. Vožnja autoputem do Zagreba djeluje nestvarno lagano. Muhamed Galijašević izvlači maksimum iz friško kupljenog polovnog fabričkog mercedesa. Od iskusnog vozača ništa manje se i ne očekuje. Mercedes je kupljen od Sejde Jusufovića. Taj mercedes nije bio dugog vijeka.

Već na idućem putovanju u inostranstvo je ukraden. Nestao je u Zagrebu ispred hotela "I", u kojem ste spavali na povratku iz Mađarske. Ali, to je neka druga priča.

Brzo stižete do slovenske granice. Kontrole papira su strožije. Otvaraju i gepek. Nemate ništa osim pidžame, četkice i paste za zube. Noć provodite u Union hotelu u Ljubljani. Ljubljana osvaja. Čista i okupana blagom, jesenjom kišom.

Naveče kasno, u holu hotela, u susret ti dolazi niko drugi nego Zoran Predin, lider slovenske rok grupe Lačni Franc. Odmah mu prilaziš i predstavljaš se. Govoriš mu da si njegov Lačni Franc nekoliko puta tokom 1980-ih gledao u Sarajevu. Iskreno mu je drago što si mu se javio. Zoran Predin je veoma prijatna osoba. Zove te na kafu ili piće, ali je već kasno. Još nema pametnih telefona. Ne možeš fotografisati taj susret. Ostaje samo zapis u tvom sjećanju. I flešbekovi koji te godinama podsjećaju na taj susret.

Ujutro krećete dalje. Austrija oduzima dah svojim glečerskim dolinama i putevima pravim kao strijela. Kao i pokošenim livadama na velikim visinama i zamkovima na kamenim vrhovima. Vozila koja vam dolaze u susret blicaju farovima. Sumnjate da ste toliko poznati u Austriji da vam neko blica. Vozite normalnom brzinom. Tek nakon pet - šest minuta jednolične vožnje pravcem, nailazite na policijsku patrolu. Shvatili ste da laserom kontrolišu brzinu auta na razmaku od nekoliko kilometara! Šokirani ste i tužni. Kod kuće u Bosni su vam prozori bez stakla, auta bez tablica, a ovdje laserom kontrolišu brzinu auta.

Vozite se dalje. U auto kasetofonu je kaseta Safeta Isovića, kupljena na tržnici Arizona. Safet pjeva Šehidski rastanak. „*Zima nikad proć*", "*sabah nikad doć*". Direktor Smail Ramović je stalno iznova i iznova ponavlja na kasetofonu. Shvataš taj sa-

bah u smislu bolje budućnosti koja nekom nikad neće doći. Zamišljen si.

Brzo ste vozeći kroz Austriju došli do Njemačke. Njemački putevi su brzi, prebrzi. Krajnja lijeva traka je rezervisana za superbrza vozila. Vi se držite zlatne sredine. Put do Frankfurta je pravi užitak. Sati prolaze kao minute. Uživaš u krajoliku dok se vozite njemačkim autobanovima. Silazite sa jednog od njih na ručak i odmor. Iskusni vozač Muhamed nas savjetuje i kaže da su najbolje kafane gdje piše Zur Post. Slušate savjete starijeg i ne griješite. Ručak prolazi u veselom tonu. Idete dalje. Nakon u ratu propalih bosanskih puteva, njemačke ceste ti djeluju savršene. Stižete do Frankfurta za tili čas. Kao da si volio da ta nestvarno ugodna vožnja još potraje.

Smještate se u hotel, u blizini zgrade koju svi zovu Olovka. Pada sitna kiša. Šetaš ulicama Frankfurta. Fotografišeš Olovku. Pun si pozitivne energije.

Ujutro ne možete dočekati da dođete na sajmište. Automehanika počinje. Prvi put u životu vidiš horizontalne pokretne stepenice - trake. Vozite se njima skoro do same hale i svog štanda. Usput je velika gužva. Svi Tešnjaci su već na štandu. Atmosfera kao u Tešnju.

Štand vam je montirao niko drugi nego Suljo Zeničanin, Jelašanin na privremenom radu u Frankfurtu. Radujete se Sulji kao djeca.

Olovka (09/1996.)

Husein Galijašević, Šefik Husaković, Korejanka, Suljo Zeničanin, Rizo Fejzić, Kasim Kotorić, čuči Midhat Brkić (09/1996.)

I on vama. Spontano otvarate srca i duše. Ali Suljo otvara i novčanik. Dva dana zaredom vas sve skupa časti sa hrskavim i slasnim pečenim pilićima i salatom od kiselih krastavčića. Cijene su sajamske. Za naše pojmove iznosi računa nisu nimalo naivni. Nikad nisi zaboravio ukus tih prvih poslijeratnih frankfurtskih „hähnchen" i „gurken". (Hvala dobrom Sulji ma gdje bio.)

Na štand Unico filtera dolaze skoro svi prijeratni partneri. I dobavljači i kupci. Svima ste unaprijed javili da ste tu. Neki vam nisu vjerovali da ste u stanju izlagati u Frankfurtu. Krajem prvog dana te doslovce usta bole od priče i prevođenja razgovora. Najvažnija posjeta od svih je dolazak gospodina Jägera iz Mann Hummela - Ludwigsburg. Njega iskreno zanima kako

Na štandu Unico filtera G. Jäger iz Mann Hummela i Midhat Brkić (Frankfurt, 09/1996.)

ste i u kakvom je stanju fabrika. Vrhunac prvog dana na štandu je ipak dolazak prvog bh ambasadora u Njemačkoj, Tešnjaka i doskorašnjeg direktora Marketinga i razvoja Pobjede Tešanj, Envera Ajanovića. Svi ste sretni što se vidite sa Enverom. Enver je jedan od kreatora razvoja moderne Pobjede. Gospodin Jäger iz Mann Hummela je takođe oduševljen da se na vašem štandu sreo sa bh ambasadorom. Nijemci vole i cijene etikeciju i diplomatiju. Gospodin Jäger odlazi dodatno uvjeren u snagu vaše fabrike i da ste na putu brzog oporavka, uz poruku da se javite čim prije. Tako je i bilo. Već za par mjeseci su započeli pregovori o povratku Unico filtera u okrilje Mann Hummela. Pregovori su ubrzo rezultirali svima poželjnim rezultatom. Mann Hummel je postao vlasnik Unico filtera. To je jedna od najboljih privatizacija u BiH. Na radost i korist svih zaposlenih. Tadašnjih i budućih.

ODLAZAK U VOJSKU

Završio si školu. Izlaziš po čaršiji. Planiraš posao ili ženidbu. Već radiš. Imaš para za izlaske. Uklopio si se u društvo. Obilaziš kafiće. Pomalo ašikuješ. Imaš lijepu djevojku. Svaki dan je lijep. Jedva čekaš da izađeš. Sve ti je potaman.

Jedan dan dolaziš kući. Na stolu koverta. Plava. Na tvoje ime. Baš na tvoje ime. To je rijetkost. Nemaš pojma šta je. Nervozno je otvaraš. Dereš je, u stvari. Napet si. Ništa ne slutiš. Poziv iz vojnog odsjeka. Upućuju te u vojsku (JNA). Vojni odsjek je blizu. Pedeset koraka od kuće. Odlaziš da razjasniš. Nije greška. Odlaziš u vojsku. Stvarno. Uručuju ti i kartu za voz. Neće te biti godinu dana. Buduća adresa ti je vojna pošta 9218/20A. Čak nisi ni u BiH. Malo je reći da si iznenađen. Planovi padaju u vodu. Moraš se prilagoditi.

Pitaš se zašto baš sada? Zašto se uopće ide u vojsku? Nema rata. Niko nas ne napada. Kažu moraš odužiti dug državi. Upravo tako se govorilo. Odlaskom u vojsku vraćaš dug državi. Kad sam se zadužio? Ko me je zadužio? Čuj pitanja? A ko ti je stvorio uslove? Da se školuješ. Liječiš. Zapošljavaš. U slobodnoj zemlji bez okupatora.

Prvi šok je prošao. Mjesec je do odlaska. Kao da stalno imaš blagu temperaturu. Puno se može za mjesec. A i malo. Prije si izlazio naveče. Sad izlaziš i danju. Odmaknut si od stvarnosti. Pomalo sjetan. I pomalo ironičan.

Obavezan ritual je bilo oproštajno veče! Poziv na oproštajno je imao mnogo dublje značenje od običnih sjedeljki. Sjedićeš u društvu najboljih prijatelja. Bićeš okružen gomilom meze i pića. Pored prijatelja, tu su i djevojke. Atmosfera čista petica. Ali pomisao na odlazak kvari sijelo.

Svi koji su se vratili iz vojske su drugačiji. Promijenjeni do srži. Ista su lica i iste grimase prave, ali suština im je izmijenjena. Tih petnaest mjeseci odsutnosti čuda čini. Nema više lakomislenosti, niti bezveznih priča. Zbunjuju te. Na oproštajnom se svi vesele i pjevaju. Dobro raspoloženje dominira. Ali realnost skorog odlaska vrlo brzo ohladi sobu. Zvijezda večeri, čije je oproštajno, sutra više nije tu. I neće je biti narednih dvanaest ili petnaest mjeseci.

Oproštajno je obično bilo nekoliko dana prije odlaska u vojsku. Ponekad subotom u disku, ako je bilo zgodno. Ili u gradskom hotelu, srijedom na igranci. Bilo je i pretjerivanja. Neko se sedmicama opraštao od civilnog života, obilazeći sve kafiće po gradu. Neki su tih posljednjih sedmica doslovce postajali modri u licu od alkohola. Konačno stiže i dan odlaska. Opraštaš se sa roditeljima i komšilukom. Sa prijateljima se trpaš u nekoliko auta. Odredište je željeznička stanica Doboj.

Na željezničkoj stanici scene su uvijek dirljivo iste. Nije uzalud Bora Čorba napisao pjesmu „*Neke su žene pratile vojnike*". Budući vojnik je u želji da skrati ceremoniju oproštaja, odmah ušao u vagon. Zbog gužve ne može ni glavu isturiti kroz prozor vagona. Jedva gleda, nenaspavan i potišten. Svi ostali nasmijani stoje ispred vagona, mašu mu i hrabre ga. Tu je i djevojka budućeg vojnika. I ona je nasmijana. U zraku se osjeti nelagoda. Pištaljka otpravnika voza okončava mučnu situaciju. Slijedi posljednje mahanje i pozivi da vojnik piše. Voz ubrzava na sjever prema Kostajnici. Ekipa se trpa u auta i vozi natrag. Svi

Odlazak u vojsku, 3.8.1985. godine.
Stoje slijeva: Eno Polutak, Šaćir Galijašević, Branka Mandir, Muhamed Brka, Fadil Ćuran, Mehmedalija Husremović. Na prozoru vagona su budući vojnici, slijeva: Muris Husremović, Muhamed Smailbegović, Midhat Brkić i NN.

zakratko šute i misle na prijatelja u vozu, dok neko nešto ne provali i sve nasmije.

U narednoj godini uslijediće dva kratka i razočaravajuća dolaska kući na produženi vikend. Neki karakteri nisu izdržali. Neki prijatelji su pravi prijatelji. Mladost je završena! Nakon vojske nećeš više biti onaj stari. Nikada.

Stižeš u kasarnu na vrijeme. Upravo prije ponoći. Tako će ti i taj dan biti ubrojan u vojni rok. Dobivaš privremeni krevet

za prvo veče. Pored tebe nova vojska. Svi već spavaju. Tebi san neće na oči. Pucaju te friška sjećanja sa ispraćaja i dešavanja zadnjih mjesec dana. Misli su ti svakakve. Samo nisu lijepe. Jedva si dočekao reski zvuk trube sa razglasa. Šest je sati.

U spavaonicu ulazi desetar Ivica Kolarec. Začuđeno gleda u tebe budnog. Urliče iz sveg glasa: „Ustaj vojsko!" Desetar Kolarec vas postrojava i vodi na prvi doručak. Tiho avgustovsko jutro u ravnoj Vojvodini. Sunce je još milostivo. Restoran je duga i uska zgrada. Stari vojnici vas preskaču u redu za doručak. Prolaze pored vas kao da vas nema. Ne buniš se, naravno. Samo ti još to treba. Ispred restorana si ugledao Tešnjaka. Stoji u redu za doručak. Raduješ se. Poznato i nasmijano lice. Enver Braković. Ipak nije sve tako crno. Na stolovima odličan čaj i bijela kafa u neograničenim količinama. Prepune korpe vrelog hljeba. Dječija radost (mazalice), kuhana jaja i tanke šnite dimljene slanine prošarice. Svako dobiva po dva kuhana jajeta i dvije šnite slanine. Neko mijenja slaninu za jaja. Svi jedu, tuše se. Mladost je to. Većina vojnika doslovce još raste i razvija se. Stari vojnici vam odmah pričaju da u čaj ubacuju brom. Da vojnicima suzbiju potenciju. Uprkos tome, ili baš zbog toga, čaj je preukusan.

Nakon doručka tvoju grupu preuzima desetar Branko Cokan. Vodi vas na šišanje. Brankova klasa je avgust 1984. Tu je već godinu dana. Biće još tri mjeseca. On je stari vojnik ili džomba. Prijatnog izgleda i blagog osmijeha. Trudi se smanjiti tvoju traumu.

Ošišan si. Tvoja lijepa prirodno kovrčava kosa odlazi zauvijek. Ne možeš se prepoznati u ogledalu. Pod u prostoriji je prepun vojničke kose. Brice nadmoćno gaze gomile friško skinute kose. Kosa čudno škripi. Taj zvuk ti izaziva nelagodu. Kao da gaze po dijelu tijela. Niko u prostoriji se i ne pokušava šaliti.

Sa kosom spadaju i posljednji ostaci civilnog života. U modi je bila duža kosa. U vojsci kosa mora stati pod šljem. Neka druga moda.

Nakon šišanja preuzima vas desetar Ivan Ćuk. Zadužujete uniforme. Sve su, naravno, već nošene i isprane. Nekom kratke, nekom duge. Ne daju previše probati. Upravo u tom dijelu radi još jedan Tešnjak. Enes Elezović Đuđa. On je tu od decembra 1984. godine. Nema velike pomoći od njega. Dobijaš prekratke čakširaste hlače. Dobro izblijedjele. Nosićeš ih do kraja. Dobijaš i „svečanu" uniformu. Ona se koristi za izlaz u grad i za odlaske kući. Očuvana je. Nećeš je puno puta oblačiti. Desetak puta najviše. Najbolja je svečana vjetrovka.

Na kraju „biraš" cipele i čizme sa ogromne gomile. Uzalud se nadaš da te neće žuljati. Dobijaš i šest pari neotpakovanih čarapa. Po dvoje, ljetne, jesenje i zimske. Upravo tako ti je rečeno. Razlikovale su se po debljini.

Odjeću i obuću u kojoj si došao zamotavaš i špagom vežeš u masni papir. Na papiru, pomalo zbunjeno, ispisuješ vlastitu kućnu adresu. Odjeću će ti vojska poslati kući.

Gotovo je. Uniformisan si! Uzimaš ostatak uniforme, šinjel i čizme i prepunih ruku ideš za desetarom Ćukom. Dolaziš u spavaonicu na desnom dijelu drugog sprata. Pripadaš vodu protivavionske artiljerije (LPA). Tu ćeš obaviti osnovnu obuku. Komandir voda je poručnik Dragutin Medić. U spavaonici je već prisutno pedesetak vojnika. Privlači te krevet na spratu, pa njega i biraš. Do tebe je mladi vojnik Slavčo Markovski. Ispod tebe su mladi vojnici Alojz Marn i Stipe Baljkas. Vrijeme je za prvi ručak u vojsci. Gladan si. Već danima zbog nervoze nisi jeo kako treba.

Vod se na hodniku postrojava u kolonu. Odlazite u menzu. Kolonu vodi desetar Mustafa Selimović.

Pred restoranom pod moćnim avgustovskim suncem čekaš na red. Ulazite u koloni jedan po jedan. Dočekuju te veseli uzvici starih vojnika: „Prijatno avgust!" To su lanjski avgustovci. Oni će obučiti tvoju klasu i ujesen idu kući. Ti se na liniji tužno zgledaš sa svojom klasom. Ne usuđuješ se ni pomisliti na kuću. Dolaziš na red za jelo. Veliki kazan vojničkog pasulja veselo krčka. Ukusan je i na sam pogled. U njemu plivaju kobasice i komadi slabo ošurene slanine. Ništa ne govoriš. Zbunjen si. Kuhari vojnici nose bijele pregače i bijele visoke gumene čizme. Uzimaš tanjir pasulja. Stavljaš ga na tacnu. Mehanički dodaješ salatu, hljeb i puding. Sjedaš za sto. Kusaš vreli pasulj. A on kusa tebe. Znoj ti lije niz lice i košulju. Potpuno si mokar od znoja. Osvrćeš se oko sebe. Svi su mokri. Jedu i šute.

Vraćamo tacne na određeno mjesto. Što prije napuštamo vrelinu restorana. Vanjska avgustovska temperatura djeluje osvježavajuće.

Slobodan si do 16 sati. Ideš do vojničke kantine. Drži je izvjesni Stevo. Kupuješ veliko pivo iz gajbe i keks napolitanku. Slažu se fantastično. Sjediš u hladovini i prvi put po dolasku u vojsku raduješ se životu. Vraćaš se u spavaonicu. Slažeš veš, košulje i nove čarape u metalni ormarić pored kreveta. Zaključavaš ga velikim katancem. Tako su te još kod kuće savjetovali. Na hodniku desetari pokazuju kako se mažu cipele i čizme. Prvi put u životu čistiš i mažeš vlastitu obuću. Smiješno ti je i neobično.

Slijedi novo postrojavanje voda. U pratnji desetara silazite na pistu. Prepuna je vojske. Večernja ceremonija spuštanja zastave. Umoran si. Ljetni dani su dugi. A posebno je dug prvi dan u vojsci. Malo prije 19.30 desetar Franc Kitak opet skuplja svu mladu vojsku. Vodi vas u učionicu, preko puta spavaonice, da gledate TV dnevnik. I tako tokom cijele obuke. Gledanje

TV dnevnika je bilo obavezna aktivnost. Tokom Dnevnika upoznaješ još svojih „klasića“: Goran Milovanović, Dževdet Ćoraj, Boris Jotevski, Goran Narančić, Edin Sadiković, Goran Savić, Janez Požar, Aleksandar Živković, Radoš Zajević, Robert Kolarić.

Vraćaš se nakon Dnevnika u spavaonicu potpuno iscrpljen. Krećeš u wc da opereš zube i shvatiš da nisi ponio papuče od kuće. Zaspao si obučen i nepokriven, samo si cipele i uprtače skinuo. Spavao si u komadu cijelu noć. Ništa nisi sanjao. Noć prolazi prebrzo. Dežurni se iz sveg glasa opet dere: „Ustaj vojsko!“ Mrzovoljno ustaješ, pazeći da onako bunovan ne padneš sa gornjeg kreveta. Onako iza sna gledaš u svoj ormarić. Nešto ti je neobično. Katanac je na mjestu, ali je gornji dio vrata ormarića presavijen nadolje. Nema novih šest pari čarapa i čistog veša. Ostaju ti samo čarape i veš na tebi. Hoćeš da prijaviš krađu. Mladi vojnik Boris Jotevski te odgovara.

Desetar Milan Kotnik vas izvodi na jutarnju gimnastiku. Goli do pojasa i u obaveznim čizmama trčite krugove po kasarni. Zatim na pisti radite razgibavanje. Odlazite na doručak. Jedan od ljepših dijelova dana. Nakon doručka postrojavanje na pisti. Ceremonija podizanja zastave. Prije podizanja zastave obavezna smotra. Komandiri jedinica pregledaju urednost opreme vojnika. Često zazvoni odsječna komanda: „Brijanje, pet minuta!“ Tada ugledaš vojnika kako trči prema spavaonicama da dodatno obrije izraslu bradu.

Slijedi tvoje prvo pravo vojno zanimanje. Vode vas na Brione, uzvišicu u kasarni, sa baterijom od tri protivavionska topa 20/3. Diviš se tamnim trocijevcima. Sjedaš na upravljačku sjedalicu. Pališ motor, okrećeš se u krug i pratiš zamišljeni cilj na nebu.

Brzo na red dolazi i marenda. Manjerka ukusne bijele kafe sa sardinom, nareskom ili paštetom. Takođe, obilje svježeg hljeba i mala pakovanja marmelade i margarina. Uvijek pojedete sve što vaš ćato donese.

Do podneva završavate zanimanje. U koloni vas vode u stacionar. Dobićeš zaštitnu polivalentnu vakcinu sa Instituta Torlak. Rečeno vam je da vakcina štiti od svega. Da možete i pokvarene konzerve jesti, a neće vam ništa biti. U stvarnosti je štitila od tetanusa, tifusa i paratifusa. Zbog vakcine nećeš moći davati krv narednih šest mjeseci. Nećeš moći dobiti nagradne dane za odlazak kući.

Krajem prve sedmice ponovo si kod doktora. Zbog krvavih žuljeva na petama ne možeš hodati. Dobijaš dva dana poštede. Provodiš ih spavajući. Iz kreveta izlaziš samo na jelo.

Nakon par sedmica polažeš svečanu vojničku zakletvu. Dolaze ti otac, mati i najmlađi brat. Srednji brat ne može doći. I on je u vojsci. Otišao je dan prije tebe. Daleko. Kod Debra u Makedoniji. Graničar je na karauli prema Albaniji.

Oblačiš svečanu uniformu. Postrojeni ste na pisti. Lijepo izgledaš i lijepo se osjećaš. Zvijezda ceremonije je komandant kasarne, pukovnik Živojin Kuvizić. Do njega na bini stoje potpukovnici Milovanović i Vuković. Jedva čekaš da vidiš svoje. Donijeli su ti i paket. U spavaonici je paket razderan i pojeden za deset minuta. Kolega Slavčo Markovski je dobio deset australijskih dolara. Odlazimo u kantinu da ih potrošimo. Sjetan si, ali ne previše. Očvrsnuo si.

Dva dana poslije ideš na prvi teren. Buđenje je ujutro u četiri sata. Svi ste u bunilu. U spavaonici haos. Niko nije znao za teren. Svi traže dijelove odjeće ili opreme. Desetari se deru da požurite. Samo što ne ujedaju. Trpate se na kamione TAM

110 sa ceradom. Pravac kretanja Mali Iđoš. Nakon pola sata vožnje, marš nastavljate pješice. Kiša je. Noć provodiš na hladnom tlu napuštenog salaša u Feketiću. Ujutro morate uspostaviti „vezu". U praksi to znači penjanje po stablima i razvlačenje kablova induktorskih telefona. Boravak u kasarni sad ti liči na hotel. Ponovo vas tjeraju u TAM-ove. Neko je „napao" poljski aerodrom u Somboru. Morate ga ići braniti.

Prekidaju ti osnovnu obuku nakon četrdeset dana. Raspoređuju te u treću bateriju kod kapetana Velimira Pavićevića zvanog Struja. Dotadašnji baterijski ćato Zlatko Cebin se „skida" i odlazi kući. Dobijaš čin razvodnika. Postaješ ćato. Svake sedmice kapetanu Struji stižu dopisnice i čestitke. Pišu mu bivši vojnici. Tu poštu kriješ od kapetana. Dotad si već shvatio otkud mu nadimak. Pisma stižu i tebi. Od prijatelja kod kuće, kao i od kolega vojnika. Samo ne stižu ona pisma koja bi najviše volio vidjeti. Utučen si zbog toga. Svaka podjela pošte je novo razočarenje. Jednog petka popodne pozivaju te na kapiju. Tešnjak koji živi u tom mjestu poziva te kući na večeru. Obradovao si se. Dobri Ahmet Hodžić i njegova supruga Blaženka. Zahvalan si im na porodičnoj atmosferi. Kroz par sedmica ideš na večeru u grad kod starijeg vodnika Zorana Lulića i njegove supruge. Krenulo te.

Dolazi zima. Ćato si, ali redovno daješ noćnu stražu i dežuru. Stražariš svake sedmice. Na rubu kasarne, pored magistrale. Slušaš savjet i oblačiš čak dva šinjela i dvije vunene potkape. Ne pomaže. Košava te pretvara u ledenicu. Nakon dva sata noćne straže, ukočen i polusmrznut se vraćaš u spavaonicu. Skidaš samo čizme i ispod dvije deke pokušavaš se ugrijati. Nimalo ne pomaže što u spavaonici cijelu zimu nema grijanja.

Cijeli vojni rok uz sebe imaš i mali radio. Slušaš odličnu Radio Suboticu. Dvadeset četiri sata odlične muzike. Saznaješ

da je Plavi orkestar izdao prvi studijski album - *Soldatski bal*. Pjesme *Suada*, *Bolje biti pijan nego star* i *Goodbye teens* su obilježile tvoju godinu u vojsci. Na radiju čuješ i najavu dolaska novosadskog pozorišta. Izvest će američku rok predstavu *Kosa* (Hair). Tražiš i dobijaš izlaz u grad. Odlaziš naveče u gradsku kino salu. Jedini si vojnik u punoj sali. Ostali posjetioci te dočekuju aplauzom. Presretan si. Valjda ih je vojnik podsjetio na radnju iz predstave. To su bila dva najljepša sata u vojsci.

Dani odmiču. Na tvom džepnom kalendaru već je prekriženo stotinu pedeset dana. Ušao si u 1986. godinu. Dobio si produženi nagradni vikend. Odlaziš kući. Bolje da nisi. Kod kuće se svi čudno ponašaju. Gledaju te kao da si proziran. Djevojka te izbjegava. Prijateljima je neugodno. Za divno čudo, drago ti je što se nakon tri dana kod kuće vraćaš u kasarnu. Naveče u spavaonici, dijeliš priču sa kolegama. Dobar dio je u sličnoj situaciji. Dominiraju potištenost i melanholija. Na kraju shvataš da je i to dio tvog sazrijevanja.

Vraćaš se spasonosnoj dnevnoj rutini. Kantina i Stevo nisu opcija. Svi smo odreda kokuzi. Vrijeme provodiš u biblioteci. Tamo radi stari vojnik Slobodan Dimitrijević. Fond knjiga je odličan. Puno čitaš. Ne osjetiš da prolaze dani i mjeseci. Jedna knjiga ti je posebno draga - Pristup likovnom djelu, Matka Peića. Gutaš je kao čitanku za prvi osnovne. Prosvijetlila te. Bibliotekar ubrzo odlazi kući. Bojažljivo ga pitaš da ti nekako pokloni tu knjigu. On šmekerski kaže da je očekivao to pitanje. Iz ladice svog stola vadi spremnu knjigu i uručuje ti je. Uzvraćaš mu kutijom cigareta Kent. Hvala ti Slobodane na poklonu za cijeli život.

Kraj tvoje vojske je blizu. Baterija ti se sprema na deset dana terena. Idu na, po zlu čuvene, Pasuljanske livade. Pravi si sretnik. Ideš kući prije tako teškog i dugog terena. Već si dobio

nasljednika ćatu. Pero Mandić je dobar momak. Obučavaš ga svemu što si naučio.

Vrijeme je da podvučeš crtu. Jedna godina života manje. Jedna djevojka manje. Jedno ogromno životno iskustvo više. Nisi nezadovoljan. U gradu, u trgovini, kupuješ civilno odijelo. Košulju havajku, krem platnene hlače i plave patike konversice. U civilnoj odjeći i obući si tako lagan. Oko podneva pred kasarnu dolazi golf 1 iz Pobjede Tešanj, registracije DO 877-60. Vozi ga dobri čovjek Nerminko Mešinović. Sa njim je i Irfan Preldžić. Vraćaju se sa službenog puta, iz tvornice Sever Subotica. Došli su da te nakon godinu dana vojske vrate kući.

Nikad više nisi bio u kasarni. Ni u Bačkoj Topoli. A nije da ne bi volio.

SIMETRALE U IZGRADNJI

Tešanj, 1975. godine. Simetrale u izgradnji. Početak urbanizacije grada. Sa desne strane zgrade u izgradnji se jasno vidi razuđeno i plitko korito rječice Tešanjke. Ta, naizgled bezazlena, rječica je u julu iduće 1976. godine, napravila veliku poplavu i odnijela devet ljudskih života. Na slici se odlično vidi kakvo plitko korito je Tešanjka tada imala. Na općini tad, nažalost, nije bilo mehanizacije, kojom bi se povremeno čistilo i produbljavalo riječno korito. Upravo zbog tog plitkog korita, plavljenje obala je u Tešnju bilo više pravilo, nego izuzetak. Plitko korito rijeke nije moglo primiti puno vode, pa je grad skoro svake godine stradao od visokih vodostaja. U tu svrhu, pored Simetrala je na rijeci napravljena brana. Brana je bila od kamenih blokova, vezanih betonom. A na vrhu brane je bio prelivni zid od betona. Dimenzije kamenih blokova su bile oko pola metra dužine sa tridesetak centimetara širine i visine. Kamen je vađen iz nalazišta kamena, čija žila se pružala u visinu, praktički samo dvadesetak metara daleko od brane. Kamenolom se nalazio sa lijeve strane rijeke, na obronku brda koje smo zvali Guvno. Odmah ispod Hankinog brda. Taj mali kamenolom se koristio sve do urbanizacije tog dijela, odnosno izgradnje kuća sa lijeve strane rijeke. Posebno aktivni u vađenju i obradi tog kamena su bili braća Ahmet i Dževad Panjalić, mada je Ahmet pokazivao veću vještinu.

Brana se pružala od gimnazijskog griča unazad, svojih pedesetak metara. Namjera je bila da se za potrebe brane iskoristi i grič, kao dodatna prirodna zapreka velikim vodama. Međutim, vrlo brzo, već kroz par godina, brana je postala neučinkovita. Zatrpana je nanosima zemlje i nanešenih stabala. Kameni blokovi iz zida brane su nakon poplave 1976. godine vremenom nestali. Djelimično su izvađeni iz zatrpanog korita rijeke, kad je 1977. godine vršeno betoniranje i regulacija riječnog korita. Ali, dobar dio blokova je već prije izvađen i iskorišten u druge svrhe.

Socijalističke vlasti općine Tešanj su, zbog devet ljudskih žrtava, poplavu iz 1976. godine shvatile kao posljednju opomenu. Odmah iduće, 1977. godine, pristupilo se sanaciji riječnog korita kroz područje grada. Sanacija je urađena uz značajnu finansijsku podršku vlasti sa nivoa BiH. Saniran je dio korita Tešanjke, od igrališta Toška do gradske autobuske stanice. Korito je produbljeno za nekoliko metara, a na mjes-

tima i više. Uređene su obale, izvučene su kosine, a samo dno riječnog korita je betonirano.

Tako je korito rječice Tešanjke još 1977. godine poprimilo svoj današnji izgled. Samo na dijelu od par stotina metara iza Musale (pored gradske biblioteke) rječica nije betonirana, nego je zadržala svoj izvorni tok. Na tom dijelu danas uveliko borave i gnijezde se patke i čaplje. Taj dio je blagodat za oči u centru čaršije. Šteta pa nema šetnice pored tog dijela, da se može uživati u toj preostaloj oazi prirode u centru Tešnja.

POLENOV PRAH

Povremeno se, među starijim omladincima, pokrene tema o turizmu u Tešnju. Priča ide u smjeru kako privući što više turista. Barem onih jednodnevnih. Svi se slažu da se barem jedan dan ima šta razgledati. Kroz razgovor neko nabaci da je film najbolja moguća promocija. Zatim se svi sa sjetom prisjete filma *Gori vatra*. Gdje su bili i šta su radili 2003. godine, kad se film snimao u Tešnju. Pa na trenutak zašute. Neko se sjeti i istoimene serije *Gori vatra*. Serija je dodatno zadržala fokus javnosti na Tešnju. A tek pjesma „*Iznad Tešnja zora sviće*"! Apsolutni hit! Nema društva ili zabave gdje se nisu okušali u njenom izvođenju. Pjesma je čak bila popularnija i od filma.

Zatim neko bojažljivo reče da pored filma "Gori vatra" ima još jedan film snimljen u Tešnju i da bi možda javnost trebalo podsjetiti na taj film. Možda ga ponovo emitovati? Povezati ga sa Tešnjom i približiti novoj publici. Ako neće Tešanj, neće sigurno niko drugi. U filmu je najmanje desetak minuta kadrova ljudi i objekata iz Tešnja i Jelaha. Upućeniji dobacuju da je radnja filma aktuelna i danas, te da u filmu ima i slobodnih scena.

U tom momentu društvance zastane i priča presahne. Više detalja niko ne pamti. Javno pamćenje je kratko. Kulturne teme su uvijek na margini. A i za film su samo čuli. Niko ga nije gledao. Za koju godinu će svi savremenici tog misterioznog filma preseliti na drugi svijet. Čak će i oni koji taj film ponekad

spomenu, početi sumnjati da je uopće i postojao. Misliće da je u pitanju samo urbana legenda, iz inače bogate lokalne historije.

Film o kojem pričaju je tako pomalo dobio i mitske osobine. Ali, postojao je! A postoji i danas, kao dokaz poluvjekovnog bosanskog i tešanjskog kulturnog filmskog naslijeđa. Naziv filma je *Polenov prah*. Snimljen je u produkciji Bosna filma Sarajevo. Premijerno je prikazan na filmskom festivalu u Puli, u ljeto 1974. godine.

Simbolično je da je film prikazan baš 1974. godine. Prijelomne godine za Tešanj. Godine kada jedan svijet u Tešnju nestaje, a drugi nastaje. Godine kad je u Tešnju završio predindustrijski period i kad je počela tešanjska "industrijska revolucija".

Proizvodnja konjskih samara, suhih šljiva, šišova za kafu, mangala i fijaker šporeta je otišla u historiju. Počinju se u milionima komada proizvoditi filteri i svjećice za evropsko tržište. Režiser i scenarist filma, Nikola Stojanović, kao da je 1974. godine naslutio budućnost.

Glavni lik u filmu je nespretni mladić novinar - pripravnik sa nadimkom Sedmak (Predrag Ejdus). On dolazi iz glavnog grada u zatucano i nerazvijeno mjesto Predojevo (Tešanj). Dobio je zadatak da sa stanovnicima Predojeva napravi anketu o sreći. Smještaj nalazi u propalom gradskom prenoćištu. Tamo umjesto kupatila dobija lavor.

Konobarica otvoreno flertuje s njim. Predojevo ima i milicionera (Zaim Muzaferija). Ima i lokalni radio. Urednik Radio Predojeva (Petar Knezović) je jedina opozicija u mjestu. On u radio emisiji optužuje predsjednika Općine. Krivi ga za krađu i kašnjenje u izgradnji novog hotela. Odmah nakon radio emisije stiže i kazna. Urednik radija dobiva poziv u vojsku!

U izgradnju novog hotela je čitavo Predojevo uprlo oči. Očekuje se mnoštvo novih radnih mjesta. Mladi novinar, pričajući sa mještanima, brzo shvata suštinu. Sve je podređeno moćnom predsjedniku Općine. Predsjednik Općine (Adem Ćejvan) vidi da novinar povezuje stvari. Ne želi loše zaključke ankete. Nudi novinaru stan u svojoj kući. Razlika između propalog prenoćišta gdje koriste lavor i predsjednikove savremene kuće bode oči. Režiser tako dočarava razliku između siromašnog javnog sektora i bogatog političara.

Predsjednikova supruga (Olivera Katarina) je presretna zbog dolaska mladog novinara u kuću. Povjerava mu se da nemaju djece. Predsjednik je sterilan. Novinar lako podliježe čarima predsjednikove supruge. Ali on se već po dolasku u Predojevo zaljubio u lijepu gimnazijalku (Vlasta Knezović). U nju je zaljubljen i moćni predsjednik Općine. Lijepa gimnazijalka igra nogomet. Predsjednik zbog nje pravi ženski nogometni klub, da bi ona bila zvijezda u njemu.

Uprkos svemu Predojevo (Tešanj) ipak na kraju dobiva novi prelijepi hotel. U hotelu se zaposlilo pola mjesta. I lijepa gim-

nazijalka se odlučila! Ostavila je predsjednika i izabrala novinara. Odlazi sa njim živjeti i studirati u glavni grad.

Režiser završetkom filma sugeriše trend odlaska mladosti iz bosanske provincije u gradove. Na samom kraju filma predsjednik Općine telefonom poziva mladog novinara. Radosno mu javlja da su on i supruga nakon toliko godina dobili dijete. Tako je i glavni grad ostavio svoj trag u provinciji.

Atraktivne scene modernog plesa u novom hotelu u Tešnju su 1974. godine obišle BiH i region. To je bio vrhunski mamac za goste i posjetioce Tešnja. Pored sjajnih jugoslavenskih glumaca, u filmu nastupaju i brojni lokalni likovi. Na vrhuncu ere filma, Tešanj je imao film koji govori o njemu i novom modernom hotelu. Nije se mogla ni zamisliti, a ni platiti bolja reklama! Kadrovi usnule i oronule tešanjske čaršije iz 1974. godine, nasuprot novom i sjajnom hotelu su neprocjenjivi. Danas je to pravo umjetničko blago.

Polenov prah ilustruje propadanje provincije u BiH i nagli razvoj gradova. Fenomen svojstven 1970-im godinama za cijelu BiH. Neki gradovi su se razvili oko putnih komunikacija, drugi oko univerziteta i zdravstvenih ustanova. Tešanj nije imao ama baš nijednu komparativnu prednost. Upravo suprotno! Krenuo je iz minusa. Decenijama je tavorio u zapećku, opterećen stigmom grada Ademage Mešića, doglavnika ustaškog vođe Ante Pavelića. Uprkos lošem historijskom kontekstu Tešanj je izrastao organski, naporedo sa svojom privredom. Razvio se kroz dva urbana središta, Tešanj i Jelah. Takav rast gradova traje duže. U njemu nema ni glamura, ni prestiža. Ali stvara šanse za dugoročni uspjeh.

Veoma značajne četiri minute i pet sekundi filma su snimljene u čuvenoj kafani Alje Mujare na Jelahu (vlasnik Alija Mujarić).

Upravo ti kadrovi i jesu kulminacija filma. Estradni umjetnici u elementu, a posjetioci kafane u transu. Euforija trese uzavrelu kafanu. Gledalac ima osjećaj da sjedi za stolom i da mora izbjegavati staklenu srču koja frca na sve strane. Orkestar i pjevaljka sve goste uvlače u svoj vragolasti ritam. Izazivaju sveprožimajuće emocije. Kod Alje u kafani je i čuvena tetka Nisva (Nisveta Bešlagić). Tetka glumi samu sebe, tj. konobaricu. U kafani je i mnoštvo likova koji za muziku i čašicu daju sve.

Režiser Polenovog praha Nikola Stojanović je preminuo 2021. godine. Da Tešanj ima dvoranu slavnih, njegovo ime i plakat filma *Polenov prah* bi morali biti unutra.

BRANA KOD GRIČA

Veoma mali broj Tešnjaka danas zna da je kod griča, na rubu gimnazijskog igrališta, postojala betonska brana. Sagradile su je socijalističke vlasti općine Tešanj 1960-ih godina prošlog vijeka. Svrha brane je bila da bude prepreka za visoke vodostaje rijeke Tešanjke. Danas bezazlena rijeka, tada se često izlijevala iz korita, što je činilo velik problem. Pored brane, odmah sa njene desne strane, nalazio se i grič, kao dodatna zapreka vodenoj bujici.

Koliku opasnost je rijeka tada predstavljala pokazuje fotografija u prilogu teksta iz 1959. godine. Desno u dnu fotografije vidi se da je veterinarska stanica izgrađena na stubovima, upravo kako bi bila sigurnija od vode. A iza leđa žene koja je skroz lijevo na slici, vidi se razorni efekat nedavne vodene bujice - potpuno odneseno zemljište sa mjesta gdje su danas kuće Muhidina i Ćire Handžića.

Danas je to nezamislivo, ali rječica Tešanjka je nekad imala višestruko moćniji vodeni tok, nego danas. Uzroci današnjeg manjka vode u rijeci su mnogobrojni. Tešanjka ima kratak riječni sliv od samo nekoliko kilometara i bez ikakvih pritoka. Korito rijeke je betonirano i voda brzo otiče. Iskopani su mnogobrojni bunari. Brojne punionice vode pumpaju iz zemlje na hiljade tona vode godišnje. Viši su higijenski standardi pojedinaca, domaćinstava, ali i gradske čistoće. Industrija ima veoma

velike potrebe za vodom. Na sve strane su praonice auta. Intenzivna je poljoprivreda i navodnjavanje njiva. Pune se privatni i javni bazeni. Voda pojačano isparava iz betonskog riječnog toka u ljetnom periodu.

Rijeka Tešanjka je u prvoj polovini 1970-ih u svom toku kroz Tešanj još imala brzake, virove i guste vrbake. Njena voda tada još ni izbliza nije bila zagađena. Veš mašine se nisu počele masovnije koristiti. Zgrade Simetrale još nisu bile izgrađene. Poljoprivreda je još uvijek bila ekstenzivna i koristilo se uglavnom stajsko gnojivo. Rijeka je uvijek bila prepuna ribe. Vi djeca ste ih dijelili na tri vrste: sjanke, mrenke i debeljak. U korijenju vrba („u žilju") uvijek je bilo mnoštvo riba. Sead Mandžukić Buri je bio među onim koji su se hrabro pružali u žilje i rukama vadili krupne komade ribe. Rođak Jasko i ti ste, ispod zgrade gdje ste stanovali (preko puta mezara Muse Ćazima Ćatića), znali staviti komad rore od šporeta u rijeku. Već nakon pola sata unutra ste uvijek nalazili par komada riba. Sead Mandžukić je jedne prilike izvukao zmiju ispod žilja. Da li namjerno ili slučajno, ko će znati? Prvo se poigrao s njom na svojim golim prsima, a onda ju je bacio na Jasku i tebe. Vi naravno tad niste znali da je to bezazlena bjelouška. Djeca su tad bila u jakoj vezi sa prirodom. Često su samo u papučama i šorcu, a ponekad čak i bosi, išli uzvodno uz rijeku pored OŠ Huso Hodžić. Zavlačili ste ruke pod kamenje i tražili ribu. Naravno da vam je ponekad pored ruku progmizala i bjelouška.

Jednom te Senad Livnjak zvani Hardi nagovorio da mu pomogneš u ribolovu. On je bio dosta stariji i krupniji od tebe. Tebi je bila čast da te neko od starijih momaka ubroji i nešto pita. Od opreme za ribolov Hardi je imao samo oporenu vreću koju su zvali dara. Ušli ste u rijeku otprilike u nivou Studenca, kod gimnazijskog igrališta. Polako ste se kretali uzvodno pre-

ma brani kod griča. Kroz vodu ste između sebe vukli raširenu daru. Ti si bio na desnoj strani dare.

Hardi je namjerno odabrao upravo taj dio rijeke. Tu je korito bilo najuže i voda najdublja, pa je očekivao i veću koncentraciju ribe. Tebi je voda bila skroz do prsa, a vodena struja je bila veoma jaka. Jedva si na prstima nogu održavao ravnotežu. Lijevom rukom si držao kraj dare iznad vode, a desnom rukom kraj dare koji je bio pod vodom. U isto vrijeme si se borio sa dvije sile, sa riječnom maticom koja te gurala u prsa, kao i sa kontra otporom dare koju ste vukli kroz vodu. Nakon desetak tebi veoma dugih minuta, Hardi je konačno rekao da podižemo donji kraj dare. Savijemo je i iznesemo van. Bila je prepuna riba koje su se koprcale na suncu. Bio si ponosan što si bez prigovora izdržao taj izazov.

Brana kod griča je pregradila rijeku Tešanjku otprilike u liniji zadnjeg zida Simetrale najbliže igralištu. Lijevi bok brane je bio dodatno ojačan sa kamenim zidom koji se pružao uzvodno. Bio je dug do pedeset metara i visok do dva metra. Visina zida se smanjivala idući uzvodno. Bio je izgrađen od ovećih kamenih blokova vezanih betonom. Kameni blokovi za taj zid su vađeni iz ležišta kamena koje se nalazilo u brdu, odmah iznad Jabučika. Samo stotinjak metara od zida koji su gradili. Međutim, brana je iz godine u godinu sve manje ispunjavala svoju prvobitnu svrhu. Proljetne i jesenje vode su nanosile pijesak, panjeve i šumski otpad, i taložile na brani. Mehanizacije za čišćenje poput bagera, općina tad nije imala. Brana se vremenom skoro napunila i voda je samo tekla preko preliva, bez ikakvog akumuliranja u brani. Vama, djeci, brana je bila izvanredna prilika da gledate silu vode kako se preko njenog preliva lomi tokom kišnih perioda. Ili da vježbate hrabrost, pokušavajući pregaziti taj preliv tokom viših voda.

Na fotografiji se vidi orijentaciona pozicija nekadašnje betonske brane u odnosu na grič i Simetrale.

Zahvaljujući toj brani, riječni tok iznad nje se umirio i stvorio vodenu podlogu za dječije zimske igre. Zimi se taj ravni dio vode zaleđivao i vi ste po njemu igrali svoju verziju hokeja na ledu. Inače, zahvaljujući televiziji, tad su zimski sportovi bili iznimno popularni. U tom vašem hokeju, vi ste koristili drvene štapove savijene na vrhu i komad drveta umjesto pak pločice.

Da bi bili sličniji pravim štapovima, ponekad ste kod kuće, u odsustvu majki, naravno, zakuhavali šerpu vode, i vrh štapova stavljali u kipuću vodu. Tako ste ih dodatno savijali i postajali precizniji pri gađanju paka. Ponekad nije bilo dovoljno djece za taj vaš hokej. Onda ste se jednostavno po riječnom ledu klizali na čizmama, ili na primitivnim sličurama.

Često ste znali i propasti kroz led u ledenu vodu. Propadali ste najviše zbog toga što se u zanosu igre previše približite obalama, gdje je led uvijek tanji. A ponekad vas je neko i namjerno sabotirao, bacajući krupno kamenje, praveći tako rupe u ledu. To se znalo desiti ponekad čak i tokom igre, kad ste bili na ledu. Zimi upasti u ledenu vodu od pola metra dubine nije bilo nimalo ugodno. A još manje ugodno bi bilo takav mokar i smrznut otići kući da te vidi majka. Nije ti kuća bila daleko, ni stotinjak metara od rijeke. Ali si znao šta slijedi, ako mokar i blatnjav dođeš kući.

Spas od te potencijalno neugodne situacije si uvijek nalazio u kući Almase i Dževada Panjalića. Oni su te „ubrajali", isto kao svoju djecu. Njihova kuća je bila na obali rijeke, iznad brane, što će se kasnije pokazati kao loše rješenje. Pošto su se Almasa i tvoja majka „pazile", u njihovu kuću si ulazio kao u svoju. Kuća je uvijek bila prepuna dječije graje. Pet sestara i najmlađi brat (Jasna, Murisa, Edina, Dževda, Aiša i Džemal) su se radovali kad ti dođeš. S obzirom da si već bio dobro smrznut, žurno bi na ulazu izuo svoje crne čizme gumenjače prepune vode. Izlio bi vodu iz njih koliko si mogao, donio ih do šporeta i stavio na spušten poklopac od rerne. Rernu si odozdo morao poduprijeti prisječkom. Čarape si vješao na podignut poklopac šporeta. Nogavice hlača su se sušile na tebi, jer nije dolazilo u obzir da se pred svima njima skidaš. Nakon nekoliko prevrtanja, čizme i čarape su bile suhe. Bio si ponovo spreman za akciju. A izbjegao si i kaznu zbog kvašenja. Ponekad si se zatekao u toj kući i u vrijeme jela. Nekad je to bio bijeli grah, a nekad krompir iz rerne, koji nije mogao biti slađi. Krompir ste jeli sa crvenim lukom. Glavice luka zamotane u krpu i ručno razbijene, da vas ne pošprica ljuti sok iz luka. Tako je luk bio najukusniji. Pečeni krompir se iz rerne prebacivao u tepsiju, a

onda stavljao na bijelu bošču. Bošča je bila prostrta po podu, a vi ste sjedili okolo, poredani u krug. Krompir je bio vreo, ali ste i vi bili vruće mušterije. Svi ste bili djeca u razvoju. Svaki put, krompir je za par minuta bio pojeden. Praktički vreo progutan. Nakon jela, djevojke bošču samo skupe, pa mrve i ostatke hrane istresu kokama u kokošinjcu. U društvu tolike djece, uz priču i smijeh na tvoj račun, jer si opet propao kroz led, sva hrana je bila slatka poput meda. Nažalost, tu tvoju „sigurnu kuću" je voda tokom velike poplave 1976. godine potkopala i srušila. Također, u istom julskom danu 1976. godine, poplavne vode su na općini Tešanj odnijele i devet ljudskih života. I brana kod griča je tog dana potpuno razvaljena. Kasnije si shvatio da je upravo ta poplava 1976. godine označila kraj djetinjstva tvoje generacije!

Fotografija je iz porodičnog albuma. Snimljena je 1959. godine iza OŠ Huso Hodžić. Na mjestu ondašnjeg drvenog

mostića, danas se nalazi betonski most. Na fotografiji su zdesna: Safida Mandžukić, tvoja majka (tad još uvijek djevojka), Zehra Mandžukić (r. Berberović), supruga tvog daidže Akifa, i Tima Mešić (r. Agičić), žena Muje Nefinog. Na desnoj strani rijeke se vide tadašnji proizvodni objekti tešanjske Pobjede. U produžetku je veterinarska stanica (označena crticom) izgrađena na stubovima, zbog čestog plavljenja. Veterinari su tada bili Sabrija Džaferagić i Ivan Vincar. Iznad veterinarske stanice se lijepo vidi terasa Partizana. Supruga veterinara Sabrije je bila učiteljica Zarfa, imali su dvije kćerke, Aidu i Seku. Supruga veterinara Ivana Vincara se zvala Barica, a djeca Drago i Ankica.

ČETRDESET TI JE GODINA !

April je prijestupne 2000-te godine. Na prvoj slici je zbornica tešanjske Gimnazije. U toku je veliki odmor. Na stolu se vidi da je kafa već servirana. Nafaku da je to popodne popiju imaće sedam profesora iz podnevne smjene Gimnazije.

Profesorica Nađa Brkić, prva sa lijeve strane, sprema se da pojede svoju užinu. Upravo je učenicima pojašnjavala Karla Marksa i njegovu 9. tezu o Feuerbachu, da su svi filozofi svijet različito tumačili, a radi se o tome da se on promijeni.

Profesorica Mirzeta Ajanović je upravo obavila pismeni rad iz latinskog jezika. Kaže da je uzalud odobrila korištenje rječnika i svu literaturu koju đaci imaju, jer ne znaju imperfekt u bosanskom jeziku. Rečenicu: „Lav spavaše u šumi“ su prevodili kao: „Lav spava u šumi“.

Profesor Midhat Brkić će odmoriti od insistiranja na značaju nepravilnih glagola (irregular verbs) u engleskom jeziku. Kao i od komentara pojedinaca da im je svejedno, jer će oni po završetku škole ionako dig, dug, dug (kopati).

Profesor Nedžad Mulahuseinović kaže da je već umoran od đačke inertnosti pri objašnjavanju Njutnovog zakona inercije, i zašto je teže zaustaviti kuglu od metala, nego loptu iste veličine.

Profesorica Nura Subašić danas radi ptice (Aves). Đacima će, kao i uvijek, posebno pojasniti rodove, kao i veze između ptica i dinosaurusa.

Profesorica Besima Sinanović smišlja kako da djeci približi pojam demokratije, u državi koja je imala tek jedne ili dvoje demokratske izbore.

Profesorica Zulejha Terzić je nasmijana, kao i uvijek. Pripreme za izradu monografije povodom 40 godina Gimnazije u Tešnju (1961. - 2001.) idu po planu. Zulejha i ne sluti da će monografija koju će objaviti iduće 2001. godine, ostati usamljena. I za pedesetu i za šezdesetu godišnjicu Gimnazije. I ko zna dokle još!

Pored fotografije iz zbornice, istog dana u aprilu 2000. godine su nastale i fotografije nasmijanih i veselih učenika prvog A i prvog B, kao i drugog A i drugog C razreda Gimnazije. Te 2000. godine Dido je pjevala "Thank you", a Kylie Minogue je pjevala "Can't get you out of my head".

Slušao se takođe Gibonni i Jinx, a Edo majka je izdao album "Slušaj mater". Učenici, kao i svi koji su imali kompjuter u kući, mogli su komunicirati na windows platformi mIRC. Brzina loadinga i karakteristično pištanje je ubijalo sve korisnike u pojam. Prvo se moralo spojiti na neki mIRC server, npr. DALNET, zatim unijeti nick, pa naći chatroom npr. #Bosnia. Jedna

od najpoznatijih fraza mIRC-a je bila A/S/L (age/sex/location). Pametnih telefona još nije bilo. Učenici su u školi jednostavno pričali između sebe i sa svojim profesorima.

U septembru 2000. godine Nokia je svoj neuništivi model 3210 zamijenila sa jednako robusnim 3310. Cijena Nokie 3310 je bila 1000 km, iznos jednak tri tadašnje profesorske plate.

Ponovo je april u Tešnju.

Godina je 2024. Opet prijestupna.

Gimnazijalci sa slika više nisu dječaci i djevojke. Sijede vlasi i bore na licu više nisu nikakva novost. Sada su to četrdesetogodišnji mladi ljudi i žene, koji imaju vlastitu djecu u osnovnoj i srednjoj školi.

Kako nedavno reče S. I. B., jedna od učenica sa slika, sad mi imamo godina kao što ste Vi imali, kad ste nam predavali engleski jezik. Da li je u njima još ostala doza mladalačke naivnosti? Ili su već razočarani i postali skeptici? Kakvu muziku danas slušaju i da li uopće slušaju muziku? Da li im djeca u školi pričaju sa drugovima, kao što su to oni znali činiti? Kakvi bi bili kada bi se nekim čudom mogli vratiti u svoje školske dane? Da li bi više učili, ili možda manje? Kakvi bi bili kao drugovi? Da li bi se sada usudili drugarici ili drugu reći da im se sviđa? Da li se već ponekad sa nelagodom sjete Meše Selimovića i citata koji im je njihova sjajna profesorica Zulejha često ponavljala? „Četrdeset mi je godina, ružno doba: čovjek je još mlad da bi imao želja a već star da ih ostvaruje... Šteta što nemam deset godina više pa bi me starost čuvala od pobuna, ili deset godina manje pa bi mi bilo svejedno.“

PUT NA MORE 1974. GODINE

Ljeto je 1974. godine, početak avgusta, vrućine su nesnosne. Vama, đacima osnovcima, je raspust i ne znate gdje ćete prije. Preko dana se najčešće igrate „zemlje“ na još neasfaltiranom dvorištu ispred stare Gimnazije, ili „truhle kobile“ na travi ispod griča. Kod „truhle kobile“ najteži potezi su bili skok „visoka kula“ i čuveni „fuz u guz“. Sagnutog igrača ispred sebe morao si preskočiti, poput kozlića na tjelesnom. I tokom preskoka ga udariti nogom u zadnjicu. Češće je taj udarac završavao u rebrima igrača.

Igrali ste ponekad i lopte na gimnazijskom igralištu, i to sa crno - bijelom loptom tzv. bubamarom. Bubamara je jedina lopta koja se tad u Tešnju mogla kupiti. Prodavala se u trgovini Jugoplastika u čaršiji, gdje je radila Senada Braković. Rijetko vam je ta lopta trajala duže od jednog dana. Bila je od slabog materijala, deformisala bi se od vrelog ljetnog sunca. Ili bi nakon jakog udarca završila u rječici Tešanjci. Rječica Tešanjka je regulisana i korito joj betonirano tek nakon poplave 1976. godine. Do tada je imala virove, brane, vrbake i brzace. I na nekoliko mjesta u gradu se moglo i kupati. Kada vam lopta slučajno ode u Tešanjku, bilo ju je dosta teško stići. Ponekad ste loptu znali pratiti sve do Zvečaja, samo da je spasite. U pauzama igre, kući si navraćao samo po namazanu krišku. Kriška

je bila nekada sa margarinom, nekada sa receljom, i ponovo u akciju.

Ponekad, u žaru igre, nisi ni išao kući, dobra je bila i kruška zimara, na igralištu kod studenca. Nezrela i tvrda k'o kamen, jedva se mogla zubima gristi. Nije, jadna, nikad dočekala kasnu jesen da uzreli kako treba. Služila je vama da dođete do energije za cjelodnevnu trku.

Uhodanu dječiju ljetnu šemu prekinula je najava odlaska na more. Otac ti je šef računovodstva u tešanjskoj Pobjedi. I dok krajem jula ne preda Pobjedin periodični obračun u SDK, nema mu ni odmora.

Išli ste na more već nekoliko puta, ali je prije Pobjedin sindikat organizovao autobus i unaprijed dogovorao smještaj. Ovo je prvi puta da ljetujete komercijalno. Znači, sami sebi sređujete prijevoz i tražite smještaj.

Voziće vas majkin brat, daidža Mujo Mandžukić, koji je nedavno kupio bijelog fiću (Zastava 750). Platio ga je milion i sedamsto hiljada dinara. Prije odlaska po fiću, uvratio se kod vas da vam pokaže te silne pare koje će dati za novo auto. Dao je i tebi u ruke da malo pridržiš tu gomilu hiljadarki. Majka puni torbe odjevnim predmetima i ručnicima. Hrana se ne nosi, jer je na moru ista država kao i kod vas. U trgovinama i mesnicama se sve može kupiti po istim cijenama kao i u Tešnju. Odredište vašeg odmora je mjesto Kaštel Stari kod Splita. Planirate ostati dvije sedmice. Polazak je dogovoren u 4 sata ujutro. Ujutro krećete po planu. Daidža Mujo vozi, otac je suvozač. Na zadnjem sjedištu ste ti i majka. Brat Edin, kao najmanji, je između vas. Brat Kenan nije još bio u planu.

Dio torbi ste smjestili u maleni gepek. On se u fići nalazi u prednjem dijelu auta. Još dvije torbe su u tvom i majkinom kri-

Smail Prnjavorac, Safida Brkić, Sakib Brkić, dječak Midhat Brkić, Zineta i Mehmedalija Husremović, i Zejneba Prnjavorac (Kaštel Stari, 1964. g.)

lu. Ti si doslovce jedva izvirivao iza velike torbe u svome krilu, ali to si smatrao normalnim. Uzbuđenje zbog odlaska na more je bilo preveliko. Oba prednja prozora na fići su širom otvorena. Propuhe se niko ne boji. Klima u autu je još nepoznat pojam. Nema je te 1974. godine, čak ni u američkim filmovima. Daidža je oko Maglaja procijenio da ste preopterećeni. Zbog boljeg hlađenja je podigao poklopac motora, koji je u fići otpozadi. Fićo je lagano gutao kilometre i sve je izgledalo super. Ipak, za zaplet se pobrinula majka. Negdje prije Zenice ona reče da nije sigurna je li isključila peglu. Odmah ste skrenuli u Zenicu. U stan kod drugog majkinog brata, daidže Fikreta. Od njega nazivate tešanjske vatrogasce. Oni ulaze u našu kuću kroz labavi kuhinjski prozor i javljaju nam da je pegla ipak isključena. Umireni, nakon kafe i brzinskog doručka kod daidže Fikreta, nastavljate put prema moru. Ubrzo opet majka komplikuje situaciju. Gledajući u tebe konstatuje da si zarastao

i da si se trebao ošišati prije mora. Kad majka kaže, problem se mora riješiti. Zaustavljate se u Livnu i u livanjskoj čaršiji se šišaš kod nekog starijeg brice u bijelom kratkom radnom mantilu. Taman da stariji odmore i popiju kafu, već treću od polaska.

U Kaštel Stari stižete oko četrnaest sati i tad daidža Mujo izvodi svoj šou. Otac i majka su mislili da će i on ostati sa vama. Barem na ručku ili možda i prenoćiti, pošto je bila subota. Međutim, daidža odlazi do obale mora. Umače prst u morsku vodu, proba je jezikom i kaže: „Vidi, još je slano!" Okreće se, sjeda u auto i odlazi pravo kući.

Kaštela ima sedam, i oni čine predgrađe lučkog grada Splita. Kaštela su tada imala i jaku vlastitu industriju. Da zagađenje bude još veće, vlastite fekalne vode ispuštali su direktno na obalu mora. Sve to skupa činilo je kupanje tada relativno rizičnim. Pošto je bio najmlađi i najosjetljiviji ceh je platio brat Edin, koji je zbog zagađene vode dobio neku kožnu infekciju. Otišao je sa ocem u ambulantu u Kaštelima, gdje su mu odmah dali neku crnu, smrdljivu mazu, koja je bila vrlo djelotvorna. Očito im takve infekcije nisu bile novost.

Šta reći, četrnaest dana je prošlo kao jedan. Plaže su uvijek bile doslovce prepune, ručnik na ručniku. Cijela Jugoslavija je tad ljetovala na Jadranu. Nakon osam sati ujutro, jedina slobodna mjesta su se mogla naći samo na obali mora, gdje udaraju valovi. Ili pored kontejnera za smeće. Odmah na početku si upoznao brata i sestru Nijemce, Sylviu i Volkera. Sa njima si provodio cijele dane.

Kući ste se vratili autobusom do Ploča, pa vozom do Doboja.

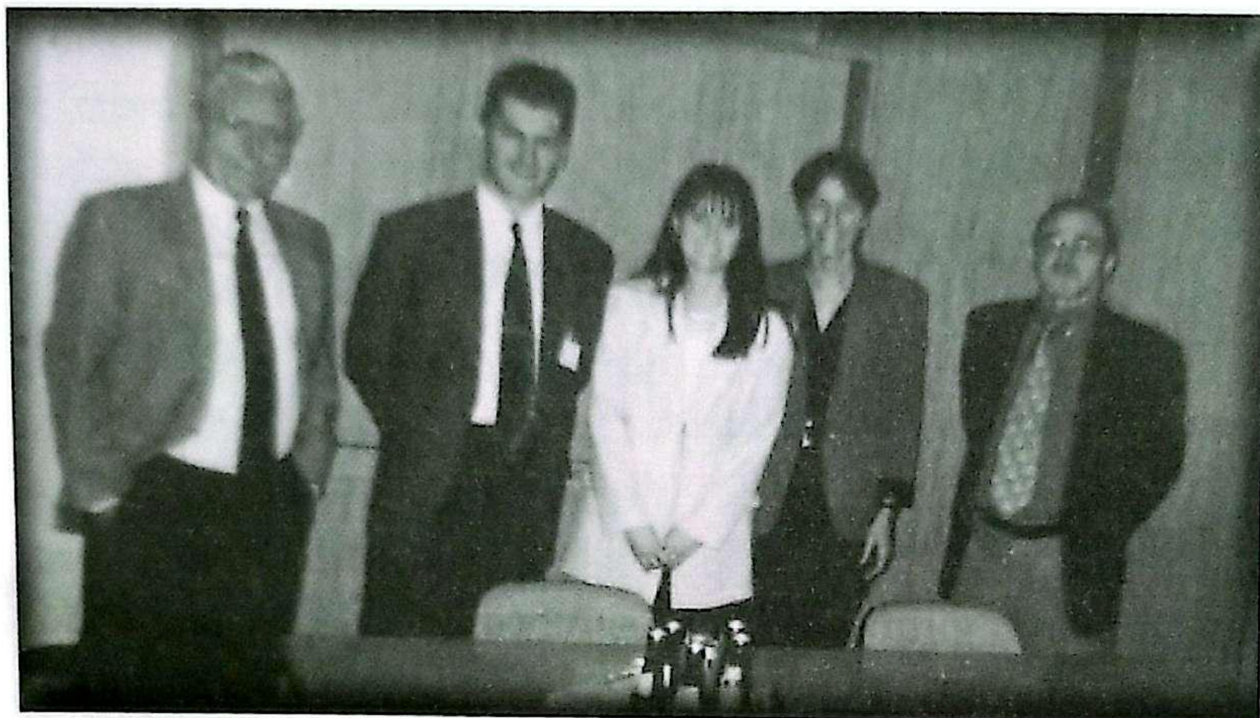

LJETO U TEŠNJU, 1979. GODINE

Ljeto je 1979. godine, početak je juna. Upravo si završio četvrti razred gimnazije. U septembru ćeš na fakultet. U novembru ćeš napuniti 18 godina.

Svi ti značajni događaji će pričekati. Imaš još čitavo ljeto pred sobom. Uobičajene dječije zabave više ti nisu tako interesantne. Neki novi vjetrovi glavom pušu. Dilema je šta ćeš raditi cijelo dugo, toplo ljeto.

Razrješenju dileme pomaže otac. A ko drugi?! Jedno popodne ti govori da Unico filter (današnji Mann Hummel), traži radnike. To je firma sa golemom nafakom, koja veoma uspješno posluje i danas. Ekspanzija kompletne tešanjske privrede je u punom jeku. Gigantskim koracima napušta se zanatska i maloserijska proizvodnja. Tešanj se smješta na mapu značajnih industrijskih sredina, bitnih i po evropskim standardima. *Unico filter* strelovito osvaja nova tržišta. Pa je sa privremeno angažovanim, tê 1979. godine, stigao skoro do hiljadu radnika! A gdje su još i njihovi brojni kooperanti, isporučioci hrane i prevoznici?! Izgradnja kuća buja. Grade se brojni stanovi za radnike na Krndiji i u Simetralama. Školstvo se širi i oprema kao nikad dotad. Stipendiraju se stotine studenata svih profila. Tešanj definitivno pobjeđuje zaostalost. Hrabro odbacuje stigmu ustaškog legla Ademage Mešića i postaje relevantan faktor

po svim pitanjima. Sviđalo se to nekom ili ne. Tog ljeta u Unico filteru je velika potreba za privremenim radnicima, koji će zamijeniti stalno uposlene dok su ovi na godišnjim odmorima. Po prijemu te informacije od oca, nisi se dugo premišljao. Rekao si da te prijavi. Nakon par dana si to malo smetnuo s uma i okrenuo se uobičajenim ljetnim aktivnostima. Odlazak na bazen na Kiseljaku je bio visoko na listi prioriteta. Kao i kupanje na Usori, na Jelahu i na Tešanjci kod brane.

Na Jelahu je bilo čuveno kupalište Zelenjak, gdje je bila dobra dubina i moglo se i zaplivati. Najhrabriji su skakali u Usoru sa visokih stabala johe, nadvijenih nad rijekom. Čak su skakači na par joha bili pokovali i letve, kako bi sebi olakšali uspon do vrha johe. Najviše si zavidio onim koji su imali napuhane ogromne traktorske unutrašnje gume (zračnice) i koristili ih kao šlauf. Ma kakav šlauf! Tada je to izgledalo i kao čamac, i kao skakaonica i kao vlastiti otok na rijeci. Jedina mana je bila što je Usora na Zelenjaku bila brza, pa su njihovi trenuci slave prekratko trajali. Prohujali bi pored vas prema brzacima

ispod Zelenjaka i onda se nakon pola sata pješice vraćali obalom. I ponovo otpočinjali svoj ljetni šou. Na kupalištu Zelenjak desila se i tragedija. Tvoj gimnazijski drug iz razreda, Mile Cvjetković, nakon skoka sa obale u Usoru, slomio je vrat! Vjerovatno je hirovita voda tu nanijela deblo ili panj za koji on nije znao. Nakon što je milicija obavila uviđaj, Miletovo tijelo je konjskom zapregom prevezeno od obale Usore do porodične kuće. Vi iz njegovog razreda ste se djelimično sastavili i otišli obići Miletovu porodicu. Mile je imao i sestru Milenu. Otac im se zvao Mirko, po zanimanju šumar, rodom iz Paležnice kod Doboja. Nakon penzionisanja, držao je kafanu Velebit na jelaškoj raskrsnici, kod taksi stajališta za Tešanj.

Odgovor iz Unico filtera je stigao nakon par sedmica. Započinješ sa ljetnim radom već prvog jula. Raspoređen si kao pomoćni radnik. Radićeš skupa sa rođakom Jaskom i Nenom Dukanom kod Seada Brkića, u magacinu materijala i sirovina.

Bilo ti je drago što ćeš raditi. Tvoje radovanje se brzo rasplinulo. Kao privremeni radnici, dobili ste najteže i najprljavije poslove. Da li je to bila samovolja šefa magacina ili nečiji nalog, nisi nikada dokučio. Tebe i Jasku su najčešće slali kamionom u Doboj na željezničku stanicu, na pretovar staklene vune. Ta staklena vuna je služila kao filtracioni materijal za filtere goriva. Posao vam se sastojao od prihvata bala staklene vune sa željezničkih vagona i utovaranja na kamion. Dnevno ste radili i nekoliko tura Tešanj – Doboj, a vaše radno mjesto je bilo na kamionu pod ceradom. Dizalica je sa vagona prebacivala denjke staklene vune, zapremine jednog kubnog metra na kamion. Onda ste ih vi prihvatali i smještali unutar kamiona, u duple redove po visini. Sve do vrha kamiona. Staklena vuna je bila samo primitivno svezana žicom na četiri kraja, bez ikakve zaštitne folije na sebi. Takođe je, zbog dalekog transporta iz Rusije i usputnih pretovara, bilo dosta i rinfuze. Otpale komade ste morali ručno kupiti iz vagona ili sa zemlje i ubacivati na kamion. Znači da ste doslovce radili sa „živom" staklenom vunom. I to bez ikakvih zaštitnih mjera! U fabriku ste se vraćali u kasnim popodnevnim satima. Zatim ste pomagali viljuškaristima pri istovaru. A nakon toga, meli kamione i pakovali sitne komade staklene vune u najlonske vreće. Nije teško zamisliti kako je bilo pod ceradom kamiona na julskim temperaturama, i to u direktnom dodiru sa veoma agresivnim materijalom poput staklene vune. Osjećaj vreline i bockanje djelića staklene vune po cijelom oznojenom tijelu. Plus otežano disanje pod ceradom, zbog manjka zraka i viška čestica vune

u zraku. Da bude još gore, rođak Jasko je svaki dan pisao sate našeg rada u Doboju. Sve do istovara u magacinu. Razlog za vođenje vlastite šihtarice je bio da se svaki dan možete radovati koliko ste zaradili. Međutim, vaša evidencija se nikad nije slagala sa satima koje je pisao šef magacina. Uvijek vam je smanjivao broj sati koje ste provodili u Doboju, i to pod tako groznim uslovima rada.

Fotografije u prilogu su nastale 15.5.1996. godine u sjedištu Mann Hummela u Ludwigsburgu, Njemačka. Otišao si kao šef prodaje Unico filtera, a po nalogu direktora Smaila Ramovića u tu prvu „icebreaking" posjetu. Cilj je bio ispitati raspoloženje Nijemaca za ponovno preuzimanje Unico filtera od Mann Hummela. Nakon tvoje posjete uslijedila je i posjeta Smaila Ramovića. Ova inicijativa je ubrzo rezultirala time da je Unico filter nakon dvodecenijskog prekida ponovo postao Mann Hummel.

OTVARANJE ASFALTA U RADUŠI

Kada bi danas mladi čuli termin „otvaranje asfalta" zapitali bi se o čemu taj stariji govornik priča ili bi čak posumnjali u pamet tog govornika? Zbilja, otvarati asfalt, šta to znači? U vremenu do 1992. godine otvarati asfalt je značilo bijeg od vjekovnog blata. Bijeg od vječito blatne obuće, blatnog dvorišta, blatnog auta i blata gdje god se okreneš. Vjerovatno su naše majke bile najsretnije kada se „otvarao asfalt". Ondašnje društvo je imalo imperativ lične i javne higijene. Morao si biti čist po svaku cijenu. Većina majki je mnogo vremena provodilo održavajući kuće po svom „tabijatu", pa su se žene između sebe i nadgledale i zagledale kakva je čija kuća. Je li ta i ta pesin i lijena, ili je uredna i tabijatli? Što, naravno, nije bilo lako, posebno u doba prije usisivača i veš mašina. I vama djeci u školi su svako malo ponavljali mantru: „Nek' si čist, makar i ukrpljene odjeće!"

Potok preko puta škole Huso Hodžić (pored kuće Enesa Denjalića) je vječito bio pun žena. Tu su prale svoju obuću da bi došle čiste tamo gdje su krenule.

U riječnim tokovima Usore i Tešanjke su se na svim dostupnim mjestima mogla vidjeti auta na pranju. Spužvica u ruke i kanta da se auto na kraju pranja dobro zalije, i eto wartburga, fiće, stojadina, pezejca ili škode čistih k'o suza. Praonice

auta su, naravno, bile misaona imenica. Pranje odjeće se vršilo ručnim „mašinama za veš".

Te ručne tzv. mašine za veš, naravno da nisu ni vidjele nikakve mašine. To je bio komad bijelog rebrastog lima, dimenzija 60 cm x 30 cm u drvenom okviru, niz koji se nakvašena odjeća ručno kotrljala i pritiskala da se iscijedi prljavština. Kao deterdžent za natapanje se prvo koristio obični lug. Tek 1956. godine Saponia Osijek je proizvela prvi deterdžent za ručno pranje rublja Plavi radion. To je majkama donijelo revoluciju u pranju. Samo je još ostao problem vode. Gradski vodovod u Tešnju se nalazio preko puta Lovačke priče, u današnjem podrumu kuće Elezovića. Bio je oskudnog kapaciteta, pa je vladala nestašica vode. Zato su naše majke naveče išle na Kosovac, Trčicu ili Studenac da bi oprale rublje. Naravno da su i kapaciteti tih voda bili ograničeni. Često se ostajalo do ranih jutarnjih sati, kako bi se opralo sve što se ponijelo. Porodice su bile mnogobrojne, pa su i količine veša bile goleme.

Otvaranje asfalta je imalo i druge pozitivne posljedice za sredinu gdje je došao asfalt. Bilo je lakše ići na posao i sa posla. Skočila je cijena zemljišta pored asfalta. Kuće su izgledale ljepše, ako je pored bio asfalt.

Fotografija u prilogu je nastala u Raduši 1983. godine, upravo prilikom otvaranja tamošnjeg asfalta. Asfalt je tada položen od Tešnja pa sve do zgrade osnovne škole u Raduši. Autobus, vozač i kondukter, koji su prvi došli novim asfaltom tog dana, bili su u okićeni i darivani košuljama, ručnicima, bombonjerama i, naravno, državnim zastavama. Zastavama države koja je na još jednom mjestu pobijedila blato i donijela prosperitet i neslućene mogućnosti razvoja. U zraku je tog dana bila svečarska atmosfera. Raduša je veoma velika mjesna zajednica. Mještani su smatrali da su konačno dobili ono što im pripada.

Na fotografiji se vidi svečana bina, postavljena ispred raduške osnovne škole. Bina je bogato iskićena ćilimima i zastavama. Raspoloženi govornici iz MZ Raduša i općine Tešanj su se, puni entuzijazma, obraćali okupljenom i razveseljenom narodu. Država je te 1983. godine još bila jaka. Socijalističke vlasti su opravdano bile zadovoljne uspjehom. Crnih oblaka još nije bilo na vidiku.

Te 1983. godine si bio di džej u Domu kulture Tešanj i voditelj emisija na Radio Tešnju. U mjesnoj zajednici Raduša su se dosjetili. Angažovali su upravo tebe da vodiš program tog dana.

Nakon „otvaranja asfalta" tj. završetka zvaničnog dijela programa, prešao si u prostorije škole. U jednoj učionici si priredio disko zabavu koja je potrajala sve od 15 do 22 sata. Uz pomoć dva gramofona i ozvučenja puštao si aktuelne hitove disko muzike. „Beat it" Michaela Jacksona, "Eye of the tiger" Survivora, i mnoge druge. Bilo je plesa stiskavca i đuskanja kao u pravom disku. Raspoloženje je zbilja bilo svečarsko. Radušani nisu štedili. U školi su postavili stolove pune raznih sokova, kao i domaćih kolača, što je omladina do kraja večeri rado konzumirala.

(Autor fotografije je Hajrudin Galijašević Den, ti si u sredini, lijevo je Šaćir Galijašević, a desno dječak, očito tadašnji Titov pionir, Sulejman Suljo Brkić.)

PARTIZAN NA MUSALI

Objekat u srcu grada kojeg više nema, a imao je veliki značaj za stanovnike Tešnja. Nalazio se na Musali, bio je pravougaonog oblika, dimenzija 15m x 25m. Dugi niz godina, sve do 1992. godine, služio je kao sala za tjelesni odgoj. U prizemlju zgrade je bila svlačionica kroz koju se ulazilo u salu. Lijevo je bila ostava, gdje su se nalazili osnovni sportski rekviziti: kozlić, greda, odskočna daska, švedski sanduk, strunjače i lopta medicinka. Tvoja generacija je Partizan koristila za tjelesni odgoj u periodu pohađanja gimnazije od 1975. do 1979. godine, ali samo zimi. Ljeti ste tjelesni odgoj radili na gimnazijskom igralištu. Vama, đacima, je od sve opreme u Partizanu bio najzanimljiviji spirometar. U njega je prvo trebalo jako ustima upuhati zrak. Onda bi profesor očitao skalu i ocijenio kvalitet tvojih pluća. Uz pomoć spirometra ste lakše upamtili i poslovicu koju ste učili tokom gimnazijskih časova latinskog jezika: „Dum spiro spero“ (Dok dišem, nadam se).

Sa plafona Partizanove sale, u donjem lijevom uglu, visio je dobro pričvršćen, debeli konopac za penjanje. Vi muški ste vrlo lako dolazili do polovine visećeg konopca, ali je gornja polovina uvijek bila upitna. Samo je Tahir Subašić iz tvog razreda u gimnaziji uvijek mogao doći do vrha konopca tj. do plafona.

Partizan i njegovi posebni okrugli prozori, kao i terasa na vrhu, na kojoj su 1970-ih održavani ljetni plesovi i igranke.

Obavezna oprema tih 1970-ih godina na časovima tjelesnog za dječake se sastojala od kratkih, crnih gaćica, bijele potkošulje i patika. Za djevojke je bio obavezan crni jednodjelni elastični triko i patike. Vi muški ste ponekad u vlastitoj režiji farbali bijele potkošulje u druge boje, najčešće zelenu, što nije bilo zabranjeno. Tada jedine dostupne patike za kupiti su bile šangajke, bijele ili plave. Kasnije su nazvane starke. One sa zvijezdom na gležnju. Tek 1980-ih su se pojavile patike konversice. Plave boje. Odmah si ih prigrlio i koristio na fakultetu. Za časove tjelesnog u Skenderiji.

Sala Partizana nije nikad bila grijana. Pećica za grijanje se nalazila jedino u prostoriji gdje se nalazio profesor. Vi učenici ste i po najvećoj zimi bili samo u gaćicama i potkošuljama. Trenerke niko nije nosio, niti ih je bilo dostupnih za kupiti. Zimi ste se doslovce smrzavali na časovima tjelesnog.

Na samom ulazu u Partizan, odmah desno, započinjalo je unutrašnje stepenište. Na prvom spratu je bio prostor 40-ak m^2, koji je služio za razne općinske namjene. Jedno vrijeme je tu bio smješten i SIZ (Samoupravna interesna zajednica), ustanova za transfer novca iz privrede u vanprivredu. A jedno vrijeme je tu bio čak i porodični stan.

Interesantan i rijedak je bio eksterijer Partizana, s s obzirom na to da je polovina prozora bila okrugla, prečnika jedan metar. Na drugom spratu je tada svoje prostorije imao i Odred tešanjskih izviđača. Odmah pored izviđačkih prostorija se nalazila i velika vanjska terasa na kojoj su izviđači stalno vršili svoje aktivnosti. Voljeli ste dolaziti na sastanke izviđačkog voda na terasi. Sastanci vašeg voda su bili barem dva puta sedmično. Sredinom sedmice popodne i subotom ujutro. Uvijek ste imali neku prigodnu sportsku ili obrazovnu aktivnost: orijentacija busolom, čitanje topografskih karata, učenje geografskih pojmova, vježbe snalaženja u prirodi, pripreme za logorovanje. U izviđačima ti nikad nije bilo dosadno. A i sam dominantan pogled sa terase Partizana odozgo prema ulici, davao je posebnu draž vašim sastancima. Vodnik tvog izviđačkog voda je bio Amir (Ćazima) Galijašević.

Osim izviđača, terasa Partizana se 1970-ih intenzivno koristila i za ljetne plesove i igranke. U početku su svirali Alkatmeri, a kasnije je preuzeo Manis. Plesovi na terasi iznad ulice su sami po sebi bili interesantni. Ali imali su i svoju dodatnu draž. Na visini je uvijek pirkao vjetrić i omogućavao plesačima dašak svježine. Ulazna vrata Partizana se nikad nisu zaključavala. Tako se njegovo stepenište u ledenim zimskim noćima često koristilo i kao sklonište od snijega za zaljubljene parove. Ponekad i za više njih u isto vrijeme. U Partizanu je bio i vanjski wc. Namijenjen učenicima na tjelesnom, ali dostupan

svakom. Zbog slabog održavanja koristio si ga samo u slučaju goleme nužde. Poslije 1995. godine u prostorije Partizana se useljava uprava DC-a (Distributivni centar) Tešanj, sa direktorom Amirom (Alije) Galijaševićem. Oni za svoju upravu dograđuju još prostorija na terasi. Razlog preseljenja uprave DC-a u Partizan je bio što su oni svoju ogromnu halu i prostore u Kraševu iznajmili za bazu UNPROFOR -u.

ĆEVAPI KOD HAMZE

Čuvena tešanjska ćevabdžinica Kod Hamze nalazila se na velikom parkingu ispod bolnice, odmah pored uprave Univerzala. Njen vlasnik je bio Hamza Škapur.

Hamza je bio gastarbajter povratnik. On se početkom 1980-ih, nakon rada u Njemačkoj, odlučio vratiti kući i postati svoj gazda. Objekat ćevabdžinice je poput Univerzala također bio montažni, pravougaonog oblika, usmjeren poprijeko, od ceste prema rijeci. Bio je sastavljen od svijetlosivih limenih, rebrastih ploča u donjem, i staklenih ploha u gornjem dijelu. Ukupna površina objekta nije bila veća od 50 m^2. U pozadini objekta je bio izdvojeni wc, za koji se ključ uvijek morao posebno tražiti. U hodniku prema wc-u je bio naguran i manji ležaj, da gazda može ponekad prileći i odmoriti. U objektu su najčešće radili Hamza i njegova supruga Esma. Ćevabdžinica je definitivno imala svoju nafaku. Pacijenti i zaposlenici Doma zdravlja i Bolnice su bili glavne mušterije. Usluživali su i goste namjernike, uposlene u srednjoj školi, OŠ Huso Hodžić, kao i goste akšamlije.

Akšamlije su birali Hamzin objekat ponajviše zbog šeretske atmosfere, koju je i Hamza najviše volio. Dopuštao je Hamza vrlo često, da i on sam bude predmet šala svojih gostiju. Pravo je mnoštvo anegdota iz tog perioda koje se pripisuju Hamzi.

Fotografiju je u aprilu 2011. godine napravio autor ove priče. Sivi golf je parkiran tačno na mjestu Hamzine ćevapčinice pored Univerzala. Još uvijek su bile vidljive podne pločice nedavno srušenog objekta.

Neke od njih se i danas prepričavaju. Posebno ona kad je neko iz šanka „prisvojio" knjigu (u stvari običnu svesku) Hamzinih dužnika, takozvanu „Hamzinu Crnu knjigu". Neiscrpne su bile šale idućih mjeseci na račun toga. Naravno, Hamza je neke dužnike i napamet znao. Ali ovi nisu priznavali dug bez dokaza - sveske. Išlo se dotle da su se neki dužnici ponovo zaduživali nadajući se opet nestanku sveske. Naravno, radilo se o manjim iznosima.

Ili kada bi u akšam neko u bijelom mantilu odozgo ispred ulaza u bolnicu dovikao Hamzu i naručio pet velikih porcija ćevapa za hirurgiju. Pošto je to bila dobra narudžba, Hamza bi to čim prije napravio i žurno odnio do hirurgije. Međutim,

na hirurgiji, naravno, pojma nisu imali o narudžbi. Neko je pozajmio bijeli mantil sa vješalice i napravio lažnu narudžbu. To se rješavalo tako da je Hamza ostavljao donesene porcije ćevapa u bolnici, uz popust na ukupan iznos, pa su opet svi bili zadovoljni.

Svi koji su ranili na posao mogli su svako jutro vidjeti Hamzu kako žurno ide kroz čaršiju i vuče svoja kolica na dva točka. U kolicima su bili ćevapi, kod kuće pripremljeni, za rad tog dana. Govorkalo se da u tim istim kolicima naveče vuče i pazar od tog dana. Neki od Hamzinih redovnih gostiju - akšamlija su bili: Ismet Mandžukić sa svojim ćukom Sančom, Kemal Kahvić, Sead Mandžukić, Kemal Medarić, Miljenko Jukić, Mujo Mandžukić, Haro Denjalić, Osman Gazić.

S obzirom da je Hamzin lokal bio doslovce pored srednje i osnovne škole, stalne mušterije su mu bili i učenici. Međutim, njihova kupovna moć je bila tanka, pa je Hamza đacima nudio razne varijacije ćevapa i lepine. Znao je praviti i kombinacije poput dva ćevapa u pola lepine ili tri ćevapa u cijelu lepinu. Opet je to za đake bilo preskupo. Hamza je po prirodi bio sit i zadovoljan insan i dugo je tražio način kako da udovolji đacima. Na kraju mu je sinulo! Prvi je na ovim prostorima uveo parenu lepinu kao poseban proizvod. Hamza je lepinu prvo blago polio masnom vodom od obarenih kostiju. Voda je uvijek krčkala u loncu na malom koheru pored roštilja. Zatim je lepinu posolio, pobiberio i zapekao na roštilju. Parena lepina je kod đaka išla kao halva. Hamza je bio zadovoljan zaradom od mnogobrojnih đaka. Dok su đaci imali priliku da se jeftino najedu. Ponekad su se đaci mogli vidjeti i u nedavno betoniranom riječnom koritu rječice Tešanjke, kako na odmoru ili između smjena, šetajući koritom, jedu svoje parene lepine.

UNIVERZAL

Evo, već je deset godina otkako je srušen Univerzal! Još jedan objekat kojeg više nema na mapi grada, a koji je činio djelić povijesti Tešnja. Objekat Univerzala je izgrađen početkom 1970-ih i nalazio se na današnjem parkingu ispod Opće bolnice. Izveden je kao objekat montažnog tipa, a služio je kao privremeno rješenje za brojne srednjoškolce. Deceniju i po je Univerzal ispunjavao svoju obrazovnu svrhu, a onda je u Dolcu izgrađena velika zgrada tešanjskog srednjoškolskog centra.

Do tada školski objekat dobio je novu namjenu, postao je uprava građevinskog preduzeća.

Upravo zbog uočljivog imena tog preduzeća, ispisanog na fasadi, svi su zgradu zvali Univerzal.

Izgradnjom zgrade Univerzala ondašnje socijalističke vlasti su djelimično riješile potrebe nabujalog školstva. U to doba nije postojala brza hrana. Učenici su često nosili sendviče od kuće. U montažnom Univerzalu su, naravno, i toaleti bili neuslovni i sa malim kabinama. Vrata su im bila visoko odignuta od poda. S obzirom na veliki broj đaka, u školskom toaletu su se često mogle istovremeno sresti razne kategorije djece: oni koji su došli da zapale, oni koji su došli zbog nužde, ali i oni koji su došli da, skrivajući se od drugova, u wc kabini pojedu svoj sendvič. Tako su se u uskom zadimljenom prostoru miješali razni mirisi, tvoreći prostor koji je najbolje bilo izbjegavati.

Rušenje zgrade Univerzala 2014. g.

Uporedo sa onom u Univerzalu, nastava se odvijala i u zgradi stare Gimnazije. Nastava je tad bila kabinetskog tipa. Gimnazijalci su išli u Univerzal na časove tehničke kulture, koju je tad predavao Muhamed Ahmić Muki. Učenici Škole u privredi (ŠUP) su na časove stranog jezika dolazili u jezički kabinet u gimnaziji. Gimnazija je polovinom 1970-ih imala instaliran najnoviji kabinet za učenje stranih jezika, kakvog nadaleko nije bilo. To je bio veoma ambiciozan i veoma skup pokušaj uprave škole i Općine Tešanj da unaprijede nastavu stranih jezika. Doslovce svaki učenik je imao svoju kabinu. Kabine su zbog bolje akustike imale drvene stranice perforirane iznutra, kao i stakleno pročelje. Svaki učenik je sjedio u svojoj kabini i imao par slušalica marke Sennheiser, koje je samo trebalo uključiti u uređaj. Profesoru je napravljena uzdignuta katedra sa centralnom jedinicom, koju je uključivao i isključivao ovisno o potrebama časa. Oprema je najviše korištena na časovima francuskog i latinskog jezika, kod profesora Enesa Kadića. Takva oprema

je sigurno puno koštala i bila je daleko ispred svoga vremena. Međutim, kao i sve dobre stvari, nije dugo trajala. Svijest đaka prema čuvanju opreme je bila obrnuto proporcionalna njenoj kvaliteti. Već pred kraj našeg školovanja krajem sedamdesetih, ta oprema više nije bila u funkciji.

Bez obzira na postojanje nove velike srednjoškolske zgrade u Dolcu, Univerzal je i poslije rata, sve do svog rušenja 2014. godine, služio kao škola. Naime, zbog ogromnog priliva đaka u Tešanj tokom perioda 1992. - 1995., postojeća školska zgrada u Dolcu nije bila dovoljna za sve đake. Tako je Ekonomska škola (osim prvih razreda) dislocirana u Univerzal. Interesantno je da i danas kad nastaje ova priča (2024. god.) školstvo doživljava preporod. Đaka je i dalje veoma mnogo, pa čak šest odjeljenja ne može stati u zgradu srednjoškolskog centra. Oni nastavu pohađaju u bivšem gradskom obdaništu. Univerzala više nema, a šta će biti na njegovom mjestu vrijeme će pokazati.

PRIČA O GRIČU

Grič na gimnazijalskom igralištu se ruši! Vijest o najnovijem građevinskom poduhvatu općine Tešanj je brzinom munje obišla sve lokalne portale. Ko god je držao do sebe objavio je video žutog rovokopača u akciji. Ili barem par njegovih fotki kako kljuca ljuti kamen. Grič ima jedva 500 m^2 površine u osnovi, ali ima veliko i specifično značenje za generacije Tešnjaka. A posebno za gimnazijalce. Ispred griča i oko njega su se izvodile razne sportske i muzičke predstave.

Rukometni gorostas, rumunjska Steaua, je sredinom 1980-ih upravo u podnožju griča odigrala utakmicu sa rukometnom ekipom Bosna TS iz Tešnja. Legenda kaže da je jedan od rijetkih golova čuvenoj Steaui zabio i omladinac Jasmin Mularifović, za prijatelje Tarifa.

Malo udaljena od podnožja griča, svojevremeno se nalazila i betonska bina. Na toj bini su cijelo ljeto 1979. godine subotom održavane disko zabave. Di džej je bio Meho Ahmetagić Brada. A znali su se desiti i ljetni nastupi rok bendova. Na bini se u maju 1978. godine upriličio i svečani prijem omladinaca iz srednje škole u Savez komunista Jugoslavije (SKJ). To popodne je u redove Partije primljeno više od stotinu omladinaca. Uključujući i tebe. Prijem je lično vršio ondašnji sekretar Općinskog komiteta, Mehmedalija Husremović, rukovanjem

i uručivanjem partijske knjižice na bini. Prije toga je naravno izvršena provjera uspjeha i vladanja novih članova u školi. Jer, komunista nije mogao biti svako!

Na poligonu ispred grića su održavani i časovi tjelesnog odgoja za Gimnaziju. Sale za tjelesni još nije bilo ni na vidiku.

Glavna svrha izgradnje gimnazijalskog igrališta i jeste bila izvođenje nastave tjelesnog odgoja za gimnazijalce. Služila je i za treninge i utakmice Rukometnog kluba Bosna Tešanj. S vremenom se uz muški rukometni klub, rodila ideja i o ženskom rukometu u Tešnju. Rukometašice su, takođe, trenirale na igralištu ispod grića. Zahvaljujući članku u novinama koji je napisao Tešnjak Husein Kotorić, tešanjske rukometašice su prozvane „labudicama". Taj naziv ih je pratio tokom cijele egzistencije kluba.

I prvi košarkaški potezi u Tešnju su odigrani upravo ispod grića. Prvu pravu košarkašku loptu u Tešanj je sa službenog puta iz Beograda donio Muhamed Galijašević, otac Sulje, Rešada i

IIa Gimnazije na griču, sa profesoricom maternjeg jezika Petrom Bosić. (Juni 1977. g.)

Dijane. Ljeto te 1976. godine je bilo nezaboravno. Otkrivali ste po prvi puta čari igranja košarke sa pravom loptom. Lopta je bila boje sirove kafe. Ako Suljo i Reško nisu bili na igralištu, vi ste išli njihovoj kući tražiti loptu. Njihova majka Stoja je uvijek nesebično udovoljavala vašoj molbi. Naravno da pored koševa ispod griča nije bilo rasvjete. Uprkos tome, ljeti ste igrali i do ponoći, uz mjesečinu ili škrtu rasvjetu ulične sijalice, udaljene dvadesetak metara. Tjelesni odgoj u Gimnaziji ste po lijepom vremenu takođe radili na igralištu. Predavao vam je profesor Naim. Izbjeglica iz Palestine. Profesor Naim nije nikada naučio pravilno izgovarati slovo "p". Svi ste se ispotiha smijali kad je naglas dosuđivao da se „buca benal" za neku ekipu. Njegov kolega, takođe nastavnik tjelesnog, Milovan Pezer, je za profesora Naima uvijek bio „Bezer", dok je Nermin Piknjač Pike, naravno bio „Bike".

Na igralištu ispod griča, odmah do zgrade Gimnazije, nalazila se i „Buhara", objekat zelene fasade, širine pet metara, a

dužine nekih dvadesetak metara. Tokom vremena imao je razne namjene. Sredinom 1970-ih je služio za časove tjelesnog odgoja, kao i za slobodne aktivnosti učenika. Pamtiš da je danas renomirani umjetnik, Ahmet Hundur, kao gimnazijalac, oslikavao unutrašnje zidove "Buhare" svojim ranim radovima. Tu je bio i gramofon, uz čiju pomoć ste na časovima tjelesnog pokušavali proplesati. Na tom gramofonu ste puštali i tada aktuelne hitove. Tadašnji gimnazijalac Hajrudin Hotić Berla je najčešće puštao singlicu Indexa „Obala pusta, obala vrela". Ti si donio friško kupljen singl Đorđa Balaševića "Život je more". Na radiju si slušao rock emisiju Radio Zagreba "Po vašem izboru", urednika Miljenka Jelače. Emitovana je svaki dan u 12.12h (osim nedjelje) i bila ti je praktički jedini izvor popularne muzike koju si tada zavolio.

U dnu „Buhare" se nalazila i ostava sa opremom za tjelesni. Tu su bile lopte medicinke, švedski sanduk, par strunjača, odskočna daska, kozlić, ali i kugla sa čunjevima. Tako ste se ponekad znali i kuglati, mada je bilo nepraktično. Pod se tresao i bučao od kugle, jer je bio drveni, a pored čunjeva je uvijek morao biti „dežurni" da ih ručno uspravlja. Između „Buhare" i koševa se nalazio i asfaltni teren sa uvijek razapetom mrežom za odbojku. On je rado korišten i od strane gimnazijalaca i od djece koja su vječito visila na igralištu. Nažalost, onodobni hronični manjak lopti je uvijek kočio vaše želje za više odbojke i više košarke. Lopte su bile skupe, a u Tešnju se tad nisu mogle nigdje ni kupiti.

KAD BIJAH PRVAČIĆ

Svi se rado sjećamo svoje učiteljice od prvog do četvrtog razreda osnovne škole. To su naše najranije uspomene i učiteljica uvijek ima rezervisano najljepše mjesto u našim sjećanjima. Neko je, sticajem okolnosti, imao i dvije učiteljice u tom periodu, ništa čudno. Ali prava je rijetkost da je neko imao čak četiri učiteljice/učitelja od prvog do četvrtog razreda osnovne škole. Upravo to se iz nekih misterioznih razloga desilo meni i mojoj generaciji prvačića. Začuđujuće! Mi smo imali ne jednu, ne dvije, ne tri, nego čak četiri učiteljice/učitelja! U prvom razredu 1967/1968. godine bili smo Ic i učila nas je učiteljica Jelena Pašić. Evo je na slici sa nama iz Ic u dvorištu Škole Huso Hodžić. Lijepa žena, kao što samo prva učiteljica može biti lijepa. Fotografija je nastala u junu 1968. godine, pri podjeli đačkih knjižica za prvi razred. Ja se nalazim u donjem redu, prvi s lijeve strane. Držim u ruci pohvalu i knjigu za odličan uspjeh. Nisam tada još ni sedam godina bio napunio. Naime, ondašnja učiteljica Fikreta Bešlagić - Mulabdić je uočila da ja u šestoj godini već čitam i pišem, pa je nagovorila moje roditelje da me ranije upišu. Danas je normalno da djeca kreću u školu sa šest godina, a onda su, bogami, razlike bile uočljive. Dosta je đaka padalo na godinu, neki i po dva puta. Za razliku od danas, kad je teže propasti nego proći. Više od dva puta se nije smjelo pasti, jer se gubilo pravo na nastavak školovanja. Često su upisivani i đaci starijih godišta. Iz tih razloga, neki moji drugovi

u petom razredu su već imali brkove, dok sam ih ja začuđeno posmatrao, još uvijek nemajući ni deset godina. Fotografije poput ove naše iz Ic su prava rijetkost. Fotografisanje je onda bila privilegija, zato i ima tako malo starih fotografija. Sjećam se da nas je 1968. godine za đačku uspomenu dolazila fotografisati firma iz Kanjiže (Srbija). Razlog za to je da je općina Tešanj 1960-ih godina prošlog vijeka bila izuzetno nerazvijena sredina sa nešto malo industrije, zanata i ekstenzivne poljoprivrede. Pravi industrijski razvoj je započeo 1974. godine, kad su otvoreni Unico filter i Enker, i skoro preko noći zaposlili u industriji više od hiljadu ljudi. Ali to je tema za drugu priču.

Našem IIc je u jesen školske 1968/1969. godine dodijeljena nova učiteljica, Nurka Ćehajić. Učiteljica Nurka je bila bivši borac, partizanka, te je svoje časove često dopunjavala svojim doživljajima iz 2. svjetskog rata. Neke od tih priča dobro pamtim i danas. Nije, naravno, red da ih dijelim javno, jer bi se mogle pogrešno razumjeti, zbog promijenjenog historijskog konteksta. Tih godina u Tešnju je postojala samo jedna knjižara. Tu se kupovalo doslovce sve za školu. Knjižaru smo zvali „Kod Pašića" po skraćenoj varijanti prezimena njenog poslovođe,

Muhameda Ibrahimpašića. S obzirom na tadašnji ogroman broj đaka, gužve pri kupovini su bile katastrofalne. Ponekad se i nekoliko dana navraćalo da se pokupuje sve potrebno. U jesen 1969/1970. godine u naš, sada već IIIc opet dolazi novi učitelj, Mehmed Mehičić. Pamtim ga po njegovom trodijelnom sivom odijelu sa prslukom i uvijek sa cigaretom u ruci. Osim na času, naravno. Bio je krhke tjelesne konstrukcije i narušenog zdravlja, pa je ponekad zbog bolesti bio odsutan sa časova. Kada ga nije bilo na nastavi, spajali su nas sa nekim drugim odjeljenjem. Uzeli bismo svoje male stolice u ruke i prešli u učionicu tog odjeljenja. Neko će pomisliti kad sedamdesetero djece sjedi skupa da je bila nesnosna galama. Ni slučajno! Čak ni u hodniku dok smo prelazili nije se ništa čulo, a kamoli u učionici. Čulo se samo škripanje drvenih olovaka po sveskama ili struganje mašinica dok se šilje olovke. Doslovce se pored nas sedamdeset mogla čuti i muha kako zuji po učionici. Čak i ako nismo pisali, opet niko nije pričao, nego smo slušali, obavezno sjedeći veoma uspravno, poput svijeće. Uvijek sa rukama iza leđa. U školi su nas stalno upozoravali da uspravno sjedimo. Vrlo često nam je govoreno: „Sjedi lijepo!“ ili „Ispravi se!“ Inače, tjelesnoj kulturi se u osnovnoj školi pridavao veoma veliki značaj. Kada na časovima tjelesnog zbog lošeg vremena nismo mogli ići vani, razgibavali bismo se u učionici, ili bi se u klupama igrali igre dan - noć. U jesen 1970. godine smo postali IVc. Nismo znali, naravno, ali opet nam dolazi nova učiteljica, ovaj put Zdenka Vejzović. Za mene je tad nastala i otežavajuća okolnost. Učiteljica Zdenka je dobila kadrovski stan, koji je bio samo stotinjak metara daleko od našeg stana. Tako je vrlo često pratila sve moje dnevne aktivnosti i povremeno me prozivala u školi. Naprimjer, da joj otkrijem ko je to u nedjelju palio suhu travu na griču (kod Musale). Naime, dim od vatre sa griča je učiteljici Zdenki nadimio veš na štriku. Ili ko je kasno naveče

galamio na trotoaru ispred učiteljicinog stana? Ona i njen muž Nail nisu mogli spavati, dok smo se mi bezbrižno igrali limuna i narandže. Ili, ko je glasno vikao dok je skakao u vodu u kazanac u Limanu (iza učiteljicine zgrade, kod šarenog mekteba)? Tih godina u školi ni fizičko kažnjavanje nije bilo isključeno. Upravo suprotno! Smatralo se stimulansom da učenici bolje uče. Roditelji su često govorili učiteljima: „Udari ga slobodno, kao da ga mojom rukom udaraš!" Snažno udaranje linijarom po otvorenom dlanu, čupanje kose iznad ušiju, gađanje kredom, stajanje u ćošku, vrijeđanje pogrdnim riječima na račun inteligencije dotičnog. Sve su to bile široko korištene metode za motivisanje učenika da više uče.

Nisam uspio potpuno dokučiti zašto su se baš na našem c odjeljenju dešavale sve te izmjene. Jedno od mogućih objašnjenja je da je c odjeljenje sticajem okolnosti služilo za kadrovske rotacije, što nije bez osnova. Naprimjer, suprug prve učiteljice je tada bio prosvjetni inspektor, što otvara neke opcije. Druga učiteljica je bila partizanka, kadar, koja je nakon nas otišla na neku funkciju. Učitelj u trećem razredu nam je zbog njegovog narušenog zdravlja vjerovatno bio samo privremeno dodijeljen. Učiteljica u četvrtom se kao kadar s mužem tek bila doselila iz Blagaja kod Mostara. Trebalo joj je dati gradski razred, da joj se olakša početak. Za razliku od nas, odjeljenja a i b su imala iste učiteljice sve četiri godine, Zarfu Džaferagić i Amiru Begović. Ipak, svi ondašnji učitelji su imali barem jednu zajedničku crtu. Manjak nastavnih sredstava su nadoknađivali vanrednim ličnim zalaganjem i često su sagorijevali u tom poslu.

Koliko znam sve moje učiteljice i učitelj su preselili na bolji svijet. Hvala im za napore koje su u nas uložili da postanemo obrazovani i dobri ljudi.

PAZARNI DAN U ČARŠIJI

Tešanj, 1971. godine, pazarni dan, utorak ili petak, nikada nećemo znati. Fotografa je očito privukla vreva ljudi na gornjoj čaršiji pa se mašio svog fotoaparata. Izgled prostora i objekata u koje fotograf gleda, nije mnogo drugačiji u odnosu na danas. Ulaz u pijacu je zbog izgradnje Doma penzionera pomjeren udesno. Svi bismo voljeli znati gdje je nestala ondašnja onolika živost čaršije. Gdje su nestali ljudi sa ondašnjih pijaca?

Pored samog ulaza u pijacu sa lijeve strane se nalazi neugledni metalni kiosk. U njemu su odrasli mogli kupiti: *Oslobođenje*, *Komunist*, *Čik*, upaljač zvani „fajrcak", bombice sa benzinom, šibice *Drava* - Dolac, cigarete na komad i nešto tajno, što su odrasli uvijek šaptajući tražili, a što je imalo razna imena. Djeca koja su uvijek stajala pored kioska, nikada nisu dobro čula šta kupac tog tajanstvenog artikla traži. Učinilo im se ponekad da čuju riječ „gumica", u što naravno nisu povjerovali, jer su sumnjali da odrasli pišu i brišu. Djeca su vječito visila na kiosku, magnetnom privlačnošću izloženog šarenila privučena. Klikeri, pištolji na vodu, baloni i loptice skočice. *Bazooka* žvake sa sličicama koje su se jednostavnim pritiskom mogle preslikati na ruku. Ruka je prije preslikavanja sličice morala biti vlažna. U odsustvu vode koristila su se priručna rješenja. Tu su bile i loptice skočice, klik - klak kugle, *Čovječe*

ne ljuti se, bezbrojni stripovi - *Komandant Mark, Blek Stena, Alan Ford, Stripoteka, Sirius, Politikin zabavnik, Male novine, Vesela sveska*, a nešto kasnije *Ninđa - Lesli Eldridž* i *Lun - Kralj ponoći*. Naravno da si samo povremeno sebi mogao priuštiti neku od tih, za djecu itekako važnih stvari. Djeca su stripove i ostale drangulije kupovali najviše u sezoni branja puževa. Tad su Avdo Hadžismailović, Ibro Braćkan i Hamdija Sinanović u zadruzi bili glavni likovi. Oni su odlučivali koliko čija kesa puževa vrijedi i koliko će se dječijih želja moći ispuniti. U stvari, najviše stripova si se načitao dobijajući ih na posudbu od svog dobrog druga Nedžada Brkića.

Na samoj fotografiji, u prvom planu pričaju dvije žene. Desno je čuvena trgovkinja odjećom i tekstilom Zakira – Kira, supruga Muhameda Sejranića Tušme. Njena sagovornica je Mina Kadić, supruga Mugdima Mume Kadića. Do Mine stoji njena kćerka, tad trogodišnja djevojčica Zehra. Upravo zahvaljujući

prisustvu djevojčice Zehre na fotografiji, gledalac može precizno znati godinu nastanka ove fotografije. Ako se možda ljubopitljivi posmatrač fotografije zapita o čemu Kira i Mina, tada žene u najboljim godinama pričaju, možemo samo nagađati. Kira je bila poslovođa u radnji sa odjećom. Nije bilo svečane ili poslovne prilike na koju se moglo otići bez nekog artikla iz njene radnje. Tako da je jedna od mogućih tema mogao biti neki odjevni novitet koji je prispio u Kirinu trgovinu, ili razgovaraju o cijenama na pijaci. Ili kako brzo raste mala Zehra. Uočljivo je da su obje žene veoma lijepo odjevene, imajući u vidu da je 1971. godina. Rani socijalizam nije baš previše truda ulagao u industriju modne odjeće. Individualne kreacije su tim bile važnije. Trgovkinja Kira je u elegantnom kostimu golubije, svijetlo sive boje, sa kosom vezanom u rep i cipelama sa petom srednje visine. Njena sagovornica Mina je u tada veoma modernoj kratkoj suknji sa motivom, dužine nešto iznad koljena, i u bijeloj majici - bluzi kratkih rukava savremenog kroja. Sa modernom kratkom frizurom i prirodnom plavom kosom. Čak je i tad trogodišnja djevojčica Zehra moderno obučena. Zehra nosi lijepu prugastu majicu i skladni šorc veselih boja. Oba su artikla vjerovatno donesena iz Italije, iz Trsta.

Lijevo od žena na slici se nalazi Mehmed Dolamić, otac Hasana i Ejuba. On na sebi ima „odijelo za čaršiju“, uz dodatak kape „francuzice“. Sve u skladu sa njegovim godinama. Mehmed se, očito, već zaputio kući, nakon što je vjerovatno popio kafu kod Adema Salimovca (danas slastičarna HD), i na pijaci pazario nešto što nosi u desnoj ruci. Lijevo od Mehmeda, okrenuta leđima, stoji mlada žena, u dugoj suknji i veseloj, svijetlo - ružičastoj bluzi sa motivom. Ona je, takođe, već obavila kupovinu i nosi ceker i pazar u rukama. Sada čeka ili prijevoz, ili komšinku da skupa idu kući. Što se tiče voznog

parka, na platou gornje čaršije u trenutku fotografisanja se nalazi ukupno šest vozila. Dvije konjske zaprege, dva Fiata 750 (fiće), Škoda 100 i bijeli kombi Doma zdravlja Tešanj. Škoda je vlasništvo Bećira Halvedžića i služila je kao taksi vozilo, što je onda bila prava rijetkost. Velika je gužva i pred izlogom prodavnice obuće, desno od ulaza u pijacu. S obzirom da nikoga nema na ulazu u prodavnicu, očito se samo razgleda. I tako prođe još jedan pazarni dan u Tešnju. Utorak ili petak?

KUPALIŠTE ZVEČAJ

Fotografija koju gledamo je iz 1971. godine. Njen glavni motiv nije crkva, mada se tako čini. To su tri osobe koje poziraju u podnožju velike stijene, preko puta crkve. Lijevo stoji momak u bijeloj majici dugih rukava, crnom šorcu i bijelim patikama. Desno su dvije djevojke u bijelim haljinama, dužine do ispod koljena. Djevojka u sredini sjedi na stijeni i drži ruke u krilu. S s obzirom da je ljeto i da su lijepo obučeni, očito su namjenski došli na to mjesto da naprave foto - uspomenu.

Fotograf je očito svjestan potencijala tog mjesta i nastojao je pored njih troje obuhvatiti što više u kadar.

U svojoj namjeri fotograf je itekako uspio. Kad bi se danas napravila fotografija sa istog mjesta, i stavila pored ove, komotno bi mogla biti suvenir razglednica - Tešanj nekad i sad!

Na fotografiji je rimokatolička crkva Svetog Petra i Pavla u Tešnju. Crkvu je projektovao čuveni Josip Vancaš, projektant Sarajevske katedrale i mnoštva sakralnih i svjetovnih objekata širom BiH. Crkva svetog Petra i Pavla koju gledamo na fotografiji, 2016. godine je proglašena nacionalnim spomenikom BiH! Njena izgradnja je dovršena 1910. godine, u predvečerje Velikog rata, koji je nakon samo dvije decenije prozvan Prvi svjetski rat.

Djeci koja su ljeti „visili" pored rijeke i pored crkve, uvijek je u glavi bilo jedno veliko pitanje: „Čemu služi ono veliko gipsano oko iznad ulaznih vrata crkve?" Do danas su naravno saznali da to oko simbolizira da je Bog Svevideći i Sveposmatrajući.

Ali u ondašnjem dječijem svijetu naravno da je dominirala nelagoda i strah od tog oka. Posebno uveče, jer rasvjete nije bilo ni u primisli. Uočljivo je da je fotografija u boji, što je za ono doba bila prava rijetkost.

Zahvaljujući ondašnjem pametnom fotografu imamo odličnu ilustraciju stanja tog dijela grada, prije urbanizacije i kreiranja novog ulaza u Tešanj. Naime, već početkom 1970-ih, znači godinu ili dvije nakon snimanja fotografije, došla je mehanizacija i porušila stijenu gdje je ova slika nastala. Put je proširen i asfaltiran, te pretvoren u savremenu saobraćajnicu. Izgrađen je novi ulaz u grad. Dotadašnji ulaz kroz današnju Avdipašinu ulicu (Ciganluk) je izgubio značaj i služi samo za „lokalce". A i to uz poteškoće. Starije Tešnjake će ova fotografi-

ja podsjetiti i na kupanje u rječici Tešanjci, upravo na ovom mjestu (Zvečaj). Oni hrabriji su skakali sa rubova okolnih stijena u ne tako duboko korito. Ljeti je maksimalna dubina bila veoma mala. Najdublji dio riječnog korita ljeti nije mogao imati više od dva metra dubine. Trebalo se dobro potruditi da baš tu uskočiš.

U pripremi izgradnje puta velika stijena sa fotografije i rubovi Gradine su minirani i kasnije odvezeni. Međutim, djeca su se prije i tokom odvoza materijala sedmicama igrala u riječnom koritu, pentrajući se i silazeći sa tih velikih stjenčuga promjera nekoliko metara. Kada pomislite na današnji stepen zaštite i nadzora nad djecom, tadašnja djeca su svi redom bili tarzani ili supermeni. Tokom 1977. godine nakon velike poplave, korito rječice Tešanjke je i u Zvečaju uređeno i betonirano. Nije više bilo „vjerova“ gdje se voda mogla zadržavati.

U novom betonskom koritu, naravno, nisu mogle opstati ni ribe, ni zmije bjelouške. Ali ni omiljeni vilini konjici, koji su djecu uvijek podsjećali na one stare avione sa četiri krila. Bio je to simbolički kraj djetinjstva jedne generacije.

ĆEVAPI KOD ZEJNE

Zejnina ćevabdžinica je bila montažni objekat. Izgrađen od drveta poput lamperije, površine do pedeset kvadratnih metara. Nalazila se na vrhu čaršije, s lijeve strane. Do nje se dolazilo stazom između zida tadašnjeg Vatrogasnog doma i još jednog ugostiteljskog objekta sa desne strane. Staza je povremeno bila nasipana pijeskom. Pročelje ćevabdžinice je bilo skoro potpuno stakleno, osim u donjem dijelu, koji je bio od drveta, najviše metar od nivoa zemlje. Prije ulaza su bile tri stepenice. Lijevo i desno od tih stepenica je bio izliven mali betonski plato. Preko ljeta na tom platou je na obje strane stajao po jedan sto. Tu se rado sjedilo i jelo po vrućinama. Nakon stepenica se sa platoa ulazilo u prostor ćevabdžinice. U lijevom uglu objekta je bio roštilj na drveni ugalj. Pored roštilja desno je bio omanji radni prostor. Tu je pripremana smjesa za ćevape. Tu je stajala i mašina za mljevenje mesa, pričvršćena za sto, kao i nekoliko posuda različitih veličina. Zejna bi u prijepodnevnim satima, čim se smanje narudžbe, prelazila u taj prostor. Okretala bi ručicu mašine i pripremala smjesu. Ispred roštilja se nalazio blijedožuti drveni pult. Na pultu su se u tanjire redale porcije ćevapa kada se ispeku i dodavao luk prije serviranja. Unutar prostora za goste, desno od ulaza u radni prostor, nalazio se frižider sa sokovima.

Sadržaj frižidera je činilo nekoliko vrsta sokova. Odlični narandža i šljiva sokovi, proizvođača „Bosanka“ Doboj. Također, i Apa Cola iz Apatina (Srbija), kao i Traubi soda (Mađarska). Nikada nije bilo izloženo više od nekoliko flašica sokova pojedine vrste. Zejna se prilagođavala dnevnoj potrošnji i nije držala nikakve zalihe. Vjerovatno zbog straha od inspekcije.

Dio tajne ukusa Zejninih ćevapa se nalazio ispred radnje. Naime, pred ulazom u objekat sa desne strane, skoro uvijek je gorila tiha vatra na otvorenom. Nije bilo opasnosti od razbuktavanja požara, jer se na samo par metara udaljenosti nalazio zid zgrade Dobrovoljnog vatrogasnog društva Tešanj. A i svi vatrogasci su bili stalne Zejnine mušterije. Na toj vatri je oslonjena na dva ili tri poveća kamena lagano krčkala povelika šerpa sa kostima. Kosti su uvijek bile rasječene na manje komade kako bi se u vodi ukuhala i njihova krhtina i dala dodatnu aromu. Da bi ušao u ćevabdžinicu morao si proći na samo metar pored te vatre i šerpe. Iz polupokrivene šerpe se uvijek lagano izvijala para privlačnog mirisa, kao kad se pripremaju pače. Tada nije bilo dostave ćevapa na adresu. Ali da jeste, te mušterije bi bile uskraćene za kompletnu atmosferu oko pripreme Zejninih ćevapa.

Zejna je dobro znala da mirisom vatre i otkuhanih kostiju svojoj porciji ćevapa daje dodatnu vrijednost. Time se nesvjesno uvrstila u prvoborce marketinga i promocije proizvoda u Tešnju. Ako neko ponekad i nije bio previše gladan, sam pogled na vatru i zavodljivi miris iz šerpe bi mu sigurno otvorili apetit. A da ne govorimo o apetitu onih koji su već bili gladni. Neki od mušterija su ponekad sigurno bili krenuli na malu porciju, ali nakon vizuelnog kontakta sa šerpom i mirisom koji je dominirao ispred objekta, narudžbu u glavi su mijenjali u veliku porciju. Zejna je povremeno izlazila iz objekta, nadzi-

rala i poticala vatru i po potrebi dolivala vodu u šerpu. Zavisno od dnevnog prometa, često je iznosila i svoju šerpicu koja joj je stajala pored roštilja. U šerpici je nosila i metalnu cjediljku i kutlaču. Kutlačom je kroz cjediljku u šerpicu prebacivala tu ukusnu masnu vodu od otkuhanih kostiju. Tom vodom je zatim polivala lepine na roštilju. Nakon toga bi ih malo zapekla i ubacila u njih ćevape.

Slijedilo je Zejnino nezaobilazno pitanje: „Ho'š, sine, s lukom il' bez luka?“ Zejna je, naravno, više voljela čuti odgovor bez luka. Nakon dobivenog odgovora, preukusna lepina i ćevapi su konačno stizali na sto.

Imajući u vidu današnje protivpožarne propise, držanje otvorene vatre pred objektom bilo bi apsolutno nemoguće. Posebno u centru čaršije. Jedino da pored vatre stalno dežura vatrogasac.

Zejnin lokal se svojim lijevim zidom naslanjao na objekat Tešanjskog medžlisa, a desni zid je bio samo metar od zida zgrade Vatrogasnog društva. U takvom okruženju je to njeno ložište opstalo dugi niz godina. Današnji lokal sa vanjskom otvorenom vatrom ne bi radio ni dva dana. Inspekcija bi ga sigurno zatvorila do otklanjanja nedostataka. A u onom vremenu je ta vatra bila „poslovna ideja“ koja je davala dodatni kvalitet krajnjem proizvodu. Vremena se mijenjaju.

U samom objektu ćevabdžinice, na drvenom pregradnom zidu ispred roštilja, nalazio se cjenovnik, napravljen od stakla. Visio je sa eksera na drvenoj pregradi. Nikad poslije takav cjenovnik nije viđen.

Zejna je nudila samo dva artikla. Veliku porciju sa deset ćevapa i malu porciju sa pet ćevapa. Cijene sokova nije isticala u cjenovniku na zidu. Shodno tome, između dvije staklene plohe su se nalazile samo dvije kolone. U gornjoj koloni su iz-

među stakala bila utisnuta dva novčića od dva dinara i jedan novčić od jednog dinara. To je bila cijena velike porcije. U donjoj koloni su se nalazila dva novčića od dinara i jedan novčić od pola dinara. To je bila cijena male porcije. Niko nije trebao pitati pošto su ćevapi. Jednim pogledom je sve vidio.

Djecu je najviše zbunjivalo zašto toliki novac stalno stoji na zidu, odnosno, zašto se ne troši. U periodu kad je poslovala Zejnina ćevabdžinica (od kraja 1960-ih do početka 1980-ih) u Jugoslaviji nije bilo inflacije. Cijene roba su bile stabilne. Tako je Zejna skoro cijeli svoj radni vijek imala na zidu jedan te isti cjenovnik. To danas djeluje nezamislivo! Ipak je došlo vrijeme da promijeni cijene. Učinila je to godinu ili dvije prije zatvaranja radnje. Cijene su povećane na sedam dinara za veliku porciju i tri i po dinara za malu porciju. Zejna cijelu preostalu godinu ili dvije do penzionisanja nije prestala svim svojim mušterijama pričati i objašnjavati da je morala podići cijene. Zejna, narav-no, nije napravila novi cjenovnik. Bio je to raritetni komad, svima jasan i lako razumljiv. Samo je razdvojila ona dva stara komada stakla, izvadila stare i u staklo ubacila nove novčiće. Naravno da jednom rastavljeni, kompaktni stakleni cjenovnik više nije ličio ni na šta. Zbog blizine roštilja, prijašnji novčići su bili djelimično oksidirali. Tokom godina su se maltene preslikali na staklo i prenijeli svoj otisak na njega. Novopostavljeni novčići su bili sjajniji. Sve skupa je štrčalo i bolo oči sa zida. Ali cjenovnik je bio tu, i forma je bila zadovoljena.

Meso i kosti Zejna je nabavljala iz mesnice Smajla Mulabdića. Kupovala je plećku, od koje je priređivala svoju smjesu za ćevape. Smjesa je zbilja bila posebna, a ukus tih ćevapa neponovljiv. Pored plećke, Smajl je Zejni uvijek isporučivao i loj i kosti, kao dar dobroj mušteriji.

Na fotografiji se vidi kako danas izgleda prolaz do nekadašnje Zejnine ćevabdžinice. Poslovni objekat koji se vidi u dubini prolaza je faktički na istom mjestu gdje se nekad nalazila njena ćevabdžinica.

Često je u radnji znala biti i gužva. Posebno utorkom i petkom, kad su pazarni dani u čaršiji.

Ponekad su sijevale i varnice. Najviše između stalnih mušterija i onih koji su „došli u čaršiju na ćevape".

Jednom prilikom je mušterija koja je dolazila samo utorkom, rekla Omeru Dolamiću da je sad ona na redu, jer je došla pola sata prije njega. Omer joj je odgovorio da je on došao trideset godina prije nje, misleći naravno na svoj dolazak u čaršiju. Čaršija je tad imala dvije ćevabdžinice, kod Zejne i kod

Mehmedalije Školjića. Kupovna moć ljudi je već bila narasla i kapaciteti ta dva mala objekta jednostavno nisu mogli sustići narasle potrebe. Posebno je bila gužva pazarnim danima, utorkom i petkom, kad se prava rijeka ljudi slijevala u Tešanj. U ta dva dana su u ćevabdžinicu dolazile najviše žene sa pijace. Jednom prilikom, utorkom ili petkom, jedna od mušterija je od Zejne zatražila i dodatnu količinu luka. Objasnila je da je krenula u Dom zdravlja kod stomatologa, pa hoće da joj se što više „čuje" iz usta. Vjerovatno se smradom iz usta planirala „osvetiti" doktoru za očekivanu bol.

Već polovinom 1970-ih, zaposleni roditelji su počeli svoju djecu slati na doručak na ćevape. Zejna je bila veoma brižna prema djeci i prema njima se odnosila majčinski. Imala je Zejna i svoje stalne mlade mušterije, kao što su bili Amrun Terzić ili Dženana A. Kada ugleda da ide Amrun, Zejna bi se uvijek blago unervozila i postajala „drama queen". „Eto mi Amruna! On hoće čačkalicu, hoće i salvetu, nekad i dvije salvete. Hoće i žuti sok. (Bosankinu narandžu). Kao da ja uvijek moram imati žuti sok. Uhuhuh!"

Mušterije su često mogle zateći Zejnu kako okrenuta lijevim profilom sjedi za stolom odmah ispred roštilja i vrši operaciju razdvajanja salveta. Tih godina je papirna konfekcija bila novitet. Salvete su bile dosta skupe i po Zejninom mišljenju su se previše trošile. Tako je ona doslovce od jedne salvete pravila dvije. Razdvajala je listove salveta. Imajući u vidu da je lepina bila pomasna, Zejnine stanjene salvete su bile pretanke. Skoro da se vidjelo kroz njih i nisu imale nikakav upijajući efekat pri brisanju ruku. Poneki slobodniji gosti su tražili još jednu salvetu, ali većina ipak nije.

Zejna je bila, narodski rečeno, „teretna" žena. Pretila, krupnija, viša od prosjeka i svijetlog tena. Imala je pomalo gegajući

hod i vukla je stopala pri hodanju. Tokom rada uvijek je preko suknje nosila bijelu pregaču. Radila je u bijelim papučama ili plavim borosanama, uočljivo deformisanim od hodanja. Od silnog hodanja, na nogama je imala jako izražene vene i natečene zglobove.

Za okretanje ćevapa na roštilju nije koristila nikakav pribor, nego ih je prevrtala vlastitim prstima. Svi koji su je posmatrali dok radi na roštilju, pitali su se kako joj prsti izdrže vrelinu roštilja. I stvarno, jagodice prstiju su joj vječito bile ispečene od vreline roštilja. Bila je blagoglagoljiva, više je voljela pričati nego slušati. Čim uđeš u ćevabdžinicu, odmah počne ispitivanje. Kako otac, kako mati, šta radi daidža ovaj, daidža onaj? Ta pitanja su bila više retorička. Samo da bi ona mogla što više govoriti i komentarisati.

Onda se u neka doba sjeti roštilja, pa usplahireno zaviče: „Udunića mi se vatra, drago dijete, ti mene zapriča, uhuhuh!"

Zejna je bila posebno osjetljiva na mušterije zaposlene u Općini. Vjerovatno je u njima gledala vlast koja joj može uticati na obaveze, poput poreza ili taksi. Tema visokih poreza i davanja državi je kod Zejne uvijek bila na meniju. O tome je pričala baš sa svim mušterijama. Djeca su ponekad znala doći na ćevape u pogrešno vrijeme - u vrijeme pauze u Općini ili Upravi prihoda. Zejna bi tada znala reći: „Hajte sad djeco bježite, sad će mi doći opštinari. Vi imate vremena, dođite opet kasnije. Hajte, hajte, duše moje!" Imala je i običaj djeci govoriti da ne uzimaju luk, jer će im se „čuti" iz usta.

U neka doba u radnju bi navratio i mesar Smajl Mulabdić. Čim ga ugleda na prilazu radnji, Zejna bi po običaju počela dramatizovati.

„Uhuhuh, eto mi Smajla! Neće on sigurno ćevape. Nosi teku.

Sigurno hoće pare. Kud će baš sad u gužvu?!" Vjerovatno zbog Zejne, kao i zbog obližnje ćevabdžinice Mehmedalije Školjića, svi Tešnjaci vole da je lepina od ćevapa polivena. U Sarajevu ili Travniku suhu lepinu (somun) drže pod normalno. U Tešnju, ni slučajno! Tešanjska tradicija ćevapa je da lepina mora biti polivena. Manje ili više, zavisno od ukusa. I takođe, eventualno zapečena, što pri narudžbi treba posebno naglasiti.

Ćevabdžinica Zejne Turalić nije bila dugog vijeka. Ona je taj objekat i otvorila u svojim ozbiljnijim godinama. Niko nije bio zainteresovan da objekat produži sa radom. Kćerka Azra je bila profesorica maternjeg jezika u Mostaru. Unučad, Jasmin i Beba, su takođe studirali u Mostaru. Danas je unuk Jasmin inžinjer u Kaliforniji, a unuka Beba živi u Holandiji. S obzirom da je bila slabijeg zdravstvenog stanja, Zejna je jedva čekala penzionisanje. I često je to ponavljala svojim mušterijama. I zbilja, Zejnina ćevabdžinica je prestala sa radom kada je Zejna stekla uslove za penziju, krajem 1984. godine.

ORAH U ČARAPI

Naravno da nije riječ o nekom manje poznatom slatkišu, niti o receptu za domaćice. Orah u čarapi je detalj iz nekada iznimno popularne dječije igre, u kojoj su se orasi nosili u čarapama. Brojne su igre koje su djeca igrala tih, sad već dalekih 1970-ih. Jedna od najpopularnijih je bila igranje kúćā sa orasima. Za sve koji danas orah vide isključivo u baklavi ili ružici, to bi moglo biti zanimljivo.

Škola je završila, raspust je, sunce prži već uveliko. Zagledaš u krošnje stabala. Orasi su već pomalo počeli prispijevati, ali se još nisu otvorili. Tad se govorilo da se još nisu raskokili. To je značilo da im još nije pukla njihova zelena opna (kora) i da nisu potpuno zreli. Bez obzira što nisu potpuno zreli, sezona igranja kúćā mora početi. Moraš sebi namaknuti dovoljno oraha za igru. Što više, to bolje! Orahe si prikupljao po rubovima vaše zone igranja. Izvori snabdijevanja su bila stabla oraha u Šehagićki, na Guvnu, na Hankinom, na Nikolincinoj brani (jabučik), u dračiku iznad tvoje kuće, na Ohrinim kosama i iznad Bolnice. A ponekad i na imanju ponekog poznatog vlasnika. Znao si biti i potjeran. Sreća pa si bio mlad i brz. A znao si dobiti i štapom po nogama, ili po leđima. Gdje te već stigne potkačiti. Znalo se desiti i da od strane vlasnika budeš zatečen na orahu. Jedne prilike ste vas nekolicina sjedili na granama

oraha i pregovarali sa starijim vlasnikom da vas pusti da siđete. Tokom tog čekanja bilo je i njegovih prijetnji i vaših obećanja da nećete više, ali i obaveznih ispitivanja čiji ste i gdje živite. Vi, naravno, niste smjeli priznati čiji ste, jer bi vam kući kazna bila još veća. Na kraju je čovjeku dosadilo i izmaknuo se desetak metara od oraha, a vi ste presretni poskakali sa stabla i otrčali, sa džepovima prepunim zelenih oraha, naravno.

Tad još nije bilo najlon vrećica u upotrebi, a ni nošenje majkinog cekera nije dolazilo u obzir. Orahe si, onakve zelene, najčešće trpao u džepove svojih kratkih hlačica. Ili si ih vezao u čvor na vlastitoj majici. Kakve su ti majice ili hlačice izgledale nakon tog tretmana, ne treba ni govoriti.

Studenac na rubu gimnazijskog igrališta je bio nezamjenjiv. Na njemu si znao nabrzinu oprati majicu, iscijediti je, i onako vlažnu opet navući na sebe. Mislio si: "Ionako je ljeto! Šta ti može biti?!"

Nakon što skupiš određenu količinu oraha, išao si da ih čamunjaš. Tako se zvala operacija ručnog struganja kore oraha od beton. Smatrao si da ćeš manje uprljati ruke, ako ih čamunjaš pod vodom. Ali nakon par dana čamunjanja, ruke su ti ipak bile intenzivno crne.

Redovno si septembar dočekivao, i u školu polazio, a crnilo na rukama je i dalje bilo prisutno, pa su te prvo učiteljice, a kasnije i nastavnici, opominjali zbog toga. U četvrtom razredu osnovne škole, učiteljica Zdenka Vejzović te zbog toga strogo kritikovala. Prozivala te pred cijelim razredom da si neuredan i da ti ne priliči dolaziti u školu tako crnih ruku. Čak je i tvoju majku pozivala u školu i skretala joj pažnju na tu tvoju „neurednost".

Na početku četvrtog razreda nisi imao ni punih devet godina. Nisi baš bio u stanju pojmiti zašto učiteljica tako žustro

govori i sramoti te pred drugovima. Nisi razumio razloge tolike njene ogorčenosti na tebe. A ni danas ti nije jasno. Majka je, naravno, imala drugačiji stav. Slušala je učiteljicu, jer se tada učiteljica poštovala i morala slušati. Posljedice su bile da si na obali, ispod Studenca, na drvenoj brani, satima trljao ruke sitnim pijeskom i četkom. Jedino si uspio crnu boju pretvoriti u tamnožutu.

Orahe si čamunjao na betonskom prelivu brane koja je pregrađivala rijeku Tešanjku. Odmah iza griča, na gimnazijalskom igralištu. Tu je nivo vode uvijek bio solidan, a na vrhu brane je finoća betona bila taman za struganje zelene kore sa oraha. To je bio i pomalo naporan posao, a zahtijevao je i vremena. Svaki orah se morao detaljno ostrugati. Satima si na prelivu brane čučao u vodi do gležnjeva i strugao orahe o beton. Najtužnije je bilo kad se već umoriš, a brza voda ti iščupa orah iz ruku, pri samom završetku čišćenja. Nisi mogao doći u igru sa orasima koji na sebi imaju zaostale komade zelene kore. Jednostavno, u igru se nisu puštali oni koji nisu dobro očamunjali orahe. Nakon što si očamunjao sve orahe koje si prikupio, ide sušenje. Pošto je ljeto i veoma je vruće, za dan - dva su orasi već osušeni i spremni za igru. Ključno je bilo imati i čarapu u kojoj su se nosili orasi. Mogla je to biti i obična čarapa, ali si više volio staru najlonku. Imati najlonku kao nosač oraha je bilo statusni simbol. Takođe, najlonke su bile prozirne, i tvoje dječije „bogatstvo" se lako moglo vidjeti.

Igralo se tako da svi učesnici igre poredaju svoje kúćē oraha po zemlji, jedne do drugih, sa četiri - pet centimetara razmaka između njih. Obično se jedna kuća isturala naprijed, tako da štiti ostale. Kúćā je izgledala tako da se od tri oraha napravi trokut, na njih položiš četvrti i dobiješ oblik piramide. Za igru, međutim, nisu bili dovoljni samo obični orasi. Osim običnih

oraha morao si imati i vlastitog zdabu. Zdabo je veliki orah kojim se gađaju poredane kúćē oraha. Što je bio veći i teži, to je više kúćā mogao oboriti. Zdabo je morao biti posebna sorta velikih oraha zvanih đumiš, ili mornjak - mornjo. Dobro stablo đumiša je raslo između Guvna i Hankinog, dvadesetak metara od rijeke, otprilike gdje je danas Mocina kuća. Upravo to stablo je bilo jedan od vaših glavnih izvora snabdijevanja zdabama. Ono je uklonjeno prilikom izgradnje Mocine kuće. Mornjake ste nalazili u današnjem dvorištu firme Rad. Đumiši su lako pucali, i kada puknu nerado ste ih jeli, jer ste im brzo morali naći zamjenu. Mornjama nije bilo smrti, ali su bili lakši i manji od đumiša, što znači i manje efikasni u obaranju kúćā. Takođe nisu bili ni jestivi. Svi ste morali poredati svoje kúćē oraha u prečniku od nekih tridesetak centimetara. Zatim stanete pored kúćā i bacate svog zdabu u istom smjeru u daljinu. Što dalje od kuća. Ko najdalje baci svog zdabu, on stiče pravo da prvi gađa u kúćē. Zdabo se bacao i do deset metara u daljinu, a poneki igrači i više. Znači, gađala se meta prečnika tridesetak centimetara sa daljine od desetak metara ili više. Koliko kúćā oboriš svojim gađanjem, tvoje su. Možeš ih trpati u čarapu. Zatim preostale kuće gađa drugi po daljini, i tako po redu.

Uvijek je bio i neki ziheraš, koji nije htio bacati zdabu u daljinu, nego je ostajao „u njima“. On je stupao na scenu kada svi ispucaju svoje gađanje iz daljine. Imao je pravo iz neposredne blizine svojim zdabom gađati kúćē oraha koje nisu pogođene. On je ponekad koristio priliku, pa je preostale kúćē obarao i zdabom i rukom. Međutim, uvijek je postojao i rizik da se sve kúćē obore iz igre, pa taj koji je ostao „u njima“, nije imao u šta gađati. Takođe, ako nešto kúćā pretekne i nakon gađanja tog igrača koji je ostao „u njima“, one se prenose u naredni krug igre.

Da ne bi sve bilo tako idilično, pobrinuli bi se pojedini stariji omladinci. Naime, oni nisu htjeli igrati, ni kušati sreću u igri, a htjeli su oraha. Tokom igre, dok ste bili zaneseni što boljim gađanjem, jednostavno su upadali među vas. Samo zaviču „jaaaagam" i pokupe u džepove sve orahe koji su se nalazili na zemlji. Često su to činili Ibro Goso i njegov brat Enće. Ibro je više upamćen, jer je riječ jagam pogrešno izgovarao kao „raaaagam". Ponekad ste takve namjere na vrijeme uočavali. Podizali ste kúćē sa zemlje i prestajali sa igrom dok opasnost ne prođe. Neki su bili lukaviji, pa su dolazili kao posmatrači. A onda bi se tokom igre samo sagnuli, pokupili vam kuće i otišli. Naravno da se tim većim momcima niste smjeli suprotstaviti. Samo ste ispotiha govorili: „E, jeste neki!" ili „Nije vam fora!" Niste htjeli pored izgubljenih oraha rizikovati i šljagu iza uha. Zbog takvih situacija, čarape sa orasima su uvijek bile uz vas, da barem sačuvate glavnicu.

U toku dana si zbog silnih aktivnosti znao i dobro ogladniti, a nije ti se išlo kući, jer bi prekinuo igru. Interesantno da u tim trenucima nisi ni pomislio jesti orahe sa kojim si igrao. Jednostavno ih nisi posmatrao kao potencijalno jelo, nego isključivo kao rekvizit za igru. Te orahe bi jeo jedino ako se razbiju tokom igre. Tada si sam sebi izgledao čudno jedući djelić igre.

Kruna cijele igre kúćā su bili takozvani potkovi. Kúćē su potkivali parama oni koji nisu imali oraha. Potkov je bio protuvrijednost jedne kúćē oraha. Ako novi igrač stavi potkov i ima vlastitog zdabu, mogao se priključiti igri. Potkov je iznosio dvije banke. Ako kúćā sa potkovom ne bude tokom jednog kruga oborena, znalo se pod njom skupiti i šest banki. To ste zvali šestobanka. Ta šestobanka je bila privlačna kao magnet. Za nju se tada u slastičarni Muje Vilaševića, ispod Bolnice,

moglo kupiti šest halvica ili ciglica. Znači, dodatna energija za cjelodnevnu trku. Zbog toga ste svi uvijek najviše ciljali baš te kúćē ispod kojih su bili potkovi. Kúćā ste igrali svugdje gde je bilo ravnog prostora: na igralištu ispred Osnovne škole Huso Hodžić, ispred stare Gimnazije, u prolazu između zgrada ispod Doma zdravlja, na Nikolincinoj brani (jabučik), preko puta današnjih Simetrala. Ekipe su bile brojne. Rijetko se igrala partija bez barem desetak igrača.

Ma koliko ljetni dani bili dugi, bili su prekratki za sve tvoje vanjske aktivnosti. Uvijek je pored mjesta gdje si igrao bila i gomila mlađih posmatrača. Ljubomorno su posmatrali najbolje strijelce i uz njih pune najlonke oraha.

Tvoje odrastanje i urbanizacija Tešnja su se odvijali naporedo. Tokom 1974. godine udareni su temelji industrijski razvijenog Tešnja, kakvog danas poznajemo. Te godine su u Tešnju otvorene dvije velike tvornice, Unico filter i Enker. Skoro preko noći je više od hiljadu mladih ljudi i žena, dotadašnjih obrađivača zemlje, pretvoreno u novopečene industrijske radnike. Potrebe tih ljudi su se promijenile.

Asfaltiranje i izgradnja objekata su imali prednost. Stanovanje, kultura, sport, sve im je trebalo. Socijalizam se zalagao za tri osmice - osam sati rada, osam sati društvenog života i osam sati sna. Grad se punio stambenim objektima. Probijani su putevi i pravljene šetnice tamo gdje su prije bile dječije igraonice. Tereni za igranje kúćā su preko noći nestajali. Avlije su se ograđivale, prolazi između njih takođe. Niko pored svog stambenog objekta nije želio dječiju graju i galamu oko bezveznih oraha. Stabala oraha po gradskoj zoni je bilo sve manje i orasi su postali skoro nedostupni. Sve rjeđe i sve teže su se okupljale ekipe da igraju kúćā. Velika poplava 1976. godine je razvalila i branu na kojoj ste čamunjali orahe. Sve češće su se mogli vidjeti usamljeni dječaci kako nose najlonke oraha po preostalim mjestima za igru, uzalud tražeći društvo za igranje kúćā. Nije im bilo jasno gdje su preko noći svi nestali... Sve je slutilo da je doba igre gotovo i da započinje život.

(Fotografija u prilogu je iz proljeća 1970. godine. Iz nekog razloga bježiš od fotografa, jer ne želiš da se slikaš. Otac Sakib se smije i ide za tobom. Zgrada na slici postoji i danas, tu si rođen i proveo rano djetinjstvo. (Nalazi se preko puta mezara Muse Ćazima Ćatića). Desno se nalaze proizvodni objekti Pobjede Tešanj.)

KAFANA VATROGASNI DOM

Kafana *Vatrogasni dom* se nalazila idući uz čaršiju lijevo, u prostoru Vatrogasnog društva Tešanj. Ulaz u baštu kafane je bio tačno preko puta Muhine pekare, tamo gdje se danas nalazi takozvani Zanatski centar. Na fotografiji u prilogu se vidi ulaz u kafanu. Kafana je postojala od sredine 1950-ih do kraja 1980-ih godina prošlog vijeka. Prestala je sa radom kad je srušen objekat Vatrogasnog društva. Korisnik (iznajmljivač) prostora za kafanu je bilo Ugostiteljsko preduzeće Zvečaj Tešanj.

Da bi gost došao do kafane prvo se sa ulice morao popeti uz nekih sedam - osam stepenica. Tu je počinjala bašta kafane. Lijevo je bila bašta, a desno dvorište Vatrogasnog društva. Desno je bio mnogo veći prostor, odvojen zidom koji se postepeno dizao. Zid je rastao od dvadesetak centimetara na ulazu u baštu, do dva metra na svom kraju. Na desnom dijelu se nalazio parking i ulaz u Vatrogasno društvo. Tu su bila smještena vatrogasna vozila, kao i ostala oprema Vatrogasnog društva. Preko parkinga se prolazilo u upravu, ali i na visoki vatrogasni toranj.

Na vrhu vatrogasnog tornja se nalazila siva ručna sirena na tronošcu. Sirena je svirala punu minutu svakog prvog u mjesecu u dvanaest sati. Ili je svirala vanredno, u slučaju požara. Vi djeca, mladi vatrogasci, ponekad ste se nedjeljom ujutro prikradali na vrh vatrogasnog tornja. Tada biste često ručku sirene okretali taman do granice dok ne počne puštati zvuk.

Ponekad ste čak nakratko započinjali i zavijanje sirene, ali to nije dugo trajalo. U roku od par sekundi se neko iz uprave trčeći odmah stvorio pored i otjerao vas od sirene.

Odmah lijevo, nakon stepenica sa glavne ulice, nalazila se bašta kafane. Bašta je sa strane ulice i sa lijeve bočne strane bila ograđena visokom i gustom živom ogradom. Upravo zbog toga, u bašti je uvijek bilo veoma ugodno, posebno u ljetnim predvečernjim časovima. Tlo bašte je u sezoni uvijek bilo posuto bijelim zrnastim kamenom. To je ostavljalo poseban estetski dojam zbog kontrasta zelene žive ograde. U bašti je ukupno bilo najviše dvanaest stolova, koji su bili uzdužno raspoređeni u tri reda po četiri stola. Stolovi su bili metalni, četvrtastog oblika, bijele boje. Na njima su u ljetnoj sezoni stajali karirani, plastični stolnjaci. Na stolovima su bile i jednostavne, limene pepeljare, plave ili žute. Uz stolove su bile poredane stolice sa naslonima od gusto pletene plastificirane žice. Najčešće crvene ili plave. U kasnu jesen, kad se više nije moglo sjediti u bašti, stolice i stolovi su se sklanjali. Pokisli i zaprljani od dima iz silnih čaršijskih dimnjaka, stajali su u lijevom uglu kod žive ograde, uredno složeni jedni na druge. Mirno su čekali proljeće i svoj novi sjaj. Prije samih ulaznih vrata u kafanu, na zidu desno je bila oglasna ploča. Na njoj su se oglašavali događaji u kafani ili u čaršiji. Kafana je za djecu bila strogo zabranjena zona, ali ste vi svoju radoznalost zadovoljavali dolaskom do vrata kafane i čitanjem šta piše na oglasnoj tabli. Svake godine tu je redovno stajao oglas za doček Nove godine u kafani, sa cijenom ulaznice i konzumacije pića. Dopuštalo se i unošenje vlastite večere i meze.

Jedne prilike je Ibro Kahrimanović sa svojom ženom Zuhrom planirao u novogodišnjoj noći večerati i meziti tagaricu. Međutim, zbog silnih stepenica, ali i umora, Zuhra se spotakla

i tagarica je otišla helać. Kao i Zuhrina haljina za doček. Sreća da je kuća bila blizu, pa se mogla presvući. Često su na tabli stajali i oglasi za okupljanje žena povodom Dana žena - 8. marta. Ili najava okupljanja žena iz Antifašističkog fronta žena (AFŽ). Ova okupljanja su se dešavala u prostorima Šarenog mekteba, koji je 1970-ih imao funkciju kulturno - zabavnog centra. Na oglasnoj tabli se najavljivao i početak sezone igranja tombole, ali su se redale i smrtovnice.

Sama kafana se sastojala od dvije povelike prostorije, spojene vratima u njihovom dnu. Odmah kod ulaznih vrata kafane, lijevo ispod prozora, nalazio se „muzevir sto", izdvojen od ostalih stolova u sali. Taj sto je uvijek bio zauzet. Imao je odličan pogled na baštu kafane, na vatrogasni parking, na glavnu ulicu i na pekaru, tako da je onaj ko sjedi za tim stolom bio najbolje upućen ko se, gdje i kada u čaršiji kreće. Tako prikupljene informacije su, naravno, služile kao materijal za razglabanje u kafani. Tu su uvijek sjedili konobar i kuharica iz smjene kada je bilo manje posla. Ili kada ih neko počasti sa kafom ili pićem. „Muzevir sto" je bio odvojen od ostalih stolova u prostoriji i zbog toga što je pored njega bio prolaz do šanka. U šanku se pored konobara u obje smjene nalazila i kuharica, koja je radila na roštilju.

Za šankom su obično sjedili stalni gosti, koji su htjeli intenzivniju komunikaciju sa konobarom. Za njih su uz šank bile postavljene tri visoke barske stolice. Konobari i kuharice u kafani su se veoma često mijenjali. Komotno bi se moglo nabrojati pola zaposlenih u Zvečaju da su tu radili: Omer Vali, Haso Kaća, Meho Bešo, Smajo Kaća, Novo, Nada, Bejta, Fadil Čanta, Jusuf Juka, Ejub, Salko, Risto, Hamdo Vekija, Dragica, Stanko, Anica, Mira, Adem, Ferid. Odmah pored vrata desno, na zidu su se nalazile drvene vješalice, zimi prepune kaputa i

Prva fotografija u prilogu pokazuje ulazne stepenice i sam ulaz u kafanu Vatrogasni dom 1959. godine, sa oglasnom tablom desno od ulaza. Ispred ulaza se fotografisao ondašnji muzički sastav TEMUS (Tešanjska muzička sekcija), vjerovatno prije svog nastupa u kafani povodom nekog značajnog datuma. Slijeva su: NN, Besim Hotić, Fata Galijašević, Abdulah Bukvić i Muhamed Dukatar (sjedi). Izvor fotografije: Ahmet Hundur

Na drugoj fotografiji se vidi veoma rijetka slika gornje čaršije oko 1967. godine. Posebno je interesantna zbog visokog vatrogasnog tornja i same zgrade Vatrogasnog društva u centru grada, kojih više nema, ali i zbog uvida u ondašnji izgled objekata na gornjoj čaršiji. Vatrogasni toranj i samu zgradu DVD Tešanj je Općina srušila oko 1990. Plac je razbijen na sitne čestice i skupo prodan privatnim investitorima. Na tom mjestu je današnji takozvani Zanatski centar

mantila. Miris te odjeće nakon nekoliko sati dimljenja u kafani se nikako nije mogao eliminisati. Na lijevoj strani te prostorije je bilo postavljeno desetak smeđih, drvenih stolova sa drvenim stolicama visokog naslona. Ti stolovi su se tokom dana prvi punili. U dnu su bila dva dupla stola. Pored zida se prolazilo u dno prostorije, gdje su se na desnoj strani nalazila vrata. Vrata su vodila u mnogo veći prostor za goste, sa petnaest stolova, raspoređenih u tri reda. To je bila sala. U salu dnevni gosti po pravilu nisu ulazili. Samo su unutra „bacali oko“, prije nego zauzmu mjesto bliže šanku. Punjenje sale se dešavalo popodne i uveče. Podovi u prostorijama su bili drugačiji. U prednjoj prostoriji kafane su bile četvrtaste, sivobijele vinas pločice. Ta prostorija je imala veći promet gostiju i trebalo ju je češće održavati. Dok je u sali bio parket, što je toj prostoriji davalo dodatni štih intime i posebnosti.

Tešanjsko Šahovsko društvo „Edhem Ajanović“ je dugi niz godina upravo u toj sali imalo svoj nezvanični prostor za okupljanje, igru i turnire. Odmah do ulaznih vrata u sali su se nalazila dva dupla stola. Oni su bili rezervisani za šahiste, i uvijek su bili zauzeti, a često su se šahisti širili i na susjedne stolove. U odsustvu druge zabave, šah je tada svugdje, pa i u Tešnju, bio iznimno popularan. Bahrija Krdžalić, Sakib Brkić, Ibrahim Hukić, Fadil Jusufović Zajko, Fadil Sinanović Čanta, Šeme i Hare Sofić, Husein Galijašević, Berzo Vilašević, Alija Galijašević, Halid Hafizović, Samir Hatibović, Jasmin Sinanović. To su samo neki od ondašnjih pasioniranih igrača šaha u Tešnju. Da bi monotone i duge partije šaha učinili zanimljivijim, neki igrači su ponekad igrali i u pivo. Na šahovskim stolovima su se tako ponekad mogle vidjeti izmiješane „pojedene“ figure i prazne pivske boce.

RASPUST U LJETO 1975. GODINE

Raspust je na pragu. Diploma osnovne škole je u džepu. Obavezno školovanje je završeno. Državu više ne zanima tvoje školovanje. Dalje možeš ići, a i ne moraš. Naravno da ćeš ići dalje. U septembru ti se smiješi gimnazija. U novembru ćeš napuniti četrnaest ljeta. Uveliko teče 1975. godina. Završen je rat u Vijetnamu. U Beogradu sviraju Deep Purple. Umjesto Ian Gillana prvi put pjeva David Coverdale. Predstavljaju album Stormbringer.

Zadnje je ljeto prije srednje škole. Treba ga iskoristiti. Raspored ti je prepun. Ujutro prvo pregledaš grič, branu pored griča i gimnazijsko igralište. Na griču se ujutro može naći svašta. Ostaci od „noćnih ptica". Sve mora biti pregledano! Grič je za nekog samo mala stijena. Nama koji smo odrastali i živjeli pored njih i u njihovoj sjeni, gričevi su bili jedan cijeli svijet. Tešanj je bio poseban po tim gričevima. Grič na gimnazijskom, grič na Musali, gričevi u Šehagićki, grič u Zvečaju i Popov hendek. Stijene zaostale u pola grada. Iz vremena kad je planeta Zemlja još bila topla.

Te stijene su u nama itekako budile i raspirivale maštu. Prikaze, vile, djeca vila - sumalići, heroji, aždahe. Svi mogući likovi iz dječije mašte su se na griču u neko doba mogli pojaviti. Niko od nas djece ne bi bio iznenađen. Mašta nas je pripremala za

sve, pa i nadnaravne susrete. Na griču smo bili doslovce fizički izdignuti iznad grada i osjećali se kao na osvojenoj dječijoj teritoriji.

Nakon doba dječaštva došla je i mladost na griču, sentimentalne maštarije, a ponekad i stvarnost. Tu smo i po mraku znali gdje koračamo i osjećali se sigurnim.

Grič je potpuno ispunjavao našu maštu. Čaršija je bila opća, javna, a gričevi nekako intimni, naši. Nosili su ono naše lično i skriveno.

U vrtlog vode ispod brane kod gimnazijskog griča rijeka je znala donijeti i nečiju izgubljenu loptu. Trebalo je smisliti način kako da je otmemo od vrtložne sile vode i natjeramo u miran tok rijeke. Ideja je bila da je nakon toga, na pogodnom mjestu, uz pomoć štapa izvučemo vani. Obično smo je do beskraja bezuspješno gađali kamenjem, da bi na kraju odustali. Nastavljamo dalje niz rijeku prema čaršiji. Nivo rijeke Tešanjke je i ljeti relativno visok, s obzirom da još nije stjerana u betonsko korito. Malo idemo riječnim koritom, a malo razvaljenom obalom. Obala je gusto obrasla johama, žalosnim vrbama, visokom travom, bujadi i zovom. Unutar stabljike zove nalazi se debela, mekana srž koju smo dubili da bismo napravili cjevčice. Tako smo sebi pravili puškice ili pucalice od zove. Kroz cjevčice smo puhanjem izbacivali suhe bobe i gađali jedni druge. Tada, naravno, nismo znali da će J.K. Rowling za par decenija u serijalu o Harry Potteru pominjati Vrhovni štapić (Žezlo smrti) upravo od zove.

Studenac pored gimnazijskog igrališta nam je izvor vode za piće. Još nije bilo plastičnih flaša, a i staklene su flaše za nas djecu bile prava rijetkost. Žeđ smo gasili pijući vodu iz svojih ruku, direktno sa cijevi na Studencu. Tokom igre uvijek smo u trku i u grupi dolazili na vodu. Ko prvi naglas vikne: „Prva mi

žeđ!", on pije prvi, ko vikne: „Druga mi žeđ!", pije drugi, i tako do onog zadnjeg , koji ništa nije ni morao vikati.

U Studencu je bilo i stonoga, pa se ponekad neko i zagrcnuo stonogom. Korito Tešanjke je tada išlo pored Studenca, otprilike kako danas ide asfaltna staza. Samo sedam - osam koraka prije Studenca, rijeka se lomila nadesno i ulazila u svoj današnji tok. Nije se lomila prirodno, nego je bila vještački usmjerena. Cilj je bio oslabiti silu vode i zaustaviti odnošenje zemlje sa lokacije gdje su danas kuće Sinanovića.

Brana je bila izgrađena od balvana i duga oko petnaest metara. Balvani su bili položeni jedni na druge uzdužno, u smjeru današnjeg toka rijeke. Između balvana su bile poredane stijene, a dodatno su bili ojačani zabijenim kolcima između njih. Voda se preko brane mirno prelivala i formirala manje jezero, promjera desetak metara. Nakon brane na griču, to je bila druga brana na rijeci Tešanjci u samo stotinjak metara. Na tom jezercetu ispod brane je bilo moguće i kupanje, što smo i činili nekoliko ljeta. Ponekad si znao donijeti i limenu banjicu. Pokušavao si u njoj preći s kraja na kraj brane. Znao si i potonuti na pola brane. Odmah si banjicu izvlačio vani na suho i opet kretao u avanturu. Posebno lijepo na brani je bilo u sumrak, kad je većina djece već otišla kući. Iznad mirne površine vode leptirovi i vilini konjici su se takmičili u ljepoti. Okolne guste žalosne vrbe su svoje grane doslovce spuštale u vodu. Voda je tiho, u malim valovima, tekla preko brane. Dan je bio na izdisaju, a površina vode još kao da je zvonila od dječije graje.

Riječno korito je tad bilo puno pliće nego danas, barem dvostruko. Plitko i široko korito je imalo malu moć prihvata vode. To je bio odličan preduvjet za plavljenje okolnih objekata i čitavog grada. Ali u svakom zlu neko dobro. Upravo zbog plitkog korita, djeci je pristup do vode bio lakši. Ljeti smo znali

sami sebi napraviti improvizovanu branu i brćkati se u njoj, najčešće na lokaciji stotinjak metara ispod Studenca. Te godine smo bili baš uspješni. Cijeli dan smo svi odreda navlačili kamen i granje sa svih strana. Postigli smo da je nivo vode na najvišoj tački naše brane bio skoro metar. Taj dan smo sve do kasno popodne svi odreda uživali. Niko nije htio da ide kući. Riječna voda kao da nas je milovala. Bilo je ljeto, a imali smo vlastitu branu za kupanje i osvježenje. Sutra ujutro razočarenje! Pored brane je živio komšija S.H. Zbog dubine vode bilo ga je strah za svoju sitnu djecu i potpuno nam je razvalio branu.

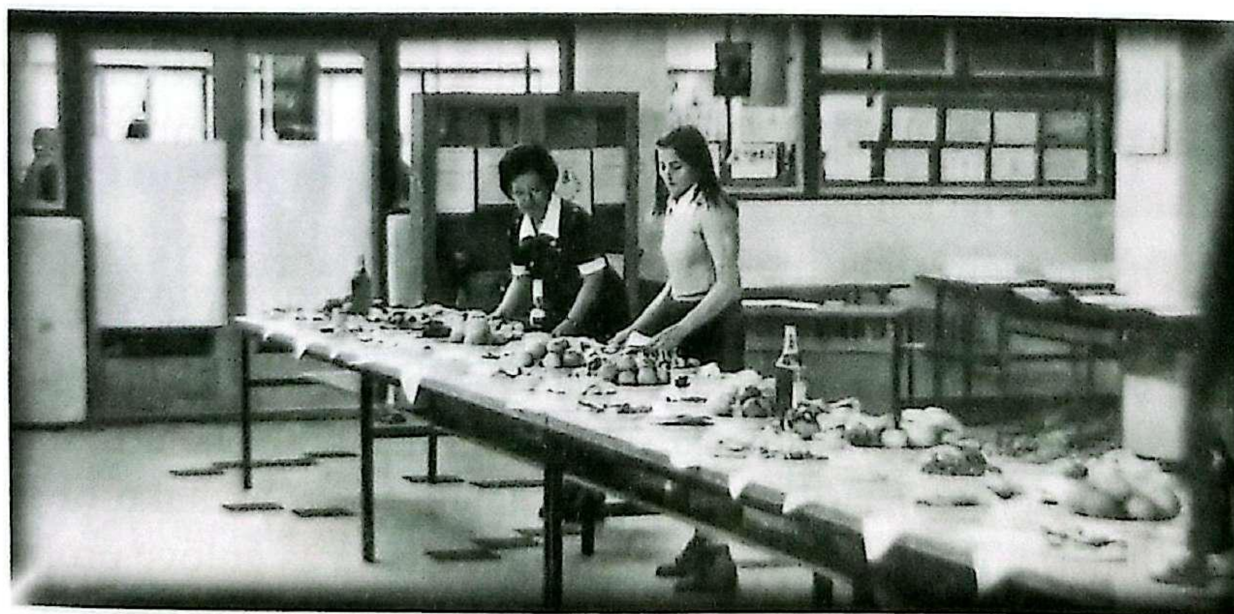
Nakon samo stotinjak metara od Studenca, na rijeci se nalazio još jedan objekat. Bio je to mlin Alje Sinanovića. Nalazio se na desnoj obali rijeke, tačno u visini kuće Sadika Begovića. Tridesetak metara prije samog mlina, polovina riječnog korita je bila ukoso pregrađena pletenom ustavom. Ustava se sastojala od kolja pobijenog u riječno dno između kojeg se nalazilo gusto upleteno granje. Iz ustave je sve do mlina bila izvedena metalna cijev. Cijev je bila promjera oko pola metra i usmjeravala je riječnu vodu da pogoni mlinski točak. Strašna je bila huka vode koja je iz dovodne cijevi udarala u mlinski točak. Nije bilo nikakve zaštitne ograde, nego samo obala po kojoj se moralo pažljivo hodati da se ne padne u dovodni kanal.

U mlinu je kao mlinar radio Aljo Sinanović i njegovi sinovi: Hajrudin, Alaga i Izudin. Aljin mlin je zauvijek nestao u poplavi, julske noći 1976. Godine, skupa sa svim pratećim instalacijama. Voda je još jednom pokazala da je dobar sluga, a veoma zao gospodar.

DAN ŠKOLE HUSO HODŽIĆ 1974. GODINE

Na fotografiji gledamo pripreme za proslavu Dana škole Huso Hodžić u Tešnju. Neko će reći: „Ništa posebno!" Ali, ovo je fotografija iz maja 1974. godine. Znači prije okruglo pola vijeka! Tu godinu ćemo pamtiti i po Svjetskom prvenstvu u nogometu u Njemačkoj. Jugoslavija je tada pobijedila Zair sa nevjerovatnih 9 : 0! Prvenstvo je, na kraju, naravno, osvojila Njemačka. Josip Broz Tito je te iste 1974. godine proglašen za doživotnog predsjednika Jugoslavije. To je u stvarnosti značilo još šest godina predsjedavanja, jer je preminuo 1980. godine.

U Tešnju su, upravo te 1974. godine, počeli sa radom Unico filter (danas Mann Hummel) i Enker. Vrijeme je pokazalo da

je upravo pokretanjem tih dviju velikih fabrika, Tešanj započeo transformaciju iz učmale kasabe u industrijsko - trgovačku silu.

Duh poduzetništva se prenio i na našu osnovnu školu. Tako je naš razred VIIc da bi skupio pare za maturalnu ekskurziju u Bečiće, organizovao prodaju sendviča. Prodaja je vršena u školi Huso Hodžić na drugom spratu, u prostoriji odmah lijevo pored stepeništa. Svaki dan smo kupovali gajbe hljeba i marmeladu u kantama i od toga u svojoj smjeni pravili i prodavali sendviče. Svaki dan je radila druga ekipa. Na kraju smo tako skupili dobar dio para i sa razrednikom Husom Brkićem i nastavnicom tjelesnog odgoja Jelicom Jankov otišli u Bečiće na ekskurziju.

Završiti osnovnu školu do tada je za veliki broj ljudi na općini bila gornja granica obrazovanja. Posebno za djevojke, koje su ranije napuštale školu zbog potrebe za obavljanjem poljskih poslova, ali i zbog udaje. Takođe, i zbog tradicionalnih predrasuda da škola nije za djevojke. Veliki broj ljudi je imao samo četiri razreda osnovne škole. Bilo je i nekoliko hiljada doslovce nepismenih osoba. Oni su se na dokumentima potpisivali umakanjem prsta u jastučić nakvašen tintom, pa prenošenjem otiska prsta na papir.

Otvaranjem dviju pomenutih modernih fabrika 1974. godine, kriteriji su se pooštrili. Fabrike u Tešnju su morale formirati vlastite odjele nabave, prodaje i razvoja. Nove tehnologije i složeni proizvodni procesi su zahtijevali obrazovane radnike. Putovalo se na sve strane Jugoslavije i Evrope kako bi se obezbijedili materijali za proizvodnju i tržište za gotove proizvode. Manjak školovanog kadra je postao objektivna prepreka još bržem razvoju fabrika i općine Tešanj. Osnovna škola je bila minimum koji se tražio za proizvodne radnike. Srednja

škola u Tešnju obrazuje učenike za sve širi broj zanimanja. Dovode se profesori i iz drugih mjesta. Daju im se i stanovi, samo da ostanu u Tešnju. Smanjuju se odlasci đaka u Doboj, Maglaj i Teslić zbog srednje škole. Zanimanja iz tih gradova se konačno otvaraju i u Tešnju. Kreće i stipendiranje omladinaca na fakultetima. Pobjeda, Unico filter i Enker svake godine stipendiraju na fakultetima stotine studenata svih profila. Obrazovanje postaje imperativ. Kasabom Tešanj pušu potpuno novi vjetrovi. Tešanj se tih decenija na BiH sceni profilira u grad sa pravim kultom obrazovanja! Grad i općina se konačno bude i trude se iza leđa ostaviti vjekovnu zaostalost i duh kasabe. Tih godina zaposleni u OŠ Huso Hodžić nisu ni bili svjesni da su na svom najsjajnijem historijskom vrhuncu. Redovna nastava sa ogromnim razredima od 36 - 40 đaka je bila iscrpljujuća. Područne škole u Raduši i Dobropolju - Mekišu su zbog brojnosti djece „pucale po šavovima". Kadrovski i prostorno Osnovna škola Huso Hodžić je bila rasprodana od 7 sati ujutro do 22 sata naveče. Pojedinci su radili duple, pa i trostruke norme. I opet se nije odustajalo ni od dodatne, ni od dopunske nastave. Također su i sve sekcije bile zastupljene. Školski kurikulum se maksimalno poštovao. Pored redovnih đaka, u školu su upisivani i oni kojim je falio neki razred osnovne škole. A takvih je bilo na hiljade! Nastava za starije i zaposlene se dugi niz godina održavala poslije 19 sati. Imali su i svoju stalnu učionicu, prostoriju odmah lijevo kod ulaznog stepeništa u zgradu škole. Ta ista učionica je preko dana služila djeci sa poteškoćama u razvoju. Njih je učila učiteljica Zuhra Ibrahimpašić. Slabije đake se ponekad plašilo da će ih, ako ne budu učili, prebaciti u Zuhrin razred.

Djeca koja su se igrala pored škole su često bila zbunjena kada su nešto prije 19 sati stariji ljudi dolazili u njihovu školu,

mada su ti „stariji ljudi“ tada imali najviše tridesetak godina. Nije bilo nikakvo čudo vidjeti djecu kako u kućama, majkama ili očevima objašnjavaju razlomke ili sa njima ponavljaju hemiju ili fiziku. Bilo je i smijeha i ljutnje u tim situacijama. U ono doba su i vanredni kandidati u osnovnoj školi morali pokazati nekakvo znanje.

Na fotografiji se vidi skromno postavljen sto za učitelje i nastavnike OŠ Huso Hodžić. Voće dominira, ali se vide i suhomesnati aranžmani, kao i tanjiri salate. Tu su boce bijelog vina i vinjak Cezar, karakterističan po svojoj bijeloj zaštiti na čepu. Na vrata kuhinje je stavljen bijeli papir da se zaklone tamošnja dešavanja. U kuhinji se vidi gužva. Dovršava se glavno jelo, koje će biti vruće servirano kad dođu gosti. Sa sigurnošću se može reći da se radi o telećem pečenju iz rerne. U školskoj kuhinji se održavala i redovna nastava iz predmeta domaćinstvo. Taj predmet je predavala Zumreta Tutnjević. Ona je kao djevojka došla iz Fojnice, i udajom u Tešnju postala Hadžismailović. Časovi su najbrže prolazili kad su se pekli palačinci. Svi ste prvo morali naučiti savijati zglob, kako bi sa ručnom mutilicom mogli napraviti smjesu. Najzabavnije je bilo prevrtanje palačinki bacanjem iz tave u zrak.

Na fotografiji Odbor za pripremu Dana škole dovršava svoj posao. U njemu su očito najaktivniji nastavnica biologije Suzana Popović i učenica Senaida Mulabdić Ida. One izgledaju zadovoljno, jer upravo dovršavaju postavljanje stola. Nastavnica Suzana je bila dosta stroga. Kad su djeca radila kontrolni rad, stolicu je dizala na katedru, i odozgo posmatrala da neko slučajno nešto ne prepiše. Tako da se jednostavno moralo učiti. Poneki bolji učenici i danas pamte detalj iz Suzanine lekcije o organima za disanje: „Zrak se u nosu zagrije, ovlaži i pročisti.“

Za Dan škole nastavnica Suzana je odabrala kratku, indi-

goplavu haljinu. Dužina je malo iznad koljena, sa istaknutom bijelom kragnom i bijelim završecima rukava. I učenica Senaida je svjesna značaja Dana škole. Obučena je u skladu sa ondašnjom urbanom modom za mlade. Dolje nosi mini suknju i štrample. Gore je tanki džemper ispod kojeg je bijela košulja sa istaknutom kragnom. Na nogama nosi najnoviji model antilop gležnjerica kupljenih u Borovu. Te 1974. godine Senaida završava sedmi razred. Iduće godine na jesen planira poći u gimnaziju. A nakon toga ko zna u kojem smjeru je sudbina vodi.

BUHARA

Teško je pisati kad ne postoji objekat, a ni slika objekta. Sreća da postoje porodični albumi. Na fotografiji iz 1983. godine vidimo osam igrača basketa. Buharu vidimo desno od igrača basketa. U dnu gimnazijskog igrališta.

Ni traga od Buhare danas nema. Srušena je da bi je zamijenila klubana (na slici lijevo). I klubana je danas, nažalost, prazna i neiskorištena, isto kao i Buhara prije svog rušenja. Klubana je svoje najsjajnije dane doživljavala služeći potrebama muškog rukometnog kluba Bosna TS Tešanj, kao i potrebama djevojaka iz ženske rukometne ekipe, koje su prozvali „labudice“. Kad se rukomet u Tešnju prestao igrati na asfaltu, nestala je i potreba za klupskim prostorom na gimnazijskom igralištu.

Tako su i klubana i Buhara, u stvari žrtve napretka. Po cijeloj općini su izgrađene sale za tjelesni odgoj. Tako je rukomet i u Tešnju konačno postao dvoranski sport.

Kada govorimo o Buhari u njoj nisu bile samo buhe, nego i mnoštvo golubova na tavanu.

Tokom 1970-ih godina tešanjsko trgovačko preduzeće Zadružni magazin (prethodnik Vemala) je u Tešnju organizovalo otkup golubova. Golubovi su se morali živi donijeti u prostorije zadruge u Tešnju. Bio je određen dan u sedmici kada je dola-

zio specijalni kamion iz Italije da pokupi golubove iz Zadruge. Tako da su se „lovci“ trudili da upravo tog dana obave akciju hvatanja i isporuke živih golubova. Zadruga se nalazila gdje su danas zgrade Simetrale. Taj otkup je trajao dvije ili tri ljetne sezone i dobro je prorijedio populaciju golubova u Tešnju. Golubovi su bili namijenjeni za izvoz u Italiju.

To je razlog zašto su dvojica komšija (E.A. i S.L.) odlučili napraviti „raciju“ na tavanu Buhare. Naime, svi ste znali da se na tavanu Buhare golubovi gnijezde već decenijama. Golubovi su koristili tavanski ulaz na kojem nije bilo vrata, od strane rijeke. Dotad nikom nisu bili ni interesantni, a ni smetnja. Njih dvojica komšija, ondašnjih momaka u ranim dvadesetim, u tome su vidjeli dobru priliku za dodatnu zaradu. „Akcija“ je provedena jednog vrelog, avgustovskog dana oko podneva. Dva prijatelja su preko ljestava ušli na tavanski ulaz Buhare sa strane, od rijeke. Ulaz su nekako zatvorili kartonom i započeli svoj lov. Kasnije su pričali kako su kroz paučinu morali gaziti po gomilama nataloženog prašnjavog golubijeg izmeta, kao i preko raznog krupnog otpada, decenijama odlaganog na tavan. Preplašeni golubovi su tražeći izlaz mahnito letjeli po zatvorenom tavanu. U divljem letu su se sudarali između sebe, udarali u tavanske grede, kao i u njih dvojicu.

Vreli avgust, podnevna vrelina skoro na maksimumu! Golubovi u prašnjavom polumraku panično lete u svim smjerovima. Udaraju i u ljude. Da postoji filmski zapis sa tog tavana, bio bi napet poput scena iz Hičkokovog filma Psiho.

Buhara je imala nizak tavan pregrađen gredama, pa su njih dvojica morali hodati dobro pognuti. Bili su potpuno mokri od znoja i ljutiti. Išlo je puno teže nego što su planirali. Na odustajanje nisu smjeli ni pomisliti. Napolju su ih čekali klinci posmatrači. Otišao bi im ugled skroz!

Fotografija iz vlastitog porodičnog albuma. Nastala je 7.3.1983. godine na gimnazijskom igralištu prije partije basketa. Autor fotografije je Hajrudin Galijašević Den. Stoje slijeva: Edhem Grebić Drobac, Asko Ahmetagić, Mustafa Silajdžić Softa i Muris Jahić Purki. Čuče slijeva: Suljo Krdžalić, Midhat Brkić Ciko, Mensur Hodžić Menjo i Enver Eno Brka.

Oni su mislili da će, zbog skučenog prostora na tavanu, golubove moći hvatati golim rukama, te da će golubovi u mraku tavana biti mirni. To se, međutim, izjalovilo. Na krovu je bilo puno napuknutih crepova, pa je ipak postojala neka vidljivost.

Za svaki slučaj, oni su se prije akcije uvratili komšiji Dragi Bratiću. Drago je stanovao u susjednoj zgradi, samo tridesetak metara od Buhare. Nevoljko im je pozajmio svoju mrežu za leptire. Upravo ta predostrožnost je njihov plan spasila od propasti.

Kako su kasnije pričali, nakon početnog nesnalaženja i bezuspješne trke za golubovima po niskom tavanu, stali su i

smirili se. Za njima su se smirili i golubovi. Sačekali su da im se oči dobro priviknu na polumrak tavana. Nakon toga su golubove, jednog po jednog, hvatali mrežom za leptire i ubacivali u vreće. Uskoro su počeli spuštati vreće sa tavana. Golubovi ni u vrećama nisu mirovali nego su pomjerali vreće po zemlji, pokušavajući pobjeći. Čim su sišli sa tavana, njih dvojica su vreće sa golubovima nabacili na leđa, te ih žurno odnijeli u obližnju zadrugu i naplatili svoj veliki trud. Postojao je i dodatni razlog za žurbu. U zadruzi su se plaćali samo živi golubovi.

Dječacima posmatračima to sve skupa je bila ogromna atrakcija i materijal za prepričavanje tokom cijelog ljeta. Tavan Buhare više nikad nisu gledali istim očima. Na kraju je silnim prepričavanjem ispalo kao da su i oni učestvovali u tome, mada su samo preuzimali vreće sa tavana. A i to su činili pod strahom, jer su se golubovi u vrećama otimali i borili.

Buhara je oduvijek imala zelenu fasadu, bila je široka do pet metara, a duga najviše dvadeset metara.

Od 1975. godine do 1979. godine je služila za održavanje praktične nastave Srednjoj tekstilnoj školi. Praksu je tekstilcima predavao nastavnik Terzić Sakib Tarzo. Redžo i Hamdija Kavazović su neki od učenika prve generacije, a Sejo Sejmenović i Edin Mulabećirović iz druge generacije. Nastavnika Tarzu se na odmorima često viđalo kako puši ispod nadstrešnice na ulazu u Buharu. Učenici, poput Seje Sejmenovića, su na velikom odmoru išli na Studenac i tamo pušili. Osim za potrebe Tekstilne škole, Buhara je služila i za časove tjelesnog odgoja kao i za aktivnosti učeničkih sekcija.

Danas renomirani umjetnik Ahmet Hundur je tada, kao gimnazijalac, oslikavao unutrašnje zidove Buhare svojim ranim radovima. Bili su to krupni formati na desnom zidu, možda čak i silueta naše Gradine. Boje su nanošene širokim pote-

zima četke, a povremeno i nabacivanjem manjih količina boje, direktno iz kante. Boja se razlivala po zidu, a djelimično i po drvenom podu Buhare. Tome su svjedočili Ahmetovi drugovi iz razreda, kao i klinci koji su vječito skitali po gimnazijskom igralištu.

U ostavi Buhare se nalazio i školski gramofon. Uz pomoć tog gramofona smo na časovima tjelesnog odgoja pokušavali proplesati. Za neke od nas su lekcije, nažalost, bile bezuspješne.

Koristili smo priliku, pa smo na školskom gramofonu povremeno puštali i tadašnje hitove, jer ploče su se nekako i mogle kupiti, ali gramofon je bio van naše lige. Ondašnji gimnazijalac Hajrudin Hotić Berla je veoma često puštao singlicu Indexa „Obala pusta, obala vrela". Također je stavljao i singl Angela Dimova „Dva prstena, dva svjedoka".

Moje učešće je bila singlica Đorđa Balaševića kupljena u Sarajevu, u Jugotonu, „Život je more". Povremeno smo u četvrtom razredu taj gramofon prenosili u našu učionicu u Gimnaziji. Tu smo na časovima maternjeg jezika ponekad slušali ploče, uz dopuštenje profesorice Nade Naletilić. Već tad sam bio inficiran engleskim jezikom. Na bijelom prozorskom okviru u našoj učionici, hemijskom olovkom sam napisao naslov pjesme grupe Queen „We are the champions" i još dodao IV1. Da se zna ko su „šampioni" te godine.

Profesor maternjeg jezika, Šefket Hadžiefendić, je imao običaj ruku skrštenih iza leđa šetati učionicom. Veoma brzo je tokom šetnje uočio taj natpis. Odmah se okrenuo i pitao: „Ko u razredu zna engleski jezik?" Naravno da se niko nije javio. Onda je profesor pitao: „Da li neko zna barem nešto iz engleskog jezika?" Opet bez odgovora. Samo se Ida iz prve klupe diskretno okrenula prema meni i lagano kašljucala.

U Buhari se, na njenom dnu, nalazila i ostava sa opremom za tjelesni odgoj. Lopte medicinke, švedski sanduk, strunjače, odskočna daska, kozlić, kao i kugla sa čunjevima. Časove tjelesnog smo u Gimnaziji po lijepom vremenu radili na gimnazijskom igralištu. Ali kada kiša i hladnoća nisu dopuštali vanjsku nastavu, ta dva časa smo provodili u Buhari. Ponekad smo se znali i kuglati, mada je bilo veoma nepraktično. Pod se tresao i bučao od kugle, jer su daske bile već stare. Čunjevi su se, naravno, ručno uspravljali.

Između Buhare i koševa je tih godina asfaltiran teren i postavljena mreža za odbojku. To je bio ogroman pomak naprijed. Nakon prvog asfaltiranog terena za košarku, do njega je urađen i asfaltiran i prvi teren za odbojku. Interes za odbojku je bio veoma veliki. Tokom prvih par godina, mreža se skidala samo kad pada snijeg. Teren je rado korišten od učenika Gimnazije, kao i od djece koja su „visila" na igralištu. Nažalost, uvijek je falilo lopti. Taj manjak lopti je doslovce uticao i na manjak našeg igranja odbojke i košarke. Takođe, lopte su bile skupe, a u Tešnju se tada nisu mogle nigdje ni kupiti. Buhara je kao objekt bila izolovana od glavne ulice. Njen dugi bočni zid okrenut rijeci (na slici) je noću služio mladim parovima za njihove prve ljubavne korake. Uz zid se po zemlji pružala betonska staza širine pola metra. Taman da parovi budu odmaknuti od gustog zelenila pored, a u isto vrijeme i skriveni od ulice.

KAFANA LOVAC

Kafana *Lovac* se nalazila tačno na mjestu današnje zgrade BH pošte u Tešnju. Pripadala je državnom Ugostiteljskom preduzeću *Zvečaj* Tešanj. Po ondašnjem internom pravilu, u svim kafanama koje su pripadale Zvečaju nije bilo stalne postave konobara ili kuhara. Ljudi su mijenjali objekte po nalogu uprave firme. U tom kretanju zaposlenih nije bilo nekog spolja vidljivog obrasca. Po tom internom kodeksu ponašanja, nije se moglo desiti da neki konobar bude u nekom lokalu duže od, recimo, godinu dana. Izuzetak je bio hotel. Hotel je svojom B kategorijom odskakao od svih ostalih kafana u sastavu Zvečaja, te je zapošljavao probranije konobare. Shodno tome im se postava nije ni mogla previše mijenjati. Osim hotela, postojala je još jedna kafana koju su svi gosti decenijama identifikovali sa konobaricom koja je u njoj radila.

Riječ je naravno, o Zvečajevoj kafani *Lovac*. Znala je ta konobarica biti povremeno raspoređena i u drugu kafanu, Kicoš kod policije ili u stari hotel. Ali se opet brzo vraćala u svoj Lovac. Čak i naziv konobarica nekako nije išao uz nju i njen odnos prema gostima. Shodno tome, gosti su joj tokom godina dali i familijarni nadimak. Već sada većina Tešnjaka prepoznaje da je u pitanju tetka Nisva ili Nisveta Bešlagić (djevojački Hadžiahmetović). Tetka Nisva je na poslu uvijek bila sređena i

Fotografija iz 1979. godine kad je kafana Lovac još bila u punom pogonu. Na njoj je vidljivo taksi stajalište odmah preko puta Lovca, kao i gradilište novog Doma kulture koji će biti otvoren iduće, 1980. godine.

elegantna. Crna, plisirana suknja i bijela košulja dugih rukava su bili njena najčešća kombinacija. Ovisno o godišnjem dobu, uz to su išle najčešće crne cipele ili sandale. Peta je bila relativno visoka, ali uvijek šira, nikad tanka. Znala se pojaviti i u plavim borosanama, ali je preferirala svečaniji izgled. Kosa je

uvijek bila natapirana u blage valove, srednje do kratke dužine, svijetloplave nijanse. Uz nekoliko obaveznih šnala. Cvijet u kosi, nekad prirodni, nekad umjetni, bio je nezaobilazan. Usne su uvijek bile namazane jarkim nijansama karmina, najčešće crvene boje. Lice napuderisano u bijelo, sa blagim tonom crvene boje na jagodicama. Imala je veoma svijetao ten i voljela je nositi nakit. Biserne ogrlice i zlatne narukvice su obavezno bile na njoj. Kao i pune ruke prstenova. Minđuše je često mijenjala. Od bijelih bisernih, do halki. Neko bi rekao i da je pretjerivala u kićenju nakitom.

Tetkina strast i odmor od napornog posla su bila putovanja. Putovala na sve strane, pa i u Tursku. Vjerovatno je nakit na njoj bio upravo sa tih putovanja u Tursku. Vidljiva su bila i uočljivo savijena leđa u vratnom dijelu. Profesionalna deformacija zbog višedecenijskog savijanja pri usluživanju gostiju, kao i kod većine ugostiteljskih radnika koji duže rade taj posao. Bez obzira što je na poslu stalno bila u dodiru sa ljudima, tetka Nisva je voljela za svoj groš sijeliti i van radnog vremena. Upamćena su njena sijela u stanu kod Fatime Mandžukić, skupa sa Safidom Brkić. Ta njihova sijela su bila pravo vrelo dobrog raspoloženja. Tu su sve tri žene obnavljale energiju za nastavak sukobljavanja sa svakodnevnim životnim tegobama. Negdje u prvoj polovini 1980-ih, tetka Nisva i Fatima Mandžukić su otišle u Mađarsku. Kad se kaže Mađarska, tad se mislilo na banju Harkanj. Neko je išao i u obližnji Šikloš, dok su u Pečuh išli samo rijetki. Njih dvije su otišle autobusom, na tada uobičajenu šoping turu. Cilj je bio kupiti robu koja se onda donosila iz Mađarske: sir Karavan, namaz Vajkrem i med od pola kilograma upakovan u male plastične mede. Kao i suđe, koje je tamo bilo solidno, a dosta jeftinije. Da bi to ostvarile, one su ponijele njemačke marke koje će zamijeniti u mađarske forinte. Zvanični kurs za

Tetka Nisva na svom radnom mjestu, za šankom u kafani Lovac

razmjenu u bankama je bio katastrofalno loš, otprilike 1:10, u odnosu na razmjenu „na crno'" Znači, nakon razmjene maraka kod švercera, mogao si kupiti deset puta više robe. Zbog toga je razmjena novca kod švercera bila vrlo privlačno rješenje. Naravno da je u Mađarskoj bilo policije, kao i agenata u civilu. Kazna za strance uhvaćene u razmjeni je bila oduzimanje deviza. Zato se razmjena nije smjela obavljati javno, nego su se tražila skrovita mjesta. Tetka Nisva je bila otresita i ona je uzela na sebe da za njih dvije izvrši razmjenu. Naišle su na neku staru kuću u koju su ih šverceri zovnuli da uđu, kako ih policija ne bi vidjela. U momentu kad im je pružila marke očekujući adekvatnu sumu forinti, oni su joj samo zgrabili te marke iz ruku i istrčali na drugi kraj kuće. Uzalud je tetka na sav glas drečala: „Policijaaa! Gangsteri nas pokradoše! Policijaaa!" Ostale su bez para i kući se vratile bez robe.

Anegdote vezane za kafanu *Lovac* i rad tetke Nisve su urbana legenda Tešnja. Tetka je bila i inspirator i svjesni kreator priča o sebi. Pored tetke Nisve u Lovcu su često radili: Smajo Kaćo, Roci ili Haso Kaćo i još poneki. Ali za njih se u čaršijskom miljeu ne veže skoro nijedna priča. Kuharica u Lovcu je decenijama bila Zehra Hadžiselimović. Ni ona se ne spominje u nekoj priči iz Lovca.

Sve legende u sebi imaju zrnce istine. Priče o tetki Nisvi vremenom su dobile patinu simpatičnosti i nevjerice u njihovu istinitost. Zbilja, da li su istinite?

Posebno je bila općepoznata ona priča kad gost naruči konjak i kiselu, a tetka mu donese samo jednu čašu. Na pitanje iznenađenog gosta gdje mu je kisela, tetka odgovara: „Sve ti je tu!" Ovo je, naravno, bilo moguće, ali samo u situaciji ako je gost bio već toliko „pri kahvi", da i ne zna šta mu se donosi.

Ili ona, kad je gost želio izbjeći razblaživanje konjaka i pomno je pratio šta se dešava od momenta njegove narudžbe. Po urbanoj legendi tetka je i za takve bila spremna. Koristila je dublju limenu tablju za serviranje pića, u koju na dno nalije vode. Taman kad gost pomisli da je sve u redu, ona na putu do stola zagrabi vode iz tablje i dopuni čašu. Malo vjerovatno, ali nije nemoguće. Kad je naveče htjela od gostiju izvući još dodatnog pazara, nekoliko puta ugasi i upali svjetlo u kafani. Onda glasno poviče: „Hajmo fajront, nisam ni ja više prijašnja!" Zatim zađe od stola do stola i svima tiho prošapće: „Nisam mislila na vas, samo vi još sjedite." Svi su naravno odmah još naručivali, sretni što se fajront ne odnosi na njihov sto.

Ako je dan bio sjetan ili turoban pa mušterije baš nisu bile raspoložene za naručivanje, tetka je i za to imala recept. Vadila je iz šanka svoj def i počinjala igrati i pjevati uz zvonke zvuke defa, na što su oduševljeni gosti uvijek reagovali aplauzom.

Tako je ljude odvraćala od tmurnih misli i sebi pospješivala dnevni pazar.

Bez obzira na sve silne anegdote, ili možda baš i zbog njih, kolege su o tetki Nisvi imale visoko mišljenje. Pričali su da je tetka sposoban ugostitelj i da u svojoj smjeni uvijek pravi velike pazare za firmu. Posebna priča je bila u sezoni branja šumskih gljiva. Dok još nije bilo organizovanog uzgoja šampinjona, gljive su bile isključivo sezonska poslastica. Tetka je pojedine goste Lovca u sitne sate znala počastiti vrućim, upravo pečenim šumskim gljivama. To je tim gostima momentalno podizalo ugled u kafani. Odmah su naručivali novu turu pića, ponekad i za cijelu kafanu. Tetkin interes je bio da ljude veže za kafanu Lovac. Tako je pojedincima u sitne sate često pripremala i vlastiti čaj za trijeznjenje od mješavine trava. Čim vidi da je nekom klonula glava, što od pića, što od umora, tetka ga je tapšala po leđima govoreći: „Sad će tebe tetka popraviti." Sastav trava u čaju je bio njena tajna, mada neki kažu da se najviše osjećala biljka čelinac. Mnoge je „popravila" svojim čajem i tako je ljudskim odnosom sticala mušterije koje su joj se rado vraćale. Jedan od sigurnih sastojaka tetkinog čaja za trijeznjenje je bila i zova. Tu zovu smo rođak Jasko i ja brali na griču iza novog hotela. Za pun ceker nabranih zovinih bobica, nagrada nam je obično bila zelena papirna petodinarka, takozvana petostojka.

Početkom 1980-ih, tetka Nisva je preko agencije otišla na ekskurziju u Španiju. Tamo je kupila „potjernicu" sa svojom slikom u boji, kao da je traži španska policija. Kad je neko društvo u kafani bilo posebno razulareno, imala je sljedeću taktiku. Dođe do najglasnijeg u društvu i kaže mu: „Ti mi izgledaš pismen, pogledaj ko sam ja u inostranstvu!", pa mu pokaže tu potjernicu. Kažu da je djelovalo. Kasno naveče ili rano ujutro, kada je tetka stvarno htjela fajront, započinjalo je

čuveno Tetkino kolo. Uz muziku sa noćnog programa radija, jednom rukom na struku, a drugom sa maramom u zraku, pravila je krugove između stolova. Redom su se svi uključivali u kolo. Kad tetka vidi da su svi gosti u kolu, otvori ulazna vrata i pokrene kolo preko ceste prema mostu. U momentu kad vidi da su svi gosti zaigrani i van kafane, ona se trčeći vrati u objekat i zaključa vrata. Zatim otvori prozor i izbaci odjeću i stvari gostiju van. Uzalud su bili povici gostiju: „Tetka otvori! Tetka otvori!“ Tetkin legendarni odgovor kroz prozor je uvijek bio isti: „Fajront, nisam ni ja više prijašnja!“

Znalo se desiti i da neko raspojasano društvo počne kavgati za stolom između sebe. Najčešće prezimenjaci na slovo H. iz tešanjskog sela poznatog po obradi kamena. Tresle su se čaše i flaše kada počnu udarati šakama po ionako klimavim stolovima i zamahivati praznim pivskim bocama jedni prema drugima. Čim to uoči, tetka im odmah prilazi i kaže: „Haman ste vi meni gladni?!“ Pa onako sitna i nakićena, hrabro počne brisati sto ispred njih, poput jagnjeta među vukovima. Oni se iznenade tolikoj njenoj smjelosti, zastide se, i počnu naručivati šta će ko pojesti.

Kafana Lovac je zbog svog centralnog položaja u čaršiji uvijek bila puna posjetilaca. Na spratu iznad kafane je bilo i nekoliko soba čija je funkcija bila nejasna. Neki kažu da se gore igralo karti, ili da su neki iz Zvečaja gore smještali goste za svoj račun. Neki tvrde i da se tu moglo doći sa ženskom. Zbog velike frekvencije prolaznika, stakla kafane su često služila i kao oglasni prostor, najčešće za najave utakmica Toška, rukometaša, rukometašica i večeri tombole. Ali su se lijepile i plakate za koncert grupe Srebrena mašina na Trzni u Dobropolju. Lično ih je postavljao Meho Ahmetagić Brada.

U Lovcu je dugo godina, nekoliko noći u sedmici, održavana i TOŠK-ova tombola. Mjesta nije bilo ni za stajanje. Ljudi su listiće popunjavali oslonjeni na ulazna vrata, na zidove, na prozorske štokove, na vrata toaleta, ili čak stojeći, i bušeći brojeve čačkalicom. Duhanski dim se nožem mogao rezati. Od svih silnih posjetilaca, možda samo nekoliko njih nije pušilo. Država zbog prebogatih poreskih prihoda nije ni razmišljala o zabrani pušenja. Pušenje je bilo javno prihvaćen porok i tolerisan od strane države. Legenda također kaže da se u Lovcu ponekad i datum sa računa dodavao na ukupan iznos računa.

Jedno popodne u *Lovac* su došla dva veoma tiha gosta. Na radost Hase Kaće koji je bio u smjeni, lijepo su pojeli, popili i platili. Sve je izgledalo dobro, osim što su se tokom jela često osvrtali i gledali na druge stolove. Kad je trebalo da krenu, izvadili su legitimacije inspekcije i Hasi naplatili mandatnu kaznu zbog neizdavanja računa. Kazna je iznosila ondašnjih pedeset hiljada dinara. Kažu da je Hasin komentar bio vrlo kratak: „E, baš ste me prešli! Vas dvojica sad odoste, a ja ću ovim što ostaju, večeras kožu zguliti da vratim svoje pare."

HOTEL KARDIAL, MATURA 1979. GODINE.

Završavamo gimnaziju. Četvrti razred je lak, pa je rastanak teži. Neke učeničke slobode smo već osvojili. Razrednik nam je osebujni profesor fizike, Muhidin Moralić. Donosio se radio u učionicu. Svaki dan u međusmjeni, između 12 i 13 sati, u učionici smo slušali muziku Radio Zagreba. Radioemisija „Po vašem izboru" je bila ključ razumijevanja rock muzičke scene. Fotosekcija je imala zapaženu ulogu. Imali smo svoju prostoriju kod kabineta biologije. Tu su se redovno slušale posljednje kasete Zeppelina i Atomskog skloništa. A povremeno je i jedna simpatija znala ući. (Pozdrav za S.K. ma gdje bila.) Fotografi su bili Nermin Galijašević Pejso i Nurija Galijašević Kuca. Najviše zahvaljujući njihovom entuzijazmu, ostala je poneka fotografija iz tog perioda. Papir, fiksir i razvijač su sami kupovali. Profesor istorije, Ljuben Dinčev, je iz nekih svojih razloga bio ljubomoran i ugasio je sekciju.

Te 1979. godine u Iranu se desila revolucija. Šah Reza Pahlavi je napustio Iran, a vlast je preuzeo imam Homeini. Sovjetski Savez je upravo 1979. godine napao Afganistan. Ogromni finansijski troškovi i ljudski gubici desetogodišnje invazije su bili direktni uzrok raspada Sovjetskog Saveza. Hit pjesmu 1979. godine „I will survive" je izvodila Gloria Gaynor.

Maturanti srednjoškolskog centra iz Tešnja su za matursko veče 1979. godine imali na raspolaganju dvije odlične opcije - novi prelijepi hotel B kategorije u Tešnju, otvoren pet godina prije, ili Kardial u Tesliću, otvoren tri godine prije. Odluka je pala da se matursko veče obilježi u Kardialu!

Kardial je bio hotel A kategorije. Bio je hit ne samo u regiji, nego u cijeloj Jugoslaviji. Boraviti u Kardialu je bilo pitanje prestiža. Tolikog prestiža, da su te godine na matursko veče došli i roditelji maturanata! I ne samo roditelji, nego i brojni prijatelji, braća, sestre, kao i dosta učenika nižih razreda Gimnazije. Velika sala Kardiala je bila doslovce prepuna. Ljerki Soldat su na maturu došli rođaci iz Zagreba. Tog juna 1979. godine karta za matursko veče u Tešnju je bila veoma tražena roba. Naša generacija je imala i dodatni adut u rukavu. Naime, Škola učenika u privredi (ŠUP) je prvi put u svojoj historiji upisala generaciju konobara. Ti konobari su na praksu išli upravo u Kardial. Išli su sve tri godine svog školovanja, od 1976. do 1979. godine. Radili su praksu u Kardialu od njegovog otvaranja sve do svoje mature.

Prva generacija, nov novcat hotel! Konačno su dočekali i svoje matursko veče! Bili su itekako ponosni na „svoj" vrhunski hotel gdje su radili praksu. Htjeli su svoje cjelokupno školovanje krunisati i proslavom vlastite mature u Kardialu. Po uzoru na cijelo društvo, tad je u školama bilo razvijeno učeničko samoupravljanje. Učenici su se pitali za mnogo stvari, i to suštinski, a ne samo formalno. Učenički organ upravljanja u školi se zvao ZUC - Zajednica učenika centra. ZUC je objedinjavao interese svih učenika srednjoškolskog centra tj. Gimnazije i Škole učenika u privredi (ŠUP-a). Predsjednik ZUC-a je bio Azem Mulalić. Na jedan sastanak ZUC-a su došli direktor Zvečaja, Mušo Muslić, i direktor naše škole, Šefket Hadžiefendić. Mušo nam je objasnio šta tešanjski hotel nudi, a Šefket da ipak imamo u vidu da je to naša čaršija. Iz Kardiala nije niko dolazio. Ali su naše kolege konobari - maturanti na sastancima uporno lobirali za „svoj" hotel. Nakon nekoliko dosta žučnih sastanaka ZUC-a, kolege su nas ubijedile. Donijeli smo odluku da se po prvi put u historiji, na matursko veče ide iz Tešnja u Teslić.

Srednja škola u Tešnju je uvijek pratila potrebe tešanjske privrede. Ugostiteljski sektor i školovanje konobara su bili zapostavljeni. Ubrzani razvoj tešanjske privrede je nametnuo potrebu i za razvojem tercijarnih djelatnosti, ugostiteljstva i turizma. Shodno tome su se i konobari i ugostitelji počeli smatrati bitnim za dalji razvoj općine. Nekoliko generacija konobara iškolovanih u Kardialu, bili su zamajac razvoja ugostiteljstva u Tešnju. Podigli su uslužnu djelatnost u Tešnju na sasvim drugi nivo. Kvalitetno su popunili nedostajuća mjesta u Ugostiteljskom preduzeću Zvečaj. Otvorili su vlastite kafane, upravljali tvorničkim restoranima, sezonski radili na moru. Hamdija Halepović, Jusuf Vehab, Salih Čajić, Rifet Mehmedović, Samil

Ogrić, Fikret Ogrić, Ismet Hopić, Vinko Gašić, Vlado Lujić, Fikret Bejtić, Fadil Sinanović Čanta, Bakija Alioski, Stanko i Risto Petrović su samo neki iz prve generacije tešanjskih konobara školovanih u Kardialu. Neki od njih su smatrali da svoj talent ne mogu potpuno ispoljiti u Tešnju, pa su posao i budućnost potražili na prestižnim turističkim destinacijama. Praksa u Kardialu je bila veoma zahtjevna, radili su sve praznike. Kad su radili na velikim feštama poput Nove godine, dobijali su sobe za spavanje. Nisu imali platu, niti plaćen prevoz. Tri godine su radili punu normu samo za bakšiš i topli obrok u restoranu za personal. Za prevoz do Kardiala su se snalazili. Putovali su autobusom do Jelaha, pa dobojskim autobusom za Teslić, pa nekako do Banje Vrućice. Nekad su se mogli vidjeti i kako stopiraju kod kafane Alije Mujarića na Jelahu. Glavni motiv za toliko zalaganje im je bila činjenica da rade u ugostiteljskom objektu najvišeg ranga. Na praksi u Kardialu im se

pružila životna prilika da odrade sve iz struke: tartar biftek, flambiranje ili filetiranje ribe. Za njih nije bilo tajni. Rad u školi u Tešnju ili hotelu Tešanj, ne bi im ni izbliza pružio takvu priliku za učenje.

U Kardialu su gostovale i muzičke zvijezde. Neda Ukraden je jednom prilikom uoči nastupa hitno trebala u svoju sobu. Najbliži joj je bio učenik treće tešanjske generacije na praksi u Kardialu, Redžudin Halepović Redžo. On je Nedu umjesto do lifta za goste, odveo do lifta za osoblje, koji je to veče bio zatvoren. Mlad i zbunjen, kad mu se obratila velika jugoslavenska muzička zvijezda, Redžu je pukla trema i izgubio se. Zatim se i Neda izgubila i onako ljuta, lutala i tražila glavni lift.

Kad su se nakon par decenija ponovo sreli u hotelu Tamaris u Novom Vinodolskom, Redžo ju je podsjetio na to. Zajedno su se smijali toj zgodi.

Za tešanjske maturante iduće školske 1980. godine, nije bilo nikakve dileme gdje će se slaviti matura.

U nedjelju 4. maja 1980. godine umro je predsjednik Jugoslavije, Josip Broz Tito. Sve svečanosti u Jugoslaviji su bile otkazane. Tako su muški maturanti to ljeto umjesto poziva na maturu dobili poziv na služenje godinu dana vojnog roka u JNA. Već naredne 1981. godine, matursko veče se vratilo u tešanjski hotel. Tu se proslavljalo narednih deset godina, sve dok je hotel bio u funkciji.

Tako smo mi, tešanjski maturanti 1979. godine, bili prva i posljednja generacija, koja je maturu slavila u Kardialu u Tesliću. Domaćica na našoj maturskoj večeri u Kardialu je bila učenica trećeg razreda Gimnazije, Nađa Korajlić. Nađa je goste dočekivala na ulazu i svojim osmijehom i prirodnom spontanošću ih oslobađala početne treme.

Za večeru je kao glavno jelo bila servirana Karađorđeva šnicla. Naše kolege konobari - maturanti su servirali kompletnu svečanu večeru i iznijeli organizaciju oko svih stolova. To su učinili bez greške i faktički su nam tako dokazali i pokazali koliko su naučili na praksi. U zvaničnom dijelu večeri svi maturanti su pojedinačno prozivani i razrednici su im uručivali diplome. Nakon toga je bila tombola. Nagrade su bile prikupljene tako što smo mi učenici išli u preduzeća po Tešnju i tražili da nam doniraju filtere, svjećice ili čarape. Maturantice su sve bile odjevene u svečane haljine, jedino je Biljana Jukić odabrala komplet sa suknjom. Haljine su uglavnom bile individualne kreacije, šivane po narudžbi, a neke su kupljene i „na strani". Ida je po haljinu išla u Slavonski Brod. Lela je po haljinu sa mamom išla vozom u Zagreb. Poznato je da u vozu iz Ploča za Frankfurt nikad nije bilo mjesta za sjesti, a ni stajati nije bilo lako. Tako su Lela i njena mama Tonka, stojeći kraj prozora, do Zagreba malo i zakunjale. Pasti nisu mogle, jer je doslovce bio čovjek na čovjeku.

Mi muški smo se za odijela nekako snalazili. Trgovine kod Zakire (Kire) Sejranić i Mine Korajlić su bile glavni izvor snabdijevanja.

U vrijeme naše mature, u Tešnju nije bilo fotografske radnje. Tako smo i zbog slikanja za maturski pano morali ići u Teslić. Otišli smo u fotostudio u Ulici maršala Tita, na autobuskoj stanici u Tesliću. Vlasnik fotostudija je bio Muhamed Mulabećirović. Nas sedam muških iz razreda se slikalo u istoj košulji i sa istom kravatom. Kravatu smo od kuće donijeli već vezanu u čvor. Do posljednjeg slikanja se već bila olabavila i nije ni na što ličila. Grupa od nas deset muških završila je proslavu mature u Kardialu ranom zorom. Onako u odijelima i sa kravatama, iz Banje Vrućice smo krenuli pješice prema Tesliću.

Nakon par minuta, idući na posao, pored nas je naišao prazan kamion kiper. Vozač nam je prvo podsmješljivo trubio, a onda se zaustavio i iz šale pitao hoćemo li sa njim do Teslića. Potpuno neočekivano za njega, mi smo smjesta pristali i nekako se uzverali na kiper.

Deset muških, na kiperu, ranom zorom jezde pustim putem prema Tesliću, u odijelima i sa lebdećim kravatama, čvrsto se držeći za stranice kamiona. Potpuno nadrealno! Kadrovi kakvih se ne bi postidio nijedan režiser.

Matursko veće je bilo gotovo, ali školske obaveze još nisu bile gotove. Odmah sutra, u subotu, svi maturanti naše generacije su se ponovo morali sastati u Kaloševiću. Ovaj put bez gostiju!

Maturantica Jasna Hadžiedhemović je bila pametna, pa je nakon proslave mature noćila kod tetke u Tesliću. Mi muški

koji smo tek došli kući, onakvi umorni i neispavani smo morali praktički odmah tražiti prevoz do Kaloševića na vojni poligon. U deset sati ujutro smo svi, i djevojke i muški, imali zakazano gađanje bojevom municijom!

Prvo bojevo gađanje smo imali nakon drugog razreda gimnazije. Ono je održano na poligonu za predvojničku obuku na Kiseljaku. Drugo i završno bojevo gađanje je zakazano u Kaloševiću, odmah ujutro, nakon naše maturske večeri. Bila je to posljednja provjera stečenih vještina iz predmeta Odbrana i zaštita, kod profesora Mugdima Kadića Mume. U Jugoslaviji je na snazi bila doktrina odbrane zemlje „Svi smo armija". Ova doktrina se u praksi vježbala u akcijama pod nazivom „Ništa nas ne smije iznenaditi". Znači, naveče svečane haljine, kravate i vino, a ujutro pucanje iz pušaka bojevom municijom. Poznato je da umornom ženskom i muškom mladom organizmu ujutro najviše godi kundak na ramenu i povratni trzaj puške M-48.

ORA SUTJESKA 1977.

Besplatno raditi, danas je teško zamisliti. Svi radimo za novac ili nekom vraćamo uslugu. Besplatnog rada nema. A tek besplatno raditi mjesec dana i to sve trčeći?! Utrošiti ljetni raspust ili godišnji odmor da besplatno radiš?! Danas neprihvatljivo, a nekad u trendu. Taj trend se nazivao Omladinske radne akcije (ORA).

Ljeto 1977. godine upravo je počelo. U takozvanu zeničku samoposlugu u Tešnju već nekoliko godina redovno dolazi Coca - cola. Do tada su je Tešnjaci mogli vidjeti samo u filmovima. Moj dobri drug Nedžad Brkić i ja smo upravo kupili staklenku od jednog litra i šetajući je lagano razdužujemo. Topla je, naravno, jer trgovine još nisu počele hladiti sokove. Kroz priču Nedžad reče kako je čuo da se neki koje on poznaje prijavljuju na radnu akciju. Nemam pojma o čemu govori. On objašnjava da se radna akcija zove Sutjeska i da se ide na Tjentište. Već smo došli i do kuće, vruća kola je popijena, a tema je ostala nedovršena.

Nedžadove riječi su me kopkale i prenio sam ih svom ocu. On mi je rekao da nema ništa protiv, te da se raspitam. Sjedište Saveza socijalističke omladine (SSO) tada je bilo u zgradi današnje Uprave prihoda. Otišao sam nakon par dana i tamo

zatekao užurbane aktivnosti. Bila je polovina juna, a na Sutjesku se išlo već prvog jula. Agilni predsjednik omladine Haso Kerić mi je rekao da još nije kasno za prijavu. Upisao me na spisak i rekao da navratim. Rekao mi je i da se brigada formira zajedno sa općinom Teslić. Po dvadeset i pet omladinaca daju i Tešanj i Teslić. Brigada će se zvati Omladinska radna brigada Tešanjsko - teslićki partizanski odred (ORB TTPO).

Pored Hasinog stola se vide upakovane u najlon brigadirske bijele majice i oznake brigade koje će se prišivati na jakne. U uglu su u kutijama složene sivozelene jakne i hlače za brigadire. Pored stola je stajao sanduk u koji je Haso upravo ubacivao najnužniju opremu: materijal za prvu pomoć, pribor za šivanje, ručni alat i uredski pribor. Kroz par dana su mi potvrdili da sam izabran da idem na radnu akciju. Osim mene, iz općine Tešanj su išli: Avdo Rakić Rogo, Amir (A.) Galijašević, dva Emira Kotorića, Kasim Omahić, Mario Nesterović, Fahrudin Mujaković, Milovan Pezerović Pezer, Jasmin Hukić, Jasmin Mandžukić, Zijad Bašić, Halid Artuković Stahor, Ekrem Elezović, Osman Rahmanović, Osman Hrnjić, Nermin Hundur, Vojko Dujaković.

Prvog jula, u petak, oko dvanaest sati smo već bili na Tjentištu. Dva dana prije nas došli su konačari brigade. Oni su zadužili posteljinu i pripremili krevete da prvu noć možemo bezbrižno prenoćiti. Bili smo prva smjena u brigadirskom naselju te sezone i trebalo je urediti i okoliš barake. Naša baraka je bila posljednja u nizu, samo tridesetak metara prije rijeke Sutjeske.

Odmah po dolasku smo počeli sa uređenjem barake i okoliša koji nisu uređivani od lanjske smjene akcijaša. U hladu iza barake postavljamo klupe za slobodne aktivnosti. Na vanjske zidove naše barake izlažemo zastave, slike i parole koje smo

donijeli. Podigli smo jarbol za zastavu, posadili zelenilo, stavili ogradu, farbamo pročelje barake. A onda najljepši dio dana, večera sa ostalim brigadama iz vrele julske smjene. Zagledamo jedni druge sa osmijesima na licima. Poneki stariji otvoreno dobacuju djevojkama. Meni je tek petnaest ljeta, ja otvoreno šutim.

Restoran je ogroman i nov. Tek par godina u upotrebi. Hranu uzimamo sa trake sistemom samoposluživanja.

U smjeni je ukupno sedam brigada, a među njima „17. Februar" iz Bojnika, „Rešad Saletović" iz Vareša, „Janko Čmelik" iz Stare Pazove. Poslije večere odlazimo na centralni plato brigadirskog naselja. Jedan brigadir uz pomoć kartonskog šablona i crne boje na leđa naših jakni nanosi profil Če Gevare. To, naravno, nije bilo obavezno, ali u naselju nije bilo jakne bez tog lika na leđima. Če Gevara je bio doktor medicine koji je lagodan život zamijenio za podizanje revolucija po državama Južne Amerike. U Jugoslaviji je bio poštovan kao revolucionar i u potpunosti je odražavao duh tog vremena.

U 22 sata slijedilo je spuštanje zastave pred barakom i povečerje. Niko se nije bunio zbog ranog odlaska u krevet. Svi smo bili umorni i vrlo brzo se barakom razlegao koncert zvukova pedeset ljudi koji spavaju. Na ustajanje nas zove muzika sa brigadirskog razglasa. Brigadiri su imali i svoju „himnu" - pjesmu Hej, haj brigade, koju je 1975. godine napisao Arsen Dedić. Đorđe Balašević je 1978. godine takođe snimio brigadirsku pjesmu Strašan žulj.

Šest sati je prerano za ustajanje, ali smo nestrpljivi u želji da upoznamo brigadirski život. Nakon ustajanja slijedi jutarnja higijena, koju obavljamo na nekoliko česmi ispred barake. Pored barake je i pristojan toalet, sa svim instalacijama, takođe izgrađen od drveta. Dužnosti su već podijeljene. Za jutarnju

gimnastiku je zadužen nastavnik tjelesnog, Milovan Pezerović Pezer. Prvo goli do pojasa trčimo krug oko ogromnog betonskog bazena uz obavezno pjevanje brigadirskih pjesama. Nakon toga radimo razgibavanje na centralnom platou naselja. Površina bazena oko kojeg svako jutro trčimo je čak 16000 m^2. Voda u bazen dolazi iz rijeke Sutjeske i cirkuliše na principu preliva. Čak i ljeti je ledena, tako da je osjećaj plivanja u ovom bazenu kao da ste u rijeci. Tokom cijelog vrelog jula pokušali smo se kupati samo dva puta. Bilo je to po principu da iz vode brže izađeš, nego što uđeš. Isti osjećaj je bio i kada smo prali vlastiti veš u plićaku Sutjeske. Ne osjećaš ruke i prste, nego automatski radiš ono što moraš. Poslije gimnastike, sve brigade se u sedam sati postrojavaju na platou naselja da prisustvuju jutarnjoj ceremoniji podizanja državne zastave. Svako jutro sa nama na platou su i komandant radne akcije Bogić Bogićević i njegov zamjenik Adnan Kreso.

Subota je prvi radni dan i svi zadužujemo nešto od alata koji stoji prislonjen uz baraku: kolica, lopatu ili kramp. Dolazi kamion po nas. Penjemo se na kamion skupa sa alatom i krećemo na svoj prvi radni dan. Radi se šest sati. Lokacija rada je Prijevor. Probijamo put do mjesta gdje je ranjen Josip Broz Tito. Cilj je da turisti mogu lakše doći do tog historijskog mjesta. Posao na prvu ne izgleda nimalo lako. Budućom trasom puta su prije brigadira prošli mineri i minirali stijene. Naše je da te povelike komade kamena po potrebi dodatno razbijemo macolom. Zatim ih dižemo u kolica i vučemo do lokacije drobilice kamena. Na drobilici se kamen sitni, prihvata u kolica i posipa po trasi puta. Doslovce, nijedna radna operacija nije laka i zahtijeva snagu.

Ljetne vreline testiraju našu izdržljivost. Pamučnu pretoplu majicu odmah skidamo i radimo u šorcu, goli do pojasa. Dje-

vojke su također u šorcevima i u vlastitim ljetnim košuljama, svezanim u čvor oko struka. Zrikavci su neumorni. Stalna buka drobljenja kamena i pjesma zrikavaca stvaraju čudesan ambijent. Kamena prašina oko drobilice dodatno otežava disanje. Buka drobilice je nesnosna, pa se djelimično sporazumijevamo i rukama. Raditi ljeti mjesec dana na kamenu i oko kamena je vrlo izazovan zadatak. Biti vodonoša djelovalo je privlačno u odnosu na rad sa kamenom. Taj posao u brigadi je obično namijenjen djevojkama. Međutim, vodu pijemo u nenormalnim količinama. Izvor vode je daleko oko kilometar nizbrdo od mjesta gdje radimo, tako da za djevojke taj zadatak nije nikakva olakšica. Umjesto djevojaka, po vodu moraju ići muški. Djevojke posipaju put usitnjenim kamenom, ali im na drobilici kolica pune samo dopola. Otići do izvora nije teško, ali je problem vratiti se uzbrdo sa dva puna kanistera od po dvadeset litara. Dodatno, kako put odmiče, tako je svaki dan voda sve dalja. Biti vodonoša je značilo puno šestosatno radno vrijeme. Jedina olakšica im je bila ako naiđe kamion do radilišta, pa se popnu na njega. Neki od kolega su to zloupotrebljavali. Naliju vodu na izvoru i onda čekaju da naiđe kamion, ne razmišljajući jesu li ljudi na kamenu žedni.

Motivacije za rad nam ne fali. Dovoljno je spomenuti Tita i njegovo ranjavanje.

Nijemci su operaciju Schwarz (Bitku na Sutjesci) pokrenuli

sa ciljem razbijanja Vrhovnog štaba vojske Jugoslavije. Da su uspjeli, historija ovih prostora bi se drugačije pisala. Bitku na Sutjesci je na terenu pratila i britanska vojna misija. Tokom bitke, Britanci su prepoznali moral i karakter partizanske vojske. Tada su sugerisali zapadnim saveznicima da podrže Titove partizane, a prestanu podržavati četnike.

Nedjeljom se na akciji ne radi. Lutamo naseljem i razgledamo barake drugih brigada. Čini nam se da u drugim brigadama ima puno više djevojaka nego kod nas. Popodne je i prvo kupanje. Kupatilo je montažno, skriveno iza velikog restorana gdje jedemo. Za rad kupatila je zadužen mještanin Ruždo Malkić, vesela i prijatna osoba. Samo što je vrijeme kupanja bilo ograničeno na nekoliko minuta. Kupamo se u grupama. Prvo smo se pokušavali žaliti, a onda smo se uhodali, pa nam je to vrijeme bilo taman.

U ponedjeljak sve isto kao u subotu. Novost je da su nam pridružene dvije djevojke, Žana i Gordana. Žana je iz Beograda, a Gordana iz Kragujevca. Imale su želju poći na radnu akciju, ali nisu mogle „upasti" na spisak u svojim općinama. Nezavisno jedna od druge su došle na Sutjesku i izrazile želju da učestvuju na akciji. Štab akcije ih je prihvatio i dodijelio našoj brigadi, jer smo imali najmanje djevojaka.

Praktički ćemo cijelu akciju raditi isti posao. Malo pomalo ćemo steći iskustvo u radu. Macolu smo počeli koristiti kao instrument, a ne za puko krhanje po kamenu. Pomalo otkrivamo pojmove poput „žile" u kamenu. Kada mu nađeš žilu, kamen puca kao od šale. Brigadirska marama preko usta i nosa, velika je pomoć kada radiš na drobilici kamena. Već smo potamnili, pa se više ne bojimo ni sunca. I fizički smo ojačali, pa su nam i najteži poslovi manje teški. Ojačali smo i mentalno, jer stvari prihvatamo onakve kakve jesu, a ne da se odmah žalimo. Tako smo postepeno shvatili suštinu poslovice: „Mi gradimo put, put gradi nas!" Nakon dva sata rada na trasi, obavezno je slijedila marenda. Marenda, kao i ručak i večera u brigadirskom restoranu su uvijek bili veoma ukusni i sadržajno bogati. Tokom 1970-ih u Jugoslaviji nije bilo dovoljno deviza. Prioritet je bio uvoz nafte i materijala za vojsku i industriju. Uvozno voće i higijenske potrepštine su bile deficitarne u cijeloj zemlji. To kao da nije važilo za brigadirske obroke. Za marendu su uvijek bile obilne porcije jela uz dodatak velikih breskvi, banana i velikih čokolada, praktički koliko god smo mogli pojesti.

U brigadirskom restoranu i na terenu, pri podjeli marende uvijek se mogao vidjeti isti čovjek. Ozbiljan, u brigadirskoj jakni zakopčanoj do zadnjeg dugmeta. Zvali smo ga Major. Kažu da je on najzaslužniji što brigadiri dobivaju prebogatu ishranu, ishranu prilagođenu teškom fizičkom radu i velikom utrošku

energije. Radilo se o penzionisanom majoru JNA, Miloradu Roganoviću, koji je godinama volontirao na ORA Sutjeska.

Druge nedjelje po dolasku idemo na izlet do vodopada Skakavac.

Vožnja autobusom kroz prašumu Perućicu je, sama po sebi, doživljaj. Smjenjuju se gusta stoljetna stabla, duboki kanjoni i blagi planinski prijevoji. Vodopad Skakavac je visok oko sto metara. Prije tog zadnjeg skoka, voda pada preko nekoliko kaskada visokih dvadeset do trideset metara. Kao da smo u Amazonu, a ne u Evropi. Po povratku u naselje, novi događaj. Nogometaši Sarajeva su došli na Tjentište na pripreme. Sedam dana će pored naše barake svaki dan do bazena prolaziti Safet Sušić i ekipa.

Atmosfera u društvu je naklonjena akcijašima. Svaki dan smo za ručkom u restoranu sretali turiste koji su htjeli da se slikaju sa nama. Neki su pitali ima li za kupiti brigadirskih majica, jakni ili oznaka brigada. Naravno da nije bilo! Veliku popularnost radnim akcijama je donijelo i čuveno Bijelo dugme. Oni su 1976. godine proveli mjesec dana na ORA Kozara. U Jugoslaviji pušu novi vjetrovi. Potpuno se izlazi iz okvira real socijalizma, državni mediji popularišu rock kulturu i koncerte. Čuvenu komunističku nagradu Sedam sekretara SKOJ-a primaju i jugoslavenske rok zvijezde: Marko Brecelj (1976.), Leb i sol (1978.), Lačni Franz (1981.), Pankrti (1982.) i Ekatarina Velika (1986.).

Na omladinskim radnim akcijama gostovali su razni pjevači i grupe. Nama na Sutjesku je došla svirati sarajevska grupa Rezonansa.

Treću slobodnu nedjelju autobusi nas voze na „narodni ručak". Dan ćemo provesti na lokaciji gdje je prije samo četiri

godine sniman ratni film Sutjeska! Komandanta Tita je glumio čuveni Richard Burton. Govore nam da je Tito lično nadgledao snimanje scena u kojim je on ranjen. Ručali smo u prostoru ograđenom balvanima, za velikim drvenim stolovima. Dnevni meni je bio veoma jednostavan - grah u neograničenim količinama i janjeće i praseće pečenje. Sve skupa je već bilo servirano na stolovima. Iscrpljeni aktivnostima i stalnim fizičkim radom, jeli smo kao vukovi.

Na trasi radilišta i dalje smo radili isti posao kao na početku. Jedino smo promijenili lokaciju. Zadnjih deset dana akcije smo pravili put do Ljubinog groba. Posao je išao sa već stečenom lakoćom, ali je bila primjetna i blaga potištenost zbog skorog odlaska. Posljednje nedjelje prije povratka kući imali smo u

brigadi posebne goste. Došli su nam iz Tešnja Edhem Pobrić, Alija Galijašević i Haso Kerić. Održali su brigadirima prigodan čas historije.

Radne akcije kao Sutjeska, danas su prošlost. Većina prostora gdje su boravili brigadiri je devastirana ili uništena. Dokumentacija je prepuštena propadanju ili bačena. Barem u svrhu brigadirskog turizma se svugdje mogla sačuvati po jedna pokazna baraka, sa originalnim rekvizitima iz tog perioda. Omladinske radne brigade i njihov rad su svrstani u rituale komunizma koje treba zaboraviti. Zvanično objašnjenje je bilo da je omladinski rad postao totalno neisplativ. Pored neisplativosti, uzrok za nestanak ORA je i manjak masovnih radova, jer je mehanizacija sve preuzela. Takođe, standard i higijena brigadira u naseljima su zahtijevali sve veća ulaganja.

Zaboravili su se najvažniji efekti - izgradnja karaktera i stvaranje radnih navika kod brigadira.

Ipak, glavni razlog je nestanak „goriva", u vidu komunističkih ideja o borbi za pravednije društvo.

KAFANA KOD DVA BORA

Tešanjska gornja čaršija, pusta kao i obično. Motiv fotografa je još jedno lijeno čaršijsko popodne. Desno na kiosku FDS izlog je otvoren. Unutra sjedi trgovac Hamdo. Još nije šesnaest sati. Ispred kafane Doma penzionera četveročlano društvo igra remija. Imaju i kibicera, prepoznajemo Ibru Gosu. Jedan igrač remija nam je okrenut licem. I njega prepoznajemo. To je Milovan Kojić, brat Vlade i Milene. Zaposlen je u Enkeru. Milovan je u trendu, posjeduje auto. U kafanu je došao vlastitim bijelim fićom. Sredina je 1980-ih. Fićo je još uvijek auto na cijeni! Za fiću je trebalo uplatiti osamnaest prosječnih plata. Na isporuku se nakon uplate čekalo dvanaest mjeseci. Milovan je svog limenog ljubimca parkirao pred samim kioskom. Može komotno, jer nikome ne smeta. Na cijeloj općini Tešanj 1985. godine ima jedva osam stotina registrovanih vozila. Mogao je Milovan i spratni autobus parkirati, ne bi nikome zasmetao. Jedino bi Hamdi na kiosku zaklonio sunce.

Iz svoje kuće u neposrednoj blizini kafane upravo je izašao Muhamed Hotić. Sjedi za stolom pored igrača remija. Gleda na ulicu i prebire svoje misli.

Pred ulazom u poslovnicu PIO Tešanj vidi se parkiran VW kedi. Auto je vlasništvo slastičara Hajrudina Dizdarevića

(HD). Kupljen je već 1983. godine. Na njemu je nacrtana silueta tešanjske Gradine i natpis „Torte i kolači". Nakon Pobjede i Enkera, Hajro je bio među prvim vlasnicima kedija u čaršiji. Kedi se počeo proizvoditi u fabrici TAS Sarajevo 1982. godine. Predstavljao je pravu revoluciju u dostavi. Urađen na platformi Golfa 1, bio je potpuno siguran i pouzdan za sve namjene. Pred samom slastičarnom, između oleandera, sjedi četveročlano društvo.

Na fotografiji pada u oči gornji sprat objekta lijevo od HD slastičarne. Prozori na spratu su pokovani daskama i sprat je u derutnom stanju. To je zapušteni gornji sprat kafane tešanjskog preduzeća Zvečaj. Kafana je u narodu nazvana Kod dva bora.

Ugostiteljsko preduzeće *Zvečaj* Tešanj po svojoj prirodi nije imalo visoku profitabilnost i nije imalo sredstava za veće investicije. Zvečaj je poslovao u okviru sarajevske grupacije UPI, gdje je dobar dio preduzeća poslovao sa gubitkom. Zvečaj se, kao i većina tešanjske privrede, ponašao domaćinski. Tanko,

a jednako! Isplaćivao je plate sa doprinosima, plaćao porez, podmirivao materijalne troškove i vršio tekuće održavanje. Izbjegavali su status gubitaša i u grupaciji UPI su smatrani pristojnim preduzećem. Na drugoj strani, tešanjski giganti u proizvodnji i izvozu: Pobjeda, Mann Hummel i Enker, su na investicije gledali kao na uvjet opstanka. Takva poslovna filozofija Zvečaja i velikih tešanjskih preduzeća je bila prihvaćena i podržana i od općinskih vlasti.

Socijalistička vlast općine Tešanj je osjetila dolazak tržišne ekonomije. Najveću slabost su vidjeli upravo u sektoru turizma i ugostiteljstva. Trebali su kadrove i reprezentativni objekat u centru grada. Prve generacije konobara su već upisane, trebali su i hotel! Razvojni planovi općine Tešanj su praktički primorali *Zvečaj* na izgradnju gradskog hotela.

Odluke politike su se tada morale striktno provoditi, inače idu smjene i dovođenje ljudi koji će provesti ono što je politika zacrtala. Ako bi se neko usprotivio odluci o izgradnji, on bi bio etiketiran da nije za razvoj i gurnut na marginu zbivanja.

Tako je *Zvečaj* uz ogromne napore izgradio hotel u Tešnju. U Privrednoj banci u Doboju su podigli dugoročne kredite, a koristili su i pozajmice od tešanjskih preduzeća. Godinama su ih sustizali anuiteti tih kredita i rate dobivenih pozajmica. Općina je praktički natjerala *Zvečaj* da se zbog izgradnje hotela prekomjerno zaduži. Time su dugoročno ugrozili finansijsko stanje u preduzeću. Shodno tome, smatrali su se suodgovornim za stanje u preduzeću.

Upravo besparica u *Zvečaju* je bila uzrok propadanja gornjeg sprata kafane *Kod dva bora*. Zvečaj takođe nije imao ni veliki interes za obnovu, jer nije vidio buduću namjenu obnovljenog sprata.

Na kraju je pronađen kompromis. Općina će iz vlastitih sredstava renovirati kompletan objekat, uz uslov da se gornji sprat ustupi Šahovskom klubu „Edhem Ajanović" Tešanj. U Zvečaju su to jedva dočekali! Gornji sprat je prije zjapio skoro neiskorišten. Sada će imati redovne goste na spratu, makar to bili i šahisti.

Objekat *Kod dva bora* je tako potpuno renoviran. Kafana je po otvaranju privukla i staro i mlado. Odmah je stekla kultni status gradske kafane! U kafanu je dosta uloženo i svi gosti su je smatrali novim objektom. Moderna drvena lamperija po unutrašnjim zidovima, solidan namještaj, nova kuhinja i novo posuđe. Muzevir terasa, odmah do glavne ceste, je bila vrlo privlačna. Pri obnovi je jedan (lijevi) bor uklonjen, pa je kafana izgubila svoj zaštitni znak.

Kafana se otvarala već u šest sati ujutro. Reći da je u 6.15h bila gužva, ne bi bilo tačno. Ali, reći da su svaka stolica i šank bili zauzeti, je potpuno tačno. Nije bilo glasne priče. Ako neko u jutarnjem bunilu slučajno podigne ton, odmah ga sa više stolova probodu prijeki pogledi. Umjesto riječi, samo odsječni išaret rukama, odbacujući sve izvan tog zatvorenog, Bakhu posvećenog prostora. Konobari, naravno, znaju šta ko pije. Na šanku već od šest sati stoje nalivene čašice konjaka, rakije, vinjaka, štoka, vekije, vlahova ili pelinkovca. Tu su i đezvice zasute sa dvije kašičice kafe. Samo ih treba zapuriti. Osoblje žurno i vješto žonglira između punih stolova. U rukama su im male, okrugle tacne. Na tacnama zveckaju fildžani, đezvice, kašikice, male čašice zapremine 0,05 l, i one od 0,10 l sa kiselom vodom. Na šporetu se isparava šerpa sa vrelom vodom. Dno šerpe je zadebljalo od kamenca, a voda je skoro došla do dna. Škripa opušaka, dok se trljajući gase o limene pepeljare, kao da nikoga ne iritira. Duhanski dim ujeda za oči. Jutro je na vrhuncu!

Nakon fildžana kafe i ispijene prve čašice, žamor razgovora ispunjava kafanu. Svake minute razgovor je sve bučniji. Teme su mnogobrojne. Dogovore se i razni poslovi u tom jutarnjem bunilu. Pješaci vani žurno prolaze, pitajući se: „Ide li iko iz ove kafane na posao?“ Ide, naravno! Oko 6.45 kafanom se šire uzvici. „Hajmo, vakat je! Nema dana ništa, dan k'o kozji rep! Mora se ići! Valja raditi!“ Osoblje užurbano kruži da naplati posluženo. Na izlaznim vratima se u jednom momentu čak stvara i gužva. U kafani ostaju penzioneri i oni čije radno vrijeme počinje u osam. Oni će iz kafane izaći dobro „pri kahvi“.

Stalnim gostima kafane *Kod dva bora* tokom godina su davana razna imena. Zadnji tešanjski boemi, posljednji mohikanci, čak i tešanjska elita. Neki su ih zvali i teškim izrazom vezanim za pretjeranu konzumaciju alkohola. Kafana je odraz svog vremena i utočište za određenu vrstu ljudi. Onoliko čaršijskih ljudi posvećenih svom poroku, čaršija više nije vidjela na jednom mjestu zajedno. Neko će se zapitati ko su oni bili. Predstavnici svih profesija i svih društvenih slojeva. Svi zajedno okupljeni oko svoje najveće strasti. Neko drugi će reći: „A imena?“ Šta znači ako se pomenu: Osman, Mesud, Taib, Haso, Mladen, Nešo, Tahir, Haro, Šuco, a ne pomenu svi ostali?

Osim naziva *Kod dva bora*, kafana je zbog osobina svojih gostiju vrlo brzo stekla još naziva. Među njima i „Muzej voštanih figura“, jer su za istim stolovima uvijek sjedili isti ljudi. Oni bi, kao u seriji Tale, samo povremeno progovorili „eh“ ili „jah“. Za kafanu je korištena i skraćenica „dik“, što se odnosilo na slabu polnu moć gostiju. Skraćenicu „dik“ nije pristojno prevoditi, osim da je slovo „d“ značilo društvo. Najčudniji, a opet smislen naziv, koji je čaršija dala gostima kafane Kod dva bora je bio „Čekaonica smrti“.

Ulazak gostiju u kafanu je bio poseban ritual. Pozdravljalo se sa dobar dan, zdravo, klimalo glavom, mahalo rukom, a neki su čak i selam nazivali. Nijedan pozdrav nije bio siguran da te neko neće „otresti". Na dobar dan su odgovarali: „Možda tebi jest!" Na zdravo te mogla dočekati prostačka poštapalica: „...u t pravo!" Ako si samo klimnuo glavom, neko će dobaciti: „Baš ti ne znaš pozdraviti?" Ako mahneš rukom, očekuj komentar: „Mahni mojim." Na selam se odgovaralo: „Idi u džamiju, pa nazivaj selam!" Bilo je i rijetkih pojedinaca koji niti su govorili, niti išaretili. Ništa. Uđu, sjednu za svoj stalni sto, gledaju preda se i otpuhuju. Edevsuzi par ekselans! Konobari su, naravno, znali šta takvi piju, brzo im donesu piće i povuku se. Otpuhivanje bi prestajalo tek nakon izmjene par tura. Ali, opet im se niko nije smio direktno obratiti, dok oni sami nešto ne kažu.

Stalni gosti nisu izostajali iz kafane. Izuzetak su bili smrtni slučajevi u porodici. Nakon tih rijetkih izostanaka, uvijek su morali paziti na ponašanje. Nisu znali je li se neko s nekim u međuvremenu možda posvađao. Ako sjedneš sa jednim, odmah te onaj drugi križa kao prijatelja. Rješenje je bilo otići za šank. Tu si mogao mirno uzimati svoju dnevnu gibiru. Rasplet se obično dešavao kad jednom od posvađanih dosadi i on pošalje turu pića za sto onom drugom.

Od ugostiteljskog osoblja, najčešće su radili Roci i njegova žena Anica, kao i Haso Kaćo, Smajo Kaćo, Desa, Mira i Slavica. Šahisti na spratu su uglavnom naručivali kafe. Konobarice su znale rondati da džabe hodaju uz stepenice zbog samo jedne kafe. Jednom prilikom, kad su donijele kafu nekom na sprat, doskočio im je Bahrija Krdžalić rekavši: „Ako ti je krivo što si došla zbog jedne kafe, de ponesi i meni kafu!"

Ponekad je Fadil Jusufović Zajko znao naručiti i ćevape na sprat. Vjerovatno mu je to bio ručak ili večera, pošto je čitave

dane provodio u šahovskom klubu. A znala se povremeno razbaciti i partija šaha u pivo. Tu su svake godine odigravana i prvenstva Tešnja u šahu. Dobar dio učesnika turnira je već bio „pozicioniran" po preduzećima, pa je bilo i sponzorskih nagrada.

Ulaganje Općine u obnovu kafane i ustupanje prostora šahovskom klubu je bilo pun pogodak. Šah je u tom periodu u Tešnju doživljavao prosperitet i nikad veći entuzijazam. Godinama su igrali u regionalnoj ligi. Vlastiti prostor je stvorio zamah i po prvi put u historiji su ušli u republičku ligu! Tešanj je zaigrao šah po velikim gradovima BiH. Putovalo se na gostovanja. Šah je igralo i staro i mlado. Pojmovi kao „sicilijanka" ili „an pasan" su bili dio normalnog rječnika. Nabavljala se šahovska literatura, organizovala se šahovska takmičenja po školama, dovodile se djevojke da budu druga tabla na susretima. Igrane su simultanke u školskim dvoranama sa velemajstorima šaha (Vlastimil Hort).

Šahovska prvenstva u kafani *Kod dva bora* su smatrana čaršijskim događajima i uvijek su bila dobro posjećena. Sprat je bio pun kibicera šahovskih partija. Mnogi mladi su šah podsvjesno prihvatili kao zdravu alternativu dangubi i devijantnim ponašanjima. Posebno popularni su bili brzopotezni turniri uz korištenje šahovskih satova, jer su imali dinamiku i brz rezultat. Oni su se završavali za jedan dan i naveče se već znalo ko je novi brzopotezni šampion Tešnja u šahu. Šampioni su najčešće bili: Berzo, Jasmin ili Zajko, a znali su bljesnuti i Čanta ili Samir.

Kafana *Kod dva bora* je svoje sjajne trenutke bilježila sve do 1992. godine. Radila je i poslije 1995. godine, ali to je dio neke druge priče.

OBUĆAR ASIM HANKIĆ VESELI

Na fotografiji iz 1971. godine gledamo ulicu koja sa gornje čaršije vodi prema groblju Đonlagićka. Namjera fotografa je očita: ovjekovječiti čaršijskog obućara i šereta, Asima (Saliha) Hankića zvanog Veseli i njegovu majušnu obućarsku radionicu. Te 1971. godine grad Tešanj je još uspavana kasaba. Fotograf očito zna da je živopisni čaršijski obućar dio svijeta koji nestaje. Želi o toj osebujnoj osobi ostaviti trag onim koji dolaze.

Niz ulicu upravo dolazi biciklista koji je morao sići sa bicikla, očito u nemogućnosti da vozi propalom gradskom kaldrmom. To znači da je makadamski put kojim je došao u čaršiju bolji za vožnju od gradske kaldrme. Iza bicikliste nailazi mali TAM kamion tešanjskog Gradskog komunalnog preduzeća „Komunalac". Vozaču kamiona očito odgovara tempo bicikliste ispred njega, a zbog stanja ulice, ne može ga preteći i da hoće. Uočljiva je oronulost i loše stanje svih objekata u ulici. Ćepenci na lijevoj strani su potpuno propali. Kaldrma je uzdužno deformisana i zahtijeva totalnu rekonstrukciju.

Prava je šteta što je fotograf u svojoj namjeri samo djelimično uspio. Asim Veseli se upravo u trenutku kada je nastajala ova fotografija okrenuo u stranu. Nećemo vidjeti njegov šeretski pogled, duboke bore smijalice i oštru trodnevnu bradu. Ni njegove oštre brkove, požutjele i nagorene od pušenja. Ni cigaretu bez filtera, vječito u lijevom uglu usana.

Sama obućarska radnja je bila veoma mala i kvadratnog oblika. Zauzimala je najviše nekoliko kvadrata prostora u prizemlju kuće Adema Pašića. Bila je, putem nasljedstva, vlasništvo Asimove supruge, Behije. Iznad samog ulaza u radnju stajala je drvena tabla sa davno izblijedjelim natpisom: Obućar Asim Hankić. Odmah iza ulaznih vrata je bila niska limena pećica. Pored peći u visinu su se pružale police. Bile su prepune klinaca i čavlića sa glavom i bez glave, u limenkama od kreme za cipele Ilirija.

Samo dva koraka od ulaza je bio radni prostor majstora Veselog. Majstor je sjedio na drvenom tronošcu uvijek prekrivenim sa nekoliko slojeva olinjalog ovčijeg krzna. Pred njim je stajala metalna noga, naopako okrenuta. Na tu nogu, nepun metar visoku, naticao je cipele pri popravci ili izradi. Desno od metalne noge je bila crna Adler mašina, na nožni pogon,

za šivanje obuće. Lijevo od majstora, na drvenom stoliću, kao i na policama iza leđa, su bili poredani njegovi brojni alati: šilo, lohajzl (probijač), šestar, rašpa, kliješta, šusterski čekić, noževi za rezanje kože i đonova, igle za ručno šivanje kože. Djeca su voljela gledati majstora dok radi. Ponekad je od djece tražio da mu dodaju „cange", pokazujući na kliješta. Radnja je jednostavno bila premala. Nije bilo ćoška u kojem nije ležao neki materijal, niti mjesta na zidu sa kojeg nisu visile šnjure, kalemi konca i razni smotuljci. Na zidu je bila okačena i majstorova crna, kožna pregača za rad. Do pregače su visili potamnjeli fenjer, gas - lampa sa okrnjenim cilindrom i drveni svijećnjak sa pola svijeće.

Paukovi su koristili majstorov oslabjeli vid, pa su na sve strane ispleli guste mreže. Ali, ono što je najviše nadraživalo sva čula, bio je miris. Miris kože, obućarske smole, voska i ćiriša (ljepila) koji je ušao u sve pore male radnje. Nenavikle mušterije su se čudno osjećale. Dok su pričali s majstorom, čeznutljivo su gledali u vrata radnje, i žurili da skrate boravak u tom omamljujućem prostoru. Prazan od svih stvari jedino je bio kratki prolaz od vrata do majstora, širine tridesetak centimetara. Tim „koridorom" su mušterije prilazile do majstora i iznosile svoje zahtjeve. Na zidu, lijevo od majstora, su se od poda do plafona pružale uske drvene police. Na donjim policama su stajali raznobojni komadi kože raznih dimenzija. U sredini su bile cipele u raznim fazama popravke ili izrade, kao i drveni kalupi za pravljenje cipela raznih veličina. Na samom vrhu su stajali „gotovi proizvodi" tj. popravljena obuća koja je čekala preuzimanje i naplatu.

Znalo se desiti da mušterija ni nakon par mjeseci ne dođe po popravljene cipele. Upravo tu obuću je Veseli izlagao na ulici ispred radnje i nudio na prodaju. Kada mušterije dođu po

popravljenu obuću, Veseli je svima dovikivao isti savjet: „Bratane, krajem, ispod strehe!“ Time je glasno aludirao na kvalitet popravke i potrebu da se obuća čuva kiše i vlage.

Veselog su čaršijska djeca voljela. Za njih nije bio Asim nego Atik. Privlačio ih je svojim prodornim glasom i veselom naravi. Uzrečica mu je bila iskvarena njemačka riječ „fertik“. Djeca, naravno, nisu razumjela značenje, ali su voljela čuti zvuk te strane riječi i vidjeti svog Atika dok je odsječno izgovara. Znao nas je povremeno poslati da mu kupimo četvrtastu plavu Moravu i balon benzina za njegov sivi fajrcak. Ili po „pakliće“ za radio aparat marke Orion. Ili da pitamo kad ga brico može primiti na sedmično brijanje. Nakon toga je ponekad slijedila nagrada. Početkom 1970-ih u trgovinama nije bilo puno stvari za djecu. Veseli je svoje male prijatelje znao počastiti patkicom. Patkica je hljepčić romboidnog oblika. Pravila se od istog tijesta, kao i veliki hljebovi. Samo je njen oblik i veličina asocirao da je za djecu. Kupivši djeci patkicu, Veseli je odsječno uzvikivao: „Fertik!“ (Gotovo!) Time je djeci davao do znanja da je za taj dan dosta. Djeca su bila sretna, jer će biti sita i neće morati zbog odlaska na ručak prekidati igru.

Ako je napolju bilo suho, Asim je ispred radnje iznosio klupicu i izlagao nekoliko pari obuće za prodaju. Upravo u trenutku fotografisanja, Veseli se okrenuo da pokaže primjerke izloženih cipela komšinki Adili Eminagić. Tako je Adila vjerovatno nenamjerno majstoru pokvarila njegov moment slave.

Čaršijska legenda opet kaže da se Veseli namjerno okrenuo, jer ga je fotograf htio uslikati bez njegovog zaštitnog znaka - fesa. Asim je uz Sadiju Brku bio jedan od posljednjih ljudi u čaršiji koji su nosili fes. Savremenici kažu da je fes nosio i po najvećoj vrućini. U julu je baš znalo upeći. Veselom niz čelo curi znoj crvenkast od boje fesa, ali ga ne skida.

Na Asimu je zeleno - crna karirana košulja i crne hlače. Nadimak Veseli je dobio jer je bio omiljen u svakom društvu, a posebno u društvu akšamlija. Teško je imati ljepši nadimak od pridjeva „veseli".

Supruga Veselog je bila Behija Brka. Živjeli su u vlastitoj porodičnoj kući na Logobarama. Nisu imali svoje djece, ali su zajedno podigli ženinog sina Muhameda. Veseli nije previše mario za porodicu i imanje. Jedne prilike mu je Mujo komšija zagradio ogradom njegovu trešnju. Kad mu se Veseli obratio, Mujo je odgovorio: „Beri ti trešnje Asime slobodno, ali nek je trešnja u mom!" Asimova žena Behija je često napasala krave na Osoju. Gledajući iz daljine, lako je saznavala da je akšam i da je Asim došao kući. Odavalo ga je obavezno branje dudova šarabija pred kućom, čije su se grane tresle.

Veseli je hljeb za kuću uvijek kupovao na pekari kod Sulje Prnjavorca, oca Hakije, Adema i Ibre. Hljeb se kupovao za nekoliko dana, i to hljeb dvokilaš. Dvokilaš je značilo dvije hiljade grama i hljeb je stvarno bio toliko težak. Otprilike kao šest hljebova danas. Tada nije bilo najlon vrećica, a imidžu Veselog nije pristajao ceker u ruci. Tako je on kasno popodne, nakon posla i nakon boravka u kafani, kući na Logobare kretao sa ogromnim dvokilašem pod lijevom rukom. Umoran od napornog rada i stomaka „ostruganog" od pića, on je usput pomalo čopao sredinu hljeba. To pomalo je trajalo čitava dva - tri kilometra do kuće. Esed Mešić kaže da je često i njih, zaigranu djecu na Osoju, znao počastiti komadom tog hljeba, tako da je taj ogromni dvokilaš kući najčešće dolazio bez sredine, samo sa korom okolo.

Osim hljeba dvokilaša, Veseli je često kući znao pronijeti i gomilu sirovih junećih trbuha, umotanih u žuti masni trgovački papir. Sirovi trbusi su zahtijevali detaljno pranje i

struganje, cjelodnevno kuhanje na vanjskoj vatri i sitnjenje na komadiće. Ma koliko ih kuhali i sitnili, i ma kakve začine dodavali, trbuh i dalje ostaje trbuh.

Ponekad smo se u vrijeme doručka znali naći u radnji kod Veselog. Jedan put je u omanju šerpu skuhanih trbuha usijecao bijeli luk i ulivao sirće, te se, u slast, hljebom zalagao. Drugi put mu je neko za doručak poslao lonac ćerviša, umaka od pečenog jagnjeta. Sukao je brkove od dragosti, umakao vruć hljeb u lonac i zubima kidao komade mladog luka.

Prolaznike je svaki dan uveseljavala ista scena. U prozorski okvir radionice je bio ukovan klin, a o klin okačeno nekoliko starih kundura i bakandži. To je potencijalnim mušterijama nepogrešivo govorilo o kojoj vrsti radnje se radi. Nama danas upravo taj detalj dodatno slikovito govori o Asimu Veselom i njegovom živopisnom karakteru.

Radeći u radnji tokom ljeta, znao je tokom dana pretjerati sa rakijom. Rakiju je donosio iz kafane kod gazde Milutina Blagojevića. Radnja mala, Veseli visok, a police i stvari na sve strane. Doslovce bi zaspao sa nogama koje vire iz radnje na ulicu. Tako je znao i noć provesti.

Prijatelji su od Veselog čuli da mu se u takvim noćima znao obratiti i Azrailaga. Govorio mu je da je vakat da seli na ahiret, a Veseli mu je uvijek odgovarao molbom da ga još pusti. Ima, kaže, starijih i bolesnijih od njega, pa da ga, ako ikako može, još malo ostavi. I uspijevali su se dogovoriti. Drugi su opet pričali, kako je u tom „razgovoru" Veseli, umjesto starih i bolesnih, nudio komšiju Muju.

Asim Hankić Veseli se rodio na sjecištu vijekova, 1900-te godine. Kao zrela osoba, ispratio je golgotu Prvog i kataklizmu Drugog svjetskog rata. Njegovo pomalo bizarno ponašanje je

bilo odraz preživljenih trauma i naučene lekcije da život treba živjeti. Naravno da nije dočekao sljedeće sjecište vijekova. Ali isto kao da jeste! Umro je 1973. godine, samo godinu prije „novog vijeka“ u Tešnju, početka rada preduzeća Unico filter i Enker, tešanjskih divova, koji su iz temelja preobrazili Asimovu uspavanu kasabu. Veseli je, sa svojim oznojenim fesom i cigaretom u uglu usana, bio anahronizam koji nije dočekao svijetlu budućnost.

Smail F. Terzić Penjak

Prvi urednik, voditelj i jedan od glavnih zagovarača osnivanja Radio Tešnja bio je Smail F. Terzić Penjak. Upamćeno je njegovo zalaganje za omjer izgovorene riječi i muzike na radiju. Često je znao reći da radio nije samo muzika. Na Smailovom uredničkom desku uvijek je vladao standardni „kreativni" nered. Jedne prilike se nova radnica Mira Katanić htjela pokazati vrijednom, pa je Smailu detaljno počistila i sredila sto. Kad je Smail došao doslovce se zgranuo i rekao joj: „Sad si ga sredila, nemoj nikad više!" Pored Smaila, prvi zaposleni i saradnici u Radio Tešnju su bili: Sakib Zejnilović Gala, Miodrag Kuburić Miško, Varija Sofić i Dragica Bodiroga.

Tokom 1970-ih godina, u BiH je vladala prava epidemija otvaranja radio stanica. Do kraja decenije osnivanje lokalnih radio stanica je dostiglo svoj vrhunac. Dalje se nije moglo. Usfalilo je općina! Dobar dio „radio stanica" u samom početku nije imao ni minimalne uslove za rad. Radio Tešanj je na početku imao samo jedan magnetofon.

Političke strukture, kao osnivači radio stanica u BiH, su postigle željeni kvantitet, ali je bio upitan kvalitet programa. Problemi svih lokalnih radio stanica u BiH su bili identični - slab kvalitet studijske tehnike, gramofona, magnetofona, kasetofona i mikrofona, nedostatak mobilnih magnetofona (Uher) za rad na terenu i nejaki odašiljači. Posebne teškoće su imali oko održavanja elektronske opreme. Znalo se na rezervni dio iz Njemačke ili Austrije čekati i sedam dana. Za to vrijeme, program naravno nije bio emitovan.

Sakib Zejnilović Gala

Problem su bile i finansije. Radio Tešanj je bio na budžetu Općine i bio je na samom kraju „lanca ishrane", odnosno „u zapećku" sa platama. Ta činjenica je uzrokovala veliku fluktuaciju zaposlenih. Ljudi su dolazili, ali i odlazili sa radija, čim nađu bolju priliku. Tako je tonski urednik Sakib Zejnilović Gala 1981. godine otišao u Unico filter (danas Mann Hummel). Naslijedio ga je Fahrudin Hrvić.

Sve lokalne stanice su, po pravilu, imale čujnost do granica općine ili nešto preko, ovisno o snazi i položaju odašiljača. To je bio tehnički limit iz kojeg nikako nisu mogli iskočiti. Krajem 1970-ih, konačno se došlo do ideje kako poboljšati domet i kvalitet „lokalaca". Pokrenut je zajednički program radio stanica BiH, emisija nazvana Radio razmjena. Ideja je bila uvezati lokalne radio stanice i dati im republički značaj, barem dva sata dnevno. Tako je pedesetak BH radio stanica u isto vrijeme preuzimalo signal Radio Sarajeva. Radio razmjena je trajala dva sata, od 10 do 12h. U ta dva sata su dominirale vijesti iz malih radio stanica, čiji novinari su se uživo javljali u program. To je potpuno odgovaralo malim radio stanicama poput Radio Tešnja. Stalno su muku mučili da popune dnevnu programsku šemu. Ovako su svaki dan, osim nedjelje, imali dva sata kvalitetnog programa bez posebnog truda. Tako su privlačili slušaoce, koji su i nakon radio razmjene ostajali na njihovoj frekvenciji.

Programska šema svih lokalnih radio stanica je bila ista. U žargonu se zvala „Red muzike, red priče". Svaki lokalni radio je obavezno imao jedan neradni dan u sedmici. Danas je to nešto nezamislivo! Na Radio Tešnju slobodan dan, tj. dan bez programa, je bio četvrtak. Radio je morao imati i informativnu

emisiju. Radio Tešanj je vremenom dostigao tri informativne emisije sedmično: Tešanjsku hroniku, Vijesti i Aktuelnosti. Sve tri emisije je uređivala i vodila Nafa Bukvić. Ponekad su se informativne emisije snimale unaprijed, pa je tonski urednik samo puštao snimak. Zbog toga su trpjeli kritike urednika. Šta ako se desi nešto vanredno, a oni tu vijest ne emituju? Znajući koncepciju vijesti lokalnog radija, takva mogućnost je bila skoro nepostojeća.

Radio Šabac je još 1965. godine pokrenuo emisiju *Želje, čestitke i pozdravi slušalaca*. Po uzoru na njih, ista emisija je pokrenuta i na Radio Tešnju. Ta emisija je bila fenomen svojstven isključivo lokalnim radio stanicama i najslušanija emisija na svakom lokalnom radiju, ali i izvor dodatnog finansiranja. Slušaoci su lično dolazili na radio stanicu, govorili želju i uplaćivali pare za istu.

Sa društvenog stanovišta, emisija željā je potpuno odražavala ondašnji život stanovništva. Zaruke, ženidbe, udaje, rođenje djeteta, useljenje u kuću, položen vozački ispit i odlazak u vojsku. Čestitale su se i banalne stvari poput uvođenja telefona. Ponekad se išlo i tako daleko da se želja plaćala samo da se komšinki poželi prijatno ispijanje popodnevne kafe.

Po prirodi stvari, tekst željā nije nikako mogao biti raznovrstan, uvijek su se ponavljale iste fraze. Samo su ubacivana druga imena i prezimena. Glavna želja je bila: „...i sve što se srećom nazvati može!“ Najvažnije je bilo da kolegice na poslu ili komšinke čuju želju kad se emituje, pa da uz kafu komentarišu. Posebna kategorija su bile „specijalne želje“, koje nisu morale čekati red nego su emitovane kad želi naručilac. To je, naravno, koštalo dvostruko više. Bilo je i komičnih želja, kao ona kad žena mužu želi sretan odlazak u Njemačku pjesmom Safeta Isovića „Spremio sam svog dorata“.

Biti u medijima u onom vremenu bila je privilegija. Nije svako kao danas mogao napisati šta želi i to objaviti. Emisija željā je bila jedan od rijetkih načina da anonimni pojedinac istupi u javnost. Zato su želje naručivane iz kafane, sa njiva, iz spavaćih soba, iz kancelarija i učionica, iz vatrogasnih domova. Bilo je i pjesama škakljivog naslova koje su se naručivale samo da provociraju slušaoce. Poput „Otiš'o si, a sarmu prob'o nisi", „Davorike dajke, daj, daj, samo daj". Ljudi su htjeli da izađu iz anonimnosti. Da pokažu sebi i okolini da „magična kutija" radija nije samo za glumce, političare, spikere i pjevače. Što bi rekao Charles Bukowski: „Danas svako mora da bude neko!"

U modi su bili veoma veliki radioaparati, kombinovani sa kasetofonom. Nema sela na općini Tešanj koje nije imalo nekoliko komšija koji su cijelu subotu i nedjelju u dvorištu držali uključen radio. Na njemu su najglasnije moguće slušali cjelodnevnu emisiju željā. Pošto su zvučnici po pravilu bili jaki, njive su se orile od ondašnjih narodnih hitova. Samo brda su bila granice komšijskom radiju!

Dugogodišnja urednica i voditeljica programa *Želje, čestitke i pozdravi* na Radio Tešnju bila je nenadmašna Mira Katanić, iz Bosanskog Petrovog Sela. Mira se 1979. godine javila na oglas Radio Tešnja objavljen u regionalnom listu Glas komuna. Nakon razgovora sa urednikom i uspješne tonske probe kod Sakiba Zejnilovića Gale, primljena je na posao. Mira se vrlo brzo profilisala i postala sinonim za emisiju željā. Imala je dublji, izrazito radiofoničan glas. Bez Mirinih izgovorenih želja i čestitki mladencima, vjenčanje kao da nije ni održano! Osim subote i nedjelje, želje su vanredno emitovane i kad su regruti išli u vojsku. Tekst želja se djelimično mijenjao, ali je atmosfera emisije bila ista. Danima su spikeri bez predaha čitali pozdrave za nove regrute, uz velike redove za prijem želja. Bilo je malo

namjenskih pjesama za nove vojnike, pa je spiker beskonačno čitao i po nekoliko desetina pozdrava uz jednu pjesmu. Miri Katanić je u emisiji željā pomagala i Nafa Bukvić, ali samo kad su se preklapale redovne želje i odlasci u vojsku, kako Miri grlo ne bi potpuno stradalo.

Prvi urednik Radio Tešnja, Smail F. Terzić Penjak, 1980. godine napušta radio i odlazi u lokalnog giganta *Pobjedu*. Tamo je vodio informisanje za dvije hiljade zaposlenih radnika Pobjede. Pobjeda je imala instaliran interni fabrički informativni sistem. Svaka hala i svaka kancelarija, kao i ogromni restoran, imali su zvučnike. Smail je pokrenuo i uređivao i Pobjedin fabrički list „Pobjeda".

Ramiz Brkić

Na mjesto urednika Radija iz prosvjete dolazi Ramiz Brkić. Ramiz je nastavio uhodanu programsku šemu, ali je uveo i promjene. Produžio je emitovanje vlastitog radijskog programa za pola sata, od 12 do 16.30 h. Program Radio Tešnja tokom 1983. godine, koji su realizovali stalno zaposleni u radiju, imao je čak jedanaest redovnih sedmičnih emisija: Tešanjska hronika, Vijesti, Žurnal mladosti, Aktuelnosti, Savjeti stručnjaka, Iz mjesnih zajednica, Iz radnih kolektiva, Emisija za djecu, Susreti i zbivanja, Sportski žurnal i Sport u komuni.

Ramiz je smatrao da treba pojačati i program za mlade, pa je tražio rješenja. Na ruku mu je išla i liberalizacija cijelog društva. Napušteni su rigidni sistemi cenzure i praćenja svake izgovorene riječi ili emitovane pjesme na radiju. Osvajane su nove slobode. Na radiju se puštaju i „zabranjene" grupe (Lai-

bach). Na 2. programu Radio Sarajeva pokreće se subotnja emisija Primus. Nevjerovatnom koincidencijom, kroz Primus su prolazili anonimci od kojih su nastali grupa Zabranjeno pušenje, muzičko - scenski pokret Novi primitivizam i Top lista nadrealista. Omladina je tad doslovce postala avangarda društva. Omladinski magazini poput Poleta i Mladine preispituju postavke socijalizma. Rock grupe niču širom zemlje. Na sve strane se održavaju rock koncerti. Od seoskih domova kulture (Novo Selo) do velikih dvorana u Sarajevu (Dom mladih) sviralo se i pjevalo.

Novi urednik Ramiz Brkić je razborito osjetio novo vrijeme i nove trendove. U program je pored dotadašnje emisije Mladi za mlade, uveo čak tri nove emisije za mlade: Odiseja 1983., Nešto kao fleš i Plima. Tako je broj redovnih vlastitih sedmičnih emisija u programu Radio Tešnja skočio na čak četrnaest!

Emisija *Mladi za mlade* je bila najstarija muzička emisija za mlade. Išla je subotom od 10 do 11 h. Prenosila je vijesti iz rada i života omladine, uz hitove pop i rock muzike. Neki od voditelja su bili: Ibrahim Abduzaimović, Midhat Brkić Ciko, tandem Sadik Begović / Anadi Silajdžić i Šemsudin Mandžukić.

U Tešnju je tih godina egzistirao i klub ljubitelja naučne fantastike Sirius 79. U klubu su se okupljali ljubitelji tog književno - filmskog žanra. Pokušavali su pisati priče iz te oblasti i slali ih u zagrebački SF (science fiction) časopis Sirius na čitanje i ocjenjivanje. Upravo dva člana tog kluba, Nedžad Brkić i Safet Turalić, su uređivali i vodili emisiju Odiseja 1983. Emisija je za ono vrijeme bila čista avangarda. Cilj emisije je bio popularizacija naučne fantastike (SF) kao književno-filmskog žanra. Čitali su kratke SF priče, prenosili novosti iz svijeta SF-a, puštali muziku iz SF filmova, ali i Bob Marleya. Emisija Odis-

eja 1983. je jednostavno bila fenomenalna. Po ondašnjim tvrdnjama urednika Ramiza Brkića, bila je to jedina redovna radio emisija iz oblasti naučne fantastike u cijeloj Jugoslaviji.

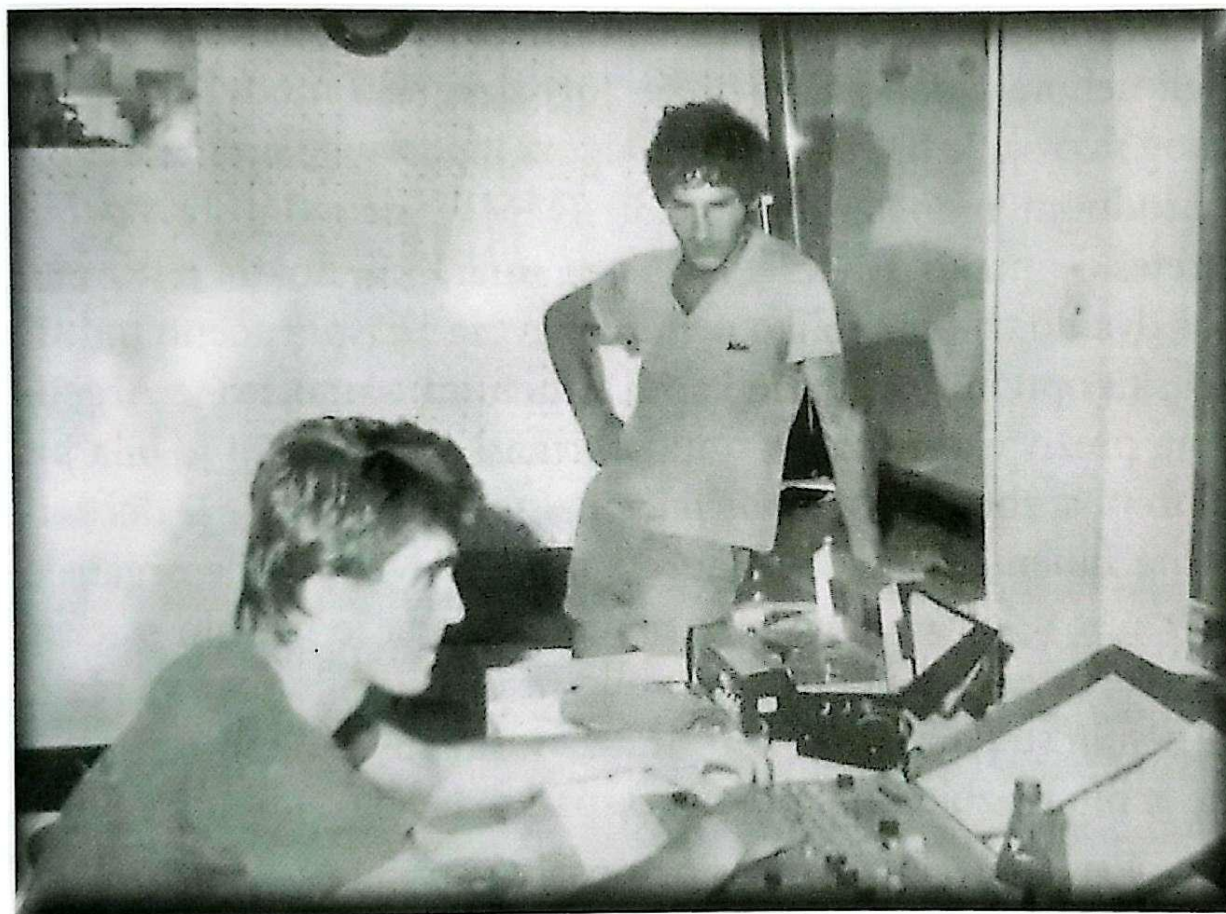
Emisija *Nešto kao fleš* je išla subotom u terminu od 9.00 do 9.15 h. Očito da je naziv dobila po odličnoj pjesmi grupe Azra. Bila je tematskog tipa i u emisiji se slušala muzika i iznosili biografski podaci samo jedne grupe ili pojedinca, značajnih za rock muziku. Cilj emisije je bio širenje popularne rock muzike. Emisija je bila u programu od 1982. do 1985. godine. Voditelj emisije je bio Midhat Brkić Ciko.

Emisiju *Plima* su neki proglasili i kultnom omladinskom emisijom Radio Tešnja. Išla je nedjeljom od 10 do 11 h. Emitovana je od 1982. do 1985. godine. Cilj emisije je bila popularizacija rock muzike kao žanra. Emitovano je ukupno 148 emisija Plime. Voditelj Plime je bio Midhat Brkić Ciko.

Azemina Smailbegović Ina

Sve je izgledalo idilično.

Radio Tešanj nikad nije imao veću slušanost. Tehnika i oprema nikad nisu bili kompletniji i u boljem stanju. Primani su i novi kadrovi. Tokom 1985. godine u Radio Tešanj dolazi friško diplomirani žurnalista, Azemina Smailbegović Ina. Kadrovske kockice su se posložile u korist mlade novinarke. Direktorica ustanove kojoj je Radio pripadao (Narodni univerzitet) Zdenka Vejzović, ubrzo je otišla u Sarajevo na političku funkciju. Dotadašnji urednik radija Ramiz Brkić je postao direktor NU, a nova urednica Radija je postala Azemina.

Fahrudin Hrvić i Midhat Brkić, 1984. g., tokom emisije Plima

Tada radio prima težak udarac s boka. I to od bratskog elektronskog medija - televizije. Američki muzički tv kanal MTV je početkom 1980-ih postao toliko popularan da je doslovce ugrozio budućnost radija. Gledati pjesmu i slušati pjesmu bilo je neuporedivo! Radio stanice u svijetu su doživjele ogroman pad slušanosti i prihoda. Urednici MTV muzičkih video spotova su se natjecali u kreativnosti. Muzičke videokasete i videorekorderi su bili neuporedivo atraktivniji u odnosu na audiokasete i kasetofone. Upravo audiokasete su bile prva žrtva MTV muzičke revolucije. Za samo par godina nestale su sa tržišta kao pometene. Prva pjesma koju je MTV emitovao u svom programu simbolično je označila kraj dominacije radija. Bila je to pjesma grupe The Buggles „Video killed the radio star" (Video je ubio radijsku zvijezdu).

Nevolja nikad ne dolazi sama. Teški crni oblaci su se valjali nebom iznad naše zemlje. Jugoslavenski model ekonomskog razvoja je bio potrošen. Dugovi Jugoslavije prema Međunarodnom monetarnom fondu (MMF) su jednostavno bili preteški - preko dvadeset milijardi američkih dolara u novcu i još dva do tri puta toliko u vidu obaveza za isporučenu industrijsku opremu. Scenario kao u Argentini, samo što je Argentina preživjela. Situacija u jugoslavenskoj federaciji je bila još složenija, zbog neriješenog nacionalnog pitanja, koje je decenijama zanemarivano. Sve fabrike u Jugoslaviji su bile organski uvezane u lance dobavljača i kupaca. Kada je nestalo svježeg novca, te veze su popucale. Radilo se, ali nije bilo para za plate. U zemlji su počeli masovni štrajkovi. Kolaps ekonomije i zemlje je bio neizbježan. Počeo je raspad države.

- Pri donošenju ove priče posebnu pomoć su mi pružile drage osobe: Ismeta Hatibović, Zulejha Terzić, Ernad Brkić, Mira Katanić i Medin Zejnilović. Hvala im na korisnim razgovorima, podršci, fotografijama i dokumentaciji.

DAN REPUBLIKE

U kabinetu za jezike Osnovne škole Huso Hodžić Tešanj okupilo se šaroliko društvo. Povod okupljanja je organizovanje priredbe za 29. novembar 1977. godine - Dan Republike. Na fotografiji je literarna sekcija Osnovne škole Huso Hodžić Tešanj. Priredba i recital se održavaju u holu škole, noć uoči praznika. Sve je spremno: i recitacija, i monolog, i pjesme, i pozdravi domovini.

Uvjet da učestvuješ u školskoj priredbi je bio da si odličan učenik i da imaš talenta! Tim redom! Dobre ocjene su te vodile na školske priredbe, kvizove i dodatnu nastavu, a loše samo na dopunsku nastavu. Odlični učenici su bili javno pohvaljivani, i to na način da je dežurni učenik obilazio sve razrede čitajući spisak odličnih đaka. Loši učenici su od strane razrednika bili prozivani i sramoćeni pred cijelim razredom. Bilo je i grubih uvreda na račun nečije inteligencije. Korištene su sve metode da se učenici natjeraju na učenje. Znanje se u školi cijenilo, a nerad i lijenost bili javno kritikovani.

Na slici prvi zdesna je nastavnik maternjeg jezika i glavni kreator priredbe, Rušto Pobrić. I tog dana je, kao i uvijek, lijepo obučen i elegantan. Učenici su ga voljeli zbog njegovog veselog karaktera i ležernog pristupa u učionici. Nastavnik Rušto sjedi

pored školske pisaće mašine na kojoj je upravo dovršio scenario priredbe i podijelio ga članovima sekcije. Do nastavnika Rušte su voditeljice priredbe, učenice Zita Huseinović i Elvira Galijašević. Tu je još jedan nastavnik maternjeg jezika, Momčilo Spasojević, kao i muški voditelj priredbe, učenik Armin Badžak. Ovako značajna priredba nije mogla proći ni bez urednika sveprisutnog Radio Tešnja, Ramiza Brkića.

Zasjedanje AVNOJ-a u Jajcu je održano prije samo 34 godine. Udareni su temelji federacije šest republika - SFRJ! Nije to mala stvar. Još uvijek je živa barem polovina učesnika sjednice AVNOJ-a u Jajcu. Ti događaji su još itekako svježi u sjećanju ljudi. Radio Tešanj je došao u školu da snimi i emituje dio programa za one koji neće biti na priredbi. Zato što to neće biti obična, nego svečana priredba. Svečana, iz razloga što će na njoj biti izvršen prijem u pionire! Prima se generacija prvačića rođena 1970-te godine. Na priredbi će se pjevati i recitovati pjesme koje slave svoju državu i njenu mladost. Prvačići će stajati svečano poredani, odjeveni u modre suknje ili hlače i bijele košulje. Dobiće crvenu maramu i plavu kapu s petokrakom zvijezdom, kao i crvenu knjižicu u kojoj je zapisana pionirska zakletva koja je počinjala riječima: „Danas kad postajem pionir, dajem časnu pionirsku riječ..." Događaj kojeg se svaki Titov pionir sa radošću sjeća.

Roditeljima također nije bilo svejedno. Dan Republike je bio neradni dan. Najčešće su se uz njega dobivala još dva slobodna dana koji su se spajali sa vikendom. Tako su radnici za 29.11. uvijek dobivali pet slobodnih dana u komadu! Pa kako da ne voliš takvu državu?!

Nakon samo deset godina iznova se dokazala činjenica da na ovim prostorima bolujemo od viška historije. Na jugoslavenskom tlu sve se promijenilo. Historija je napravila novi

Rušto Pobrić, Zita Huseinović, Elvira Galijašević, Momčilo Spasojević, Armin Badžak i Ramiz Brkić

skok u nepoznato. Titovi pioniri su odrasli i „zaboravili sve zajedničke derneke i sve zajedničke akcije" i počeli ismijavati Dan Republike. Čak su 1987. godine skovali istoimenu pjesmu koja cinično govori o vlastitoj zemlji i njenim ljudima. Umjesto ljubavi, počelo se širiti opasno nezadovoljstvo i cinizam. Znači, bilo je i do nas!

ĆUMUR-EFENDIJA

Ljeto je 1971. godine. Na Riječkoj džamiji se još nalazi drvena munara. Fotograf se popeo na blagu uzvišicu prema vodi Kosovac. Želi da u jednom kadru snimi glavne znamenitosti Tešnja: Gradinu, Sahat- kulu i Riječku džamiju. Njegovu namjeru je uočio komšija iz velike kuće sa desne strane ulice. Došao je do svojih kanata (drvene ograde), da i on uđe u kadar. U namjeri je i uspio. Eno ga, za sva vremena izviruje kroz svoje razgranato cvijeće.

Taj komšija je imao nadimak Ćumur-efendija. Bio je krupan i kosmat čovjek. Imao je dubok i prodoran glas. Njegovu neukroćenu kosu na glavi je jedva obuzdavala kapa francuzica najvećeg konfekcijskog broja. Kao malo ko u ono vrijeme, uvijek je nosio odijelo. U Tešanj je došao iz Sarajeva, a supruga mu je bila Halida Srkalović. Nisu imali djece. Bavio se dostavom uglja (ćumura), u koju svrhu je držao konja. Na konja je sa strana vješao drvene sanduke, u kojim je isporučivao ugalj. Isporuka se pogađala po sanducima. Ugalj je uvijek dostavljao u odijelu i sa obaveznom kapom francuzicom. Bez obzira što je išao pored konja, onako krupan i u odijelu, ostavljao je izniman utisak. Još kad progovori onim dubokim glasom, imao si dojam da umjesto konjovoca gledaš sasvim drugu osobu. Čaršija

je brzo sabrala njegovu djelatnost, dostavu uglja - ćumura, sa njegovim izgledom gospodina - efendije, i dala mu jedinstven nadimak, Ćumur-efendija.

Pored Ćumur-efendije, idući za svojim poslom, upravo niz ulicu prolaze dvojica muškaraca. Duvari (zidovi) svih kuća su obojeni u bijelo.

U kaubojskim filmovima su tada znali reći „pasja vrućina". U Tešnju samo da je ljeto i da je vruće. Nije bilo Nedima Sladića i stotinu portala da nas plaše toplotnim valovima, narandžastim i crvenim meteo alarmima. Bili su poznati jugoslavenski meteorolozi: Kamenko Katić, Željko Majstorović, Čedo Or-

lović i Vuko Zečević. Njihova izjava u televizijskoj prognozi nikad ne bi bila dramatična. Nisu plašili stanovništvo bez potrebe, niti je iko meteorolozima upućivao prijetnje smrću, i od toga pravio medijsku dramu. Meteorolozima onda nisu trebali lajkovi, niti medijska popularnost. Samo su radili svoj posao. Klima uređaja još nije bilo, čak ni u američkim filmovima. Zamrači prostorije, napravi lahor sa par otvorenih prozora, i eto osvježenja.

Na more se putovalo sedam - osam sati u malom fići otvorenih prozora, i to sa torbama u krilu. Niko nije niti znao niti pominjao nekakve toplinske valove ili toplotne udare. Nije bilo ni ovoliko debljih ljudi kao danas. Zdravije se živjelo, više se radilo i jela manje kalorična hrana. Šećer i slatkiši su bili teže dostupni. Namirivalo se voćem i voćnim sokovima iz majkine proizvodnje. Činjenica je da se dešavaju klimatske promjene. Topi se led na polovima. Ali sve je to već viđeno u historiji naše planete. Čuvajmo prirodu i čuvajmo sebe.

DOBRI LJUDI

Već skoro dvije decenije sa svojom majkom Safidom idem subotom na Tešanjku na pijacu. Majka je u godinama, i to joj je odličan izlet. Prohoda malo po pijaci, ispita se sa poznatim, usput kupi nešto voća i povrća. Pri povratku u Tešanj se ponekad uvratimo u veliki tržni centar na doručak. Zadnjih nekoliko dana, mati uočljivo nije horna, što nas sve skupa malo sekira. Juče ujutro mi reče da se ne osjeća dobro i da ne može ići. Ja nisam neki „pijačar", ali sam sa njom godinama stekao naviku, pa odlučih da odem sam. Možda i prvi put. Zaboravio sam na vrelinu zraka i njen uticaj na čovjekovu koncentraciju.

S obzirom da klimu zbog traumatičnog iskustva ne koristim, na Tešanjci iz auta izlazim nervozan i mokar od znoja. Pijaca uočljivo prazna. Niti ima kupaca i prodavaca, niti voća i povrća. Potpuno razočarenje i kajanje što sam uopće i došao. Pojedinci u prolazu dobacuju da su prodavci uzeli kolektivni godišnji odmor. Paradajz i krastavice nude na samo dva - tri mjesta. Neveliku količinu mohuna nudi samo jedna žena. Šljive se mogu naći na samo dva mjesta. Nešto malo krušaka, jabuka, mliječnih proizvoda i to je sve. Jedino visočki štandovi ne posustaju, suhog mesa kao drva.

Ipak sam nakupovao svašta pomalo i krenuo do auta. Dok hodam sunce nemilosrdno tuče u glavu, otežava i razmišljanje, i komunikaciju.

Prije povratka kući uvijek se na Tešanjci uvratim u kvalitetnu mesnicu kod Sabrije, gdje radi ljubazna Aldina Čaušević - Mujdžić. Po izlasku iz mesnice slažem kese u auto i krećem za Tešanj. Stižem do velikog tržnog centra, gdje ću kupiti još par sitnica. Pružam ruku do mjesta gdje obično bude novčanik, prazno! Pored novčanika obično stoji i telefon, ali nema ni njega! Već pomalo u panici gledam da ih nisam gurnuo u kese sa pijace, nisam! Tad se sjetim da sam novčanik i mobitel ostavio na krovu auta, dok sam pred mesnicom slagao kese na zadnjem sjedištu.

Žurno napuštam parking tržnog centra i vraćam se na Tešanjku. Aldina iz mesnice i njena prijateljica Arnela Bedak pozivaju moj broj. Zvoni, ali niko se ne javlja. Arnela kaže: „Šteta što je subota, pa je gužva... Da je neki drugi dan lakše bi riješili." Dobronamjerni ljudi u mesnici nude mi prevoz. Imam ja rekoh auto, ali više nemam dokumenata. Hodamo po Tešanjci i tražimo, sve do ambulante, ali ništa. Djevojke obećavaju da će i dalje zvati i slati poruke na moj broj, a ja se vraćam u Tešanj, sve pod strahom što vozim bez dokumenata. Vrijeme je da odem u banku i blokiram karticu, da šteta bude manja. Već mislim kako sad valja po ovoj vrelini službeno odjaviti ličnu kartu, pa onda tražiti novu. Zatim izvaditi novu vozačku dozvolu, novu saobraćajnu dozvolu i novu bankovnu karticu.

Prvo ću se uvratiti supruzi i reći joj šta se zbilo, a onda ću u banku. Ulazim u kuću, a ona upravo priča sa nekim preko telefona. Djeluje mi usplahireno. Razmijenila je samo jednu rečenicu prije mog ulaska. Nepoznata osoba ju je pitala je li ona supruga od Midhata Brkića. Pomislila je na svašta. Vidim da je vijest stigla prije mene, pitam se kako. Supruga mi predaje mo-

bitel da ja pričam. Na telefonu je Nedima Hatičić iz Tešnja. Kaže da ju je upravo zvala Dobrila Vasiljević iz Doboja. Telefon i novčanik je našao njen suprug Borivoje Bojić!

Odahnuo sam, koliko god sam mogao. Znači, sa mobitelom i novčanikom na krovu stigao sam skroz do bivše diskoteke *Amerika*, tamo gdje se danas pored puta prodaju mesingani kotlići, verige i tepsije. Borivoje radi na trasi autoputa, vozi kamion za firmu Đurković iz Doboja. Iz kabine kamiona je ugledao izgubljeni telefon i novčanik, stao i pokupio ih. Pozive na telefon je čuo, ali se nije mogao javiti. Prilikom pada sa krova auta, na mobitelu je potpuno pukao ekran. Da bi došao do mene, angažovao je svoju suprugu Dobrilu Vasiljević. Dobrila mora biti dobra osoba, jer latinska poslovica kaže: „Nomen est omen." (Ime je znak.) Dobrila je kroz svoj nekadašnji posao komercijaliste upoznala Nedimu Hatičić. Nedima ima kćerku Aminu u srednjoj školi. Dalje je bilo lako. Dobrota i dobri ljudi nisu nestali! Samo ih je potisnula ova medijska prašina koja nam svima zaklanja prave vrijednosti.

Borivoje i Dobrila, živi i zdravi bili! Neka vas sreća prati u svemu što poduzimate!

ZLATNE GODINE

Avgust 1983. godine. Podne je. Subota. Prekasno za matine predstavu u tešanjskom kinu, a prerano za pivo. U kafiću se vrti audiokaseta sa aktuelnim hitovima koje izvode: *Blondie*, *Queen*, *Duran Duran*, *Azra* i *Atomsko sklonište*. Momci sa fotografije su, bezbeli, upravo ispili kafu. Nekom je naumpalo da se uslikaju. Svi su u svojim ranim dvadesetim. Uslikaće se za svoju ličnu, ali kako ispade, i za tešanjsku historiju. Bez obzira na avgustovsku vrelinu, vrata kafića su širom otvorena. Klima uređaja nema ni na spisku želja. Potpuno nepoznat pojam! Nakon fotografisanja, momci će odlučiti u kojem smjeru će ih ova subota odvesti. U Kerber? U park sa gitarom? Kod Klena? Na Tepe?

Fotografija je nastala na prilaznom stepeništu tada trendovskog kafića *Citadela*. Suvlasnici su bili Azem Mulalić i Redžudin Halepović. Azem i Redžo su postavili standarde u toj oblasti u Tešnju. Samo ime Citadela (tvrđava) je predložio Redžo, da bi asocirao na Gradinu. Citadela je napravljena po uzoru na sarajevske kafiće. Bila je prvi savremeni kafić u Tešnju. Svoja iskustva iz studentskog doba i života u Sarajevu, Azem je prenio u Tešanj, dok je Redžo donio znanje i iskustvo iz ugostiteljske struke. Sve dok je radio, kafić *Citadela* je držao

visok nivo. Od enterijera, mladih i zadovoljnih konobara, pa do gostiju. Dočekivao je zaposlene ljude, studente, vojnike na odsustvu, srednjoškolce. Suvlasnici su skoro stalno bili u kafiću, pa su ispadi gostiju bili ravni nuli. Jedna od popularnijih narudžbi bila je votka Trojka sa tonikom. Da bi se uštedilo, nastojalo se popiti što više votke sa što manje tonika.

Mnogi tvrde da su 1980-te godine bile zlatne godine tešanjske omladine. Oproštajne večeri pri odlasku u vojsku (JNA) su bile praznici mladosti. Koliko si bio potišten zbog odlaska, toliko si bio i znatiželjan. Ideš otkrivati nešto nepoznato. Nešto o čemu samo odrasli razgovaraju. Ispraćaj, bolje reći dernek, je

ponekad započinjao i dan prije. Kraj je uvijek bio isti - u Doboju na željezničkoj stanici. Za rođendan si obavezno morao častiti društvo, inače je društvo tebe častilo nadimcima, poput šuft, mufliz ili stipsa.

Na općini nije bilo mjesne zajednice koja subotom nije držala igranku. Omladinski domovi su bili centar aktivnosti. Najviše se, naravno, isticao Jelah sa čuvenim igrankama u Domu. Posebno je zapamćena serija nastupa grupe Time out iz Teslića. Sanja Šoštarić, Vojo, Niho i Faja su uvijek punili dvoranu. Ali i Novo Selo se nije dalo! Kod njih je redovno nastupala grupa *Satelit* iz Grapske. Satelit su činili: Buhro Hadžić, Šazo, Amer, Hadžija i Toni. Buhro je tad imao gitaru Fender stratocaster i pojačalo Marshall. Rasturali su Nosovce sve do ponoći.

Država je rasla i razvijala se, a sa njom je stasala i njena omladina. Tešanjska privreda je ubrzano zauzimala mjesto na privrednoj mapi Evrope. U Tešnju je bio zaposlen ko god je htio raditi. Na horizontu nije bilo ni tračka nevolje. Socijalizam je bio na vrhuncu moći. Demonstrirao je svoje najbolje izdanje.

Sa samo par godina zakašnjenja Tešanj je u potpunosti prepisao sarajevski recept za razonodu mladih. U tu svrhu 1989. godine srušen je i stari Vatrogasni dom. Vatrogasci su izmješteni u novi, namjenski sagrađen objekat na Krndiji. Bio je to nadasve uspješan ekonomski potez Općine. Po tadašnjim mjerilima, lokacija ispod same tvrđave je garantovala uspjeh. I zbilja, interes privatnih investitora je bio ogroman. Vatrogasna parcela je usitnjena, a pojedinačne čestice su za velike iznose novca prodane građanima. Izgrađeni su objekti male površine, po ugledu na sarajevske kafiće. Tu je trebalo biti žarište zabave mladih općine Tešanj. Baščaršija u malom! Lokacija je čak naz-

vana Zanatski centar, kako bi i imenom asocirala na Baščaršiju.

Nezaobilazno ime pri pominjanju tešanjskih kafića je i Mensur Ruštić Memo. Memo je prvo otvorio kafić *Mapet šou* u kući Dževada Brke Klena, na gornjoj čaršiji. Zatim je preuredio podrumsko - garažni prostor svoje roditeljske kuće. Dogradio je prednji dio i otvorio kafić *RM*. Po uređenju enterijera, kafić *RM* je u stopu pratio *Citadelu*.

Prostor kod Klena na gornjoj čaršiji je i nakon Meminog odlaska imao svoju publiku. Memu je naslijedio Zoran Filipović (brat Dragice Gverić). Zoran je napustio posao konobara u gradskom hotelu u Tešnju i otvorio kafić „9". Ime je kafiću dao po klupskom broju svog imenjaka i prezimenjaka, ondašnjeg centarfora Crvene Zvezde, Zorana Filipovića. Zoran je kao ispomoć zapošljavao i studente. Da mu konobari ne bi pili piće na šanku, dok on služi u sali, uvijek im je dobacivao da zviždе. Zoran je upamćen jer je u Tešnju prvi distribuirao malo Nikšićko pivo (0,33 litra). Išlo je kao halva! Nakon dvije godine vođenja kafića, Zoran je prešao za konobara - specijalistu u tešanjskog giganta Pobjedu. Pobjeda je imala dvije hiljade zaposlenih, raspoređenih u šest preduzeća (OOUR-a) i dvije Radne zajednice (RZ). Svakodnevno su im, zbog ugovaranja nabave ili prodaje, u posjete dolazili brojni poslovni partneri. Iz Pobjede su tražili sposobnog konobara koji će služiti piće i servirati obroke samo poslovnim partnerima i njihovim domaćinima. Rješenje su našli upravo u Zoranu.

Nakon Zorana, lokal je kraće vrijeme vodio sam vlasnik prostora Dževad Brka Klen. Posljednji koji je držao kafić u tom prostoru bio je Smajil Hujdur - Smajo, sa suprugom Dževdom. Kafić je nazvao COD, po onda popularnoj pop grupi. I danas je zapamćen jedinstven cjenovnik koji je Smajo držao na zidu, lijevo od šanka. Cjenovnik je bio mali bijeli papir A-5

formata i imao je samo dvije stavke. Crnim flomasterom je, štampanim slovima, rukom, jedno ispod drugog bilo ispisano ŽAP i BAP! Žap su naravno bila žestoka alkoholna pića, i koštala su dvije hiljade dinara. Bap su bila bezalkoholna pića i koštala su hiljadu dinara. Pivo se nikako ne može smjestiti u žap, ali Smajo je uspio!

Skoro svako veče, nakon zatvaranja kafića, mogle su se vidjeti iste scene. Smajo sa suprugom i prijateljima sjedi na terasi kafića, ili unutra, ovisno o vremenu. Svirali su gitaru i pjevali. Smajo se tako u sjeni Gradine podsvjesno opraštao od svog Tešnja, iz kojeg je uskoro i otišao. Interesantno da je bilo vrlo malo alkohola u tim ponoćnim druženjima. Smajo je naporedo sa kafićem vodio još jedan prostor. Od Narodnog univerziteta Tešanj je uzeo u zakup šah-salu Doma kulture. Tu je za igru iznajmljivao bilijarske stolove. Smajina specijalnost je bilo izvođenje udaraca štapom iza leđa.

Tešanjska mahala Tepe je takođe imala veoma posjećen kafić. Vodila ga je u porodičnoj kući Zora Hodžić, uz podršku supruga Rame. Ramo je bio inspektor u miliciji, tako da je radno vrijeme kafića bilo - dok ima gostiju. A nije bilo ni problema. Kafić je bio veoma posjećen. Omiljeno piće gazde Rame je bio štok sa kolom. Uvijek ga je konzumirao na šanku. A najviše se prodavalo pivo, kao i u drugim kafićima. Kad se 1983. godine prvi put u Tešnju pojavilo pivo u malim bocama od 0,33 litra, to je bio apsolutni hit. Vladala je fama da je pivo istog proizvođača ukusnije u maloj boci, nego u standardnoj od 0,5 litara. Tako da se u kafićima prvo rasprodavalo malo pivo, pa se u neka doba prelazilo na „teretno" pakovanje.

Najveća posebnost kafića Tepe su bili separei. Bila su četiri separea i svaki je imao po dvije sećije i između njih čvrsti sto. Stolovi su imali oker keramičke pločice po sebi. Separei su

bili teškim tamnim paravanom odvojeni jedni od drugih, ali i od ostatka kafića. To je za mlade parove bio pravi hot spot! Muzika je, naravno, uvijek bila glasna. Kompletna atmosfera je parovima u separeu pružala neslućene mogućnosti. Konobari su, naravno, znali svoj posao. Odmah na početku brzo donesu šta se naručilo i ne smetaju, dok ih se opet glasno ne pozove. Također su nove goste upozoravali koji separei su zauzeti. A ponekad su znali i reći da bakšiš nije grad u Turskoj.

Almir Brka Čupo je u vlastitom objektu kod Kovačnica držao kafić *Kerber*. Ime je odabrano jer je Almir u to doba svojom osebujnom kosom i kompletnim stajlingom podsjećao na pjevača rok grupe Kerber. *Kerber* se sastojao od prizemlja i sprata, poput sarajevskog kafića *Đerdan*. Šank se nalazio odmah u prizemlju, desno. Almir je imao velikog smisla za taj posao. Uprkos skučenom prostoru, *Kerber* je dobro radio i imao redovne mušterije. Unutrašnjost *Kerbera* je bila filigranski urađena u drvetu i lamperiji. Sećije su planski urađene veoma visoke, da se ograniči vidljivost muzevirima. Bile su atraktivno presvučene crvenom kožom. Na malim pendžerima su bili izvedeni stilizovani orijentalni mušepci. Na sprat se penjalo uz uske basamake. Poput starih bosanskih kafana, na spratu je bilo zagušljivo do nepodnošljivosti. Od duhanskog dima se nije moglo vidjeti ko dolazi sa basamaka. Čak ni ko sjedi za stolom na drugom kraju prostorije.

Mesud Ajanović Mesko je u Ulici braće Pobrić otvorio kafić *Dali*. Kafić *Dali* je imao najbolju muziku u gradu. U kući Huse Hodžića na gornjoj čaršiji je radio kafić *Mina Haus*. I njega je držao Azem Mulalić. Kad se Azem povukao, jedno vrijeme kafić je vodio Salih Fejzić. Posljednji koji je držao taj kafić je Jasmin Grebić Gizep. Jasmin je predio ime kafiću u Amina Haus, po imenu svoje kćerke.

Muzika u svim kafićima je bila puštana sa kasetofona. Gazde kafića su od ljudi koji su kupovali gramofonske ploče naručivali da im na kasete snime kompilaciju pjesama po njihovom ukusu. Jedan od glavnih snimatelja kaseta sa gramofona u čaršiji je bio Senad Terzić Ciki. Kvalitet kafića se ocjenjivao i po muzici koja se u njemu puštala. I u Sarajevu su, naravno, dominirali kasetofoni, osim u kafiću *Rock*, gdje je di džej Hamo svako veče pravio šou sa svojim gramofonom. I u svim kafićima u Tešnju išla je muzika sa kasetofona. Jedino je u kafiću Tepe, par godina, subotom uveče, puštana muzika sa gramofona. Gramofon i ploče je donosio Midhat Brkić Ciko. Gazdarica Zora je imala osjećaj za posao. Puštati muziku sa gramofona u vrijeme najveće posjete bio je pun pogodak. Redovni gosti svih kafića su napamet znali muzički repertoar sa kaseta. Znali su tačno koja pjesma ide nakon prethodne. To je inače bio fenomen. Godinama si recimo nakon što na radiju čuješ neku pjesmu, očekivao da sljedeća pjesma na radiju bude ona koja je išla nakon nje na kaseti u kafiću.

Očito je Tešanj 1980-ih bio veoma privlačno mjesto za mlade. Na sve strane su bili kafići. U Domu kulture, srijedom i subotom su održavane veoma posjećene disko večeri. U gradskom hotelu svake večeri je bila živa muzika. To je značilo da je hotelski orkestar svako veče svirao do ponoći (osim slobodnog ponedjeljka). Srijedom je u hotelu bio rezervisan termin za igranku za mlade. Posebno su upamćene igranke na kojim je svirala tešanjska grupa Manis. Kvalitetan omladinski program na Radio Tešnju je doprinosio ukupnoj atmosferi dobrih dešavanja. Sjedilo se i sviralo i u parku ispred zgrade Općine. U parku se najčešće sjedilo vikendom popodne ili uveče. Na samoj obali rijeke, preko puta hotela. Milicija je veoma rijetko prekidala te improvizovane svirke u parku, mada se nije ni

pretjerivalo. Najviše par sati svirke i poluglasnog pjevanja, uz poneko pivo.

Kino predstave u Domu kulture su bile ujutro u 10 sati (matine predstava) i naveče u 18 i 20 sati. U kafani *Lovac*, kod tetke Nisve, svako veče je bila tombola. Naveče su po gradu na sve strane kružile brojne grupice mladih ili parovi. Za jedno veče se ulazilo na najmanje tri - četiri mjesta. Ponekad samo da se zaviri i vidi ima li ko od tvoje raje.

Posljednja tačka u tom noćnom kruženju je, naravno, bila gradski hotel. Naći parking naveče pred hotelom bilo je jednako dobitku na tomboli, prekoputa, kod tetke Nisve. Hotel je jedini zvanično radio do 24 sata i uvijek je sve do fajronta bio pun.

Nesumnjivo, omladina se zabavljala i disala punim plućima, možda i najbolje u historiji grada. Bilo je para, a bilo je i posla. Vjetrovi pozitivnih promjena su puhali čaršijom. Nažalost, ne zadugo. Prosperitet je prekinut kataklizmom 1990-ih.

Od Zanatskog centra na mjestu Vatrogasnog doma je ostalo samo ime. Mali lokali se nisu stigli ni uhodati, a kamoli vratiti uloženo. U današnjem vaktu mali poslovni prostori više nisu 'in'. Trendovi su se promijenili. Polovina tih skupo plaćenih prostora danas jedva opstaje, a polovina je prazna.

Prazna je i pod katancem i „Prokleta avlija", koju su tako prozvali njeni gosti, dok je radila. Nasljednica bašte ispred Vatrogasnog doma. Bajkovito mjesto koje se uz malo truda i mašte može pretvoriti u atraktivnu lokaciju. Nevelika je i okružena malim poslovnim prostorima, ali pogled iz nje je fascinantan! Oni koji sjede unutar bašte mogu vidjeti samo Gradinu, Sahat-kulu i nebo! A kud ćeš više? Sa tako savršenim pogledom i malom fontanom koja žubori pored tebe, lako se vinuti u minula vremena.

Na fotografiji u gornjem redu prvi slijeva je Adil Panjalić Bibac. Do njega je muzičar Cuna iz Bosanskog Broda. Cuna je bio gitarista i pjevač u orkestru Kenana Tarabara. Zatim Nedim Merzić Neko, odlični gitarista u grupi Manis. Sasvim desno je Sead Mulabdić, rođak gazde Azema i konobar u prvoj smjeni te subote. U donjem redu prvi slijeva je Himzo Ljevaković Dženaza, a do njega je Zlatan Ćehić. Zatim Enes Halilović Mucika, koji je tih godina svirao bubnjeve u orkestru Kenana Tarabara. Orkestar Kenana Tarabara je tad bio iznimno popularan. Čak nekoliko godina su držali gažu u hotelu u Tešnju. Pjevačica u orkestru je bila Dragica iz Teslića. Lijepa i atraktivna, ali i odličan vokal. Izvodila je u originalu tadašnje „kraljice“: Šemsu, Draganu i Vesnu. Uz nju je odlično pjevao i Cuna. Da bi se tih godina naveče dobilo mjesto na njihovom nastupu u hotelu, moralo se doći najkasnije do 18 sati i rezervisati sto. Divna paralela sa današnjim stanjem hotela u Tešnju! Do Enesa Mucike je Mirsad Vukalić Mićo, samozatajni i odlični gitarista i pjevač grupe Manis. I sasvim desno je Ibro Kahrimanović Mitija.

Posebnu zahvalnost u donošenju ove priče dugujem Zlatanu Ćehiću i Edinu Dini Ljevakoviću. Momci hvala, idemo dalje do medalje!

KRAJ ERE KIOSKA

Nestanak kioska nije samo nestanak jedne obične male trgovine. To je nestanak mjesta kojem si decenijama gravitirao. Mjesta slučajnih i namjernih susreta. Mjesta odakle si birajući novine mogao neopaženo pratiti zbivanja u čaršiji ili čekati nailazak drage osobe.

Ljubav prema kiosku je počela još 1974. godine, kupovinom sličica za Svjetsko nogometno prvenstvo u Njemačkoj (WM). Prvenstvo je otvoreno utakmicom Jugoslavija - Brazil (0 : 0). Doći do albuma je bio pravi podvig. Tek onda je nastupilo grozničavo traženje sličica igrača. U parku, kod zgrade Općine, je svaki dan bila razmjena. Bekenbauer, Miler, Marić, Džajić, Šurjak, Macola, Faketi, Lato i Krojf su prezimena koja ćeš stalno ponavljati. Ionako premali džeparac tog ljeta si usmjeravao isključivo na sličice. Sa promjenljivim uspjehom si pokušavao umnožiti broj sličica. Igrao si pole - cijelo, slika - bijelo i tapke. Odlazeći na maturalnu ekskurziju, već u Metkoviću si potrošio džeparac. Nadao si se boljem izboru sličica na njihovom kiosku. Nažalost, sličice su i prestale dolaziti na kioske, a album nije bio popunjen. Kasnije je i album izgubljen. Tako je prvo sjećanje na kiosk ostalo dosta traumatično.

U našem gradu su se, u nekoliko godina, prećutno zatvorila sva četiri kioska. Niko nije reagovao, a nije ni mogao. Zakoni tržišta su neumoljivi. Kiosci su njihovim vlasnicima počeli donositi gubitke i oni su ih zatvorili. Je li do nas? Djelimično jeste, ali trend se nije mogao preokrenuti. Eventualno samo usporiti. Način prodaje robe preko kioska je definitivno prošlo doba. Ako ćemo nekoga kriviti, onda su to okolnosti. A žrtve smo svi, prvenstveno zbog iskustva čitanja novina, časopisa i knjiga. Internet je prepun raznih članaka o svemu. Rijetko ćemo dva puta pročitati isti članak. Čak i ako nam fb-ov nasumični algoritam ponudi neki članak ponovo, sigurno ćemo ga preskočiti. Časopis ili knjigu u kući ćemo sigurno nekad opet otvoriti i pročitati nešto.

Već godinama nekoliko snažnih faktora razarajuće djeluje na poslovanje kioska. Svi skupa smo promijenili kupovne navike. Ono što smo prije kupovali na kioscima, sad kupujemo na drugim mjestima. Čak i akcizne robe poput cigareta i duhana danas možemo kupiti na pijacama. Neko drugi će reći da je internet glavni krivac. Čitamo vijesti online i više ne kupujemo novine. I to je tačno. Učešće prodaje novina u pazarima kioska nije bilo dominantno. Ali su novine bile mamac da se kupuju skuplje stvari, poput cigareta.

Zlatno doba štampe i kioska su bile 1980-te godine. Socijalističke vlasti su napustile politiku „tvrde ruke" i potpune kontrole medija. Izdavači i novinari su se konačno dograbili „slobode" u izboru tema i izražavanju mišljenja. Ta atmosfera se prenijela i na čitaoce. Zavladala je prava pomama za čitanjem. Svi su htjeli svoju dnevnu porciju svježih informacija. Obavezni jutarnji ritual je bio kupiti novine, cigarete i uz kafu započeti novi dan. To je važilo za sve - studente, zaposlene, nezaposlene, penzionere i domaćice. Novine su se u toj novoosvojenoj slo-

bodi doslovce „gutale“. Smatrao se privilegovanim ko je mogao pročitati više od jednih novina dnevno, pa nešto komentarisati na osnovu više izvora. Novinari su u velikoj većini bili objektivni, pa je vladalo uvjerenje da je istina sve što se pročita. Neki ugostiteljski i uslužni objekti su u cilju privlačenja mušterija kupovali novine i nudili ih gostima na čitanje. Tu je znala nastati i gužva, pa su jedni čitali rtv program, drugi sportski prilog, a treći ostatak novina.

Tiraži novina su bili ogromni. Zbog tržišne utakmice, povećavao se i broj stranica u novinama. Uvođeni su i sedmični dodaci novinama: rtv program, prilozi o zdravlju, ljepoti, vrtu, kulturi ili sportu. Štampani mediji su doživljavali svoj vrhunac. Broj novinskih izdanja na kioscima se iz mjeseca u mjesec povećavao. Dnevne novine, sedmične novine, periodična izdanja, enigmatska izdanja, zdravstveni, sportski, poslovni i erotski magazini, crtani i pisani stripovi, časopisi za žene, muškarce, lovce i krojačice. Ali i knjige brojnih izdavača.

Kiosci su, po pravilu mali, i na njima fizički nije bilo mjesta za silne buntove i gomile štampanih stvari koje su dolazile. Prodavači su se snalazili. Najtraženija izdanja su redali po vanjskom pultu, a manje formate i knjige su stavljali preko njih. Sa strane izloga su dodavane vješalice, gdje su se takođe kačili primjerci novina i knjiga. I sa unutrašnje strane kioska su takođe izlagani brojni magazini i knjige. Neki magazini i knjige su bili umotani u prozirnu vakuum foliju kako bi čitaocu ga-

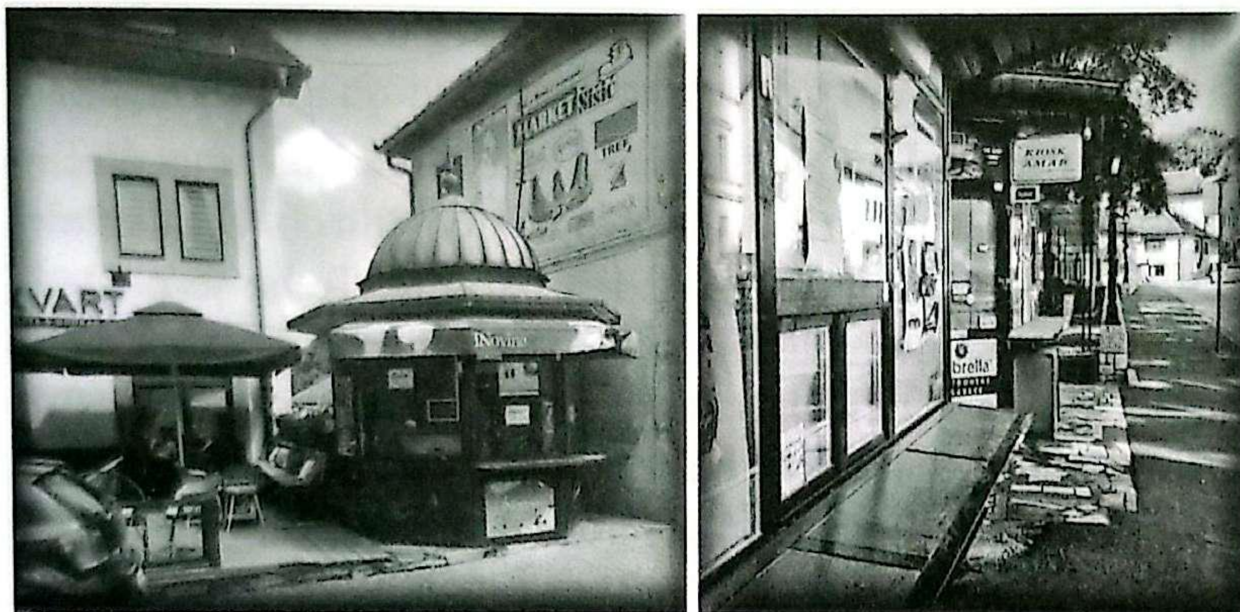
rantovali da ih niko nije dirao. Toliko je razne robe na kioscima bilo, da se ponegdje kroz četvrtasti okvir prozora mogla samo naslutiti glava prodavača. Tu se samo glasom i rukama komuniciralo, razmjenjujući artikle i novac.

Nestanak kioska se dodatno negativno odrazio na već prije toga nokautiranu prodaju knjiga. Knjižare, osim onih sa školskim priborom, su već odavno nestale. Njihova, kakva takva zamjena, su bili kiosci. Zavisno o ukusu vlasnika kioska, u izlozima su se mogle vidjeti mnogobrojne knjige. Dakako, najviše ljubavne, ali i krimići i poneko aktuelno izdanje. Sada su knjige preostale još u tržnim centrima. Odmah do rekvizita za ljetovanje. Znači, u korpu ubacujete suncobran, dušek, masku, dihalicu i „Pustolovine Harija Potera".

Obavezan inventar svih kioska su bili i čitaoci - grebatori. Po cijeli dan su se smjenjivali stojeći pored pulta. Ponekad i više njih u isto vrijeme. Među njima su bili studenti, kulturni i prosvjetni radnici (po pravilu kokuzi), činovnici na pauzi, nezaposleni i drugi dokoni tipovi. Obavezno su se, kao da tu pripadaju, pozdravljali sa mušterijama koje su dolazile i odlazile. Stajali su pored pulta čitajući novine i samo povremeno dižući glavu. Usput su vodili i laganu konverzaciju sa prodavačem. Cilj im je bio da prikriju utisak da su oni tu zbog novina, nego da su samo u prolazu. U stvari su nastojali nabrzinu pročitati što više izdanja do kojih im je bilo stalo. Nakon sat ili dva provedena na kiosku, ogladnili bi od silnih informacija i odlazili na obrok. Prodavači na kiosku su ih uvijek „kiselo" pos-

Kiosk kod Haustora, gdje je radio Ivo Šumić

matrali, znajući da oni ionako ne bi kupili novine. Neki od tih „čitalaca“ su nakon izvjesnog vremena tobože postajali i „raja“ sa prodavačem, pa su još slobodnije uzimali i sedmične magazine na pregled. Poneki od tih čitalaca - grebatora su, koristeći zauzetost prodavača, čak nabrzinu otvarali i magazine upakovane u foliju. Oni najbezobrazniji su novine uzimali i nosili kući ili na radno mjesto, pa ih nekad u toku dana vraćali.

U glavne uzroke nestanka kioska spada i višestruko smanjena prodaja cigareta. U cijelom svijetu, a posebno u EU, pušenje je proglašeno zdravstveno lošom navikom. Cigarete su, također, u samo par godina skokovito poskupile, što je višestruko smanjilo vrbovanje novih mladih pušača i prorijedilo nove mušterije na kioscima.

Zabranjeno je i oglašavanje pušenja u medijima. Ta zabrana je automatski smanjila glavne prihode novina. Nakon cigareta, i ostali oglašivači su se nezaustavljivo povlačili iz novina i prelazili na internet. Zbog tog velikog pada reklama, izdavači novina su postali više ovisni o broju prodanih novinskih primjeraka, pa su potpuno nelogično povećavali cijene novina. Tako su i cijenom novina dodatno tjerali kupce. Remitenda (povrat)

neprodatih primjeraka novina bila je sve veća. To je sve skupa dodatno povećavalo pritisak na kioske.

Danas u gradovima sve manje ljudi šeta ulicama. Većina stanovništva je motorizovana i svoju kupovinu obavlja u tržnim centrima, gdje imaju obezbijeđen parking. Treba se prisjetiti nervoze kada auto u čaršiji stane pored kioska da vozač nešto kupi. Odmah trubljenje i zastoj u saobraćaju, pominjanje uže i šire familije. Prvo ispotiha, a ponekad i kroz otvoren prozor. Povremeno je i policija intervenisala, ako se slučajno nađe u koloni.

Vlasnici kioska su zbilja bili inventivni. Pokušavali su opstati na razne načine. Točeni parfemi su se, kao na pumpama, razlijevali na decilitre i litre. Prodavali su čak i lijekove, dok se farmaceuti nisu organizovali pa to zabranili. Prodaja sudske takse je takođe oduzeta kioscima i vraćena u okrilje sudova i zemljišnih ureda. Nudili su usluge kopiranja i uvezivanja. Uveli su frižidere sa ledenim napicima, mala pakovanja alkoholnih pića i grickalice. Čak i svježe sendviče u prozirnoj foliji! Glumili su i sahadžije (urare). Vršili su manje popravke, čišćenje i podmazivanje satova. Mijenjali su baterije na satovima i prodavali satove i narukvice za satove. Primali su i uplate za loto.

Čini se da je zadnji krik kioska prije propasti bio vezan upravo za igre na sreću. Naime, Lutrija BiH je učinila posljednji očajnički pokušaj vraćanja pažnje. Krenula je proglašavati kioske za sretna uplatna mjesta. Nije to bila loša ideja. Ali vremenom je svaki kiosk proglašen sretnim mjestom, pa se krug sreće opet vratio na početak. Uzalud, sve se urotilo protiv kioska.

U gradu Tešnju se prvo zatvorio kiosk kod zgrade MUP-a, zatim kiosci preko puta zgrade Općine, a kao posljednji je zatvoren kiosk na gornjoj čaršiji. Prvi zaposleni u kioscima kod

zgrade Općine su bili Obrad i Jelena Kuburić (veći kiosk). U manjem kiosku do njih, prvi trgovac je bio Tumin Agić. Anegdota kaže da je neko poslao dijete da vidi je li otvoren kiosk i da vidi radi li Jelena. Mali se vratio kući i rekao nema Jelene, samo jelen.

Na gornjoj čaršiji je dugo radila Fata Galijašević, uz značajnu pomoć supruga Hamde i kćerki Amile i Amre, dok je kod zgrade MUP-a radio Almin Bedak. Treba pomenuti da je u čaršiji postojao i kiosk u kojem je radio Ivo Šumić. Taj kiosk je početkom 1970-ih godina imao najjeftinije klikere u gradu. Nalazio se u Titovoj ulici, odmah do slastičarne Haustor.

U bosanski jezik riječ kiosk je došla iz turskog jezika, od riječi kosk, kao i iz njemačkog jezika (kiosk) i francuskog jezika (kiosque). Na turskom jeziku ta riječ znači kula, vila, ljetnikovac. Zanimljivo je da naša riječ ćošak, takođe vuče korijen od iste turske riječi kosk. Vjerovatno, jer su prvi kiosci (kosk) građeni na ćoškovima objekata, pa se njihov naziv vremenom stopio sa tim mjestom (ćoškom).

Nestanak kioska ne treba nikoga radovati. Ipak je to bio jedan od posljednjih bastiona pisane riječi.

„KAMO DALJE, ROĐAČE?“

Nekad 1970-ih, muzika se slušala na ovakvim kasetofonima. Pravilo je bilo, što veći to bolji!! Cijena jednog kasetofona sa slike bila je u rangu današnjeg Ajfona 15. Ogroman uređaj, a imao je samo funkciju slušanja muzike sa audiokaseta i ugrađen radio. Danas u mobitele više i ne ugrađuju radio. Skuplji modeli kasetofona su imali dvije glave i mogli su snimati muziku sa radija na kasetu. To je bila ogromna prednost. Mogao si slušati radio i snimiti na kasetu pjesmu koju želiš. Problem je bio kad spiker progovori u pola pjesme, a ti snimaš. Kasete su se mogle uz pomoć kabla snimati i sa gramofona. Neke marke stranih kasetofona na tržištu su bile: Sony, Sanyo, JVC, Hitachi i Panasonic.

Kasetofoni su iz upotrebe potpuno potisnuli stare gramofone. Pojavom kasetofona uništena je kompletna

industrija gramofona i gramofonskih ploča. Velike kompanije kao PGP RTB, Jugoton, Diskoton i Diskos su sve odreda bile prinuđene ugasiti proizvodnju gramofonskih ploča. Najduže je sa pločama opstao zagrebački Jugoton. I oni su na kraju podlegli. Svoju tvornicu za izradu gramofonskih ploča su prodali u Prištinu.

U isto vrijeme proizvodnja kasetofona i kaseta je rušila sve rekorde. Samo Slovenski Iplas je od početka proizvodnje 1981. godine pa do 1992. godine proizveo pedeset miliona kaseta.

Pravi ljubitelji ploča od vinila nisu nikad iskreno prigrlili kasete. Smatrali su ih samo ružnom privremenom zamjenom, dok su i dalje ljubomorno čuvali i skupljali svoje ljepotice od vinila.

I zbilja, dovoljno je pogledati gramofonsku ploču i kasetu. Šta je ljepše? Naravno, ploča sa divnim fotografijama na omotu. I sa svojim „frizbi" izgledom. Na omotu ploče si mogao zapisati datum i mjesto njene kupovine i neki važan ili drag telefonski broj. A na drugoj strani, ružna plastična kaseta! Najčešće marke BASF. Često se omotavala oko glave kasetofona, pa se olovkom morala odmotavati.

Ako je za utjehu, a jeste, ploče su ipak preživjele, dok kaseta nema nigdje. U Evropi i svijetu svaki di džej koristi ploče i gramofone.

Zamjena ploča sa kasetama na tržištu ipak nije išla glatko. Neki pjevači i grupe su insistirali da se i dalje objavljuju na pločama. Naravno, na veliku radost romantičara, ljubitelja ploča. Čak si se i ti nakratko ponadao da će se zaustaviti trend širenja kaseta. Dio izvođača je jedno vrijeme svoje pjesme objavljivao naporedo. I na pločama, i na kasetama. Međutim, zarada na kasetama je bila višestruko veća. Romantika je pala u vodu, prevladao je interes.

Ali, historija se ponovila. Prvo su došli kompakt diskovi (cd), pa za njima mp3 plejeri. Uskoro su golemi i nezgrapni kasetofoni bili istisnuti. Uslijedila je propast proizvodnje kasetofona i kaseta. I domaćih, i stranih. Jer, postojali su i kasetofoni domaće proizvodnje: RIZ Zagreb, Ei Niš, Rudi Čajavec Banjaluka i Iskra Kranj. Prava pomama je ipak bila za onim velikim, iz uvoza. Dobre kasetofone su donosili naši gastarbajteri iz Njemačke. Ali najviše su se donosili iz Trsta. Na granici su se teško mogli prikriti, pa je morala biti plaćena carina. Carina je išla i do 70 % vrijednosti proizvoda. Tako je država štitila domaće proizvođače.

Još pamtiš jednu ljetnu nedjelju sa početka 1970-ih. Sjediš na garaži iznad trotoara i promatraš cestu. Vruće je, nema nigdje nikoga. Nema ni saobraćaja. Ni tada, a ni drugim danima. Trotoarom, iz smjera Gimnazije prema stanici milicije, ide neobičan lik. U stvari, prvo si ga čuo, pa onda vidio. Na njemu su zelene trapez hlače i žuta razdrljena košulja sa ogromnom kragnom. Špic lakirane bijele cipele i oveća putna torba u desnoj ruci. Na lijevom ramenu rukom pridržava ogroman kasetofon. Iz kasetofona se ori Šabanova pjesma „Kako si majko, kako si oče". Upamtio si to. Na potpuno pustoj ulici pjesma ti je djelovala dramatično. Kao poziv u pomoć. I ubrzo dođe pomoć. Ni iz čega se pojavi taksi. Bećir Halvadžić pažljivo zaustavlja svoju Škodu 1000 MB. Samo je jedno mjesto slobodno. Čovjek u žutoj košulji pritiskom na dugme prekida Šabanovu čežnju za rodnim krajem. Ogromni kasetofon stavlja preko torbe u krilo. Postao je nevidljiv od stvari u krilu. Kola su pretrpana. Ljudi u kolima se nevoljko zgledaju. Nejaka škoda jedva kreće uzbrdo. Ulica ponovo ostaje pusta.

NASTAVNIK

Tvoji nastavnici su pošteno predavali i zarađivali prosvjetni kruh. Bili su savjesni. Svi odreda. Nisu kasnili na časove, niti izostajali. Samo ponekad neko ne bi došao. Tad bi sastavljali razrede. Vas sedamdeset u jednoj učionici. Čas se potpuno normalno odvijao. Ruke iza leđa na stolici. Pogled u nastavnika. Govoreno ti je da pažljivo slušaš lekciju, pa ćeš pola upamtiti. Tako je i bilo. Mladi mozgovi su pamtili. Kasnije uradiš zadaću. Pročitaš lekciju. I to je to! Sveske su se uvijek ispisivale od početka do kraja. Ako ti usfali stranica, a nemaš novu svesku, i po koricama si pisao.

Puno si čitao, pa si nešto zapazio. Školski časovi liče na pozorišnu dramu. Uvod, zaplet, kulminacija i rasplet. Ponekad se dešavala i peripetija, nešto neočekivano.

Poput dolaska nadzornika (savjetnika) na čas. To je obično bila veoma ozbiljna i tebi nepoznata osoba. Nikad nije imala gdje sjesti. Morali ste obići nekoliko učionica da joj nađete stolicu ili sto. Nastavnik se tada ponašao snishodljivo i neobično ljubazno. I prema toj osobi, i prema vama. Nisi znao zašto. Kasnije si shvatio.

Nijedna planirana lekcija se nije smjela preskočiti. Nastavnici nisu fušerili svoj posao. Ocjene su bivale već zaključene,

ali su lekcije i dalje predavane. I ti si i dalje pažljivo slušao i pisao. „Ko zna? Možda obriše zaključnu ocjenu, pa opet pita?"

Vladao je veliki strah od nastavnika. Neki to zovu poštovanje. Ali to je bio strah! Učio si iz straha. Straha od strogih nastavnika. Straha od kritike kod kuće. Sa svih strana ti je ponavljana ista stvar. Bez škole i učenja nema napretka u životu! Učio si i zbog stida. Drugovi su se smijali kad dobiješ slabu ocjenu. Neki su učili po inerciji, kad vide druge da uče. Ni razredni mangupi nisu mogli odglumiti ravnodušnost kad dobiju slabu ocjenu.

Nastavnici su vas znali hrabriti. Navodili su primjere djece u prijateljskom i nesvrstanom Vijetnamu. Kako bi i mali Vijetnamci rado učili, ali im američki imperijalizam i okupacija zemlje to ne dopuštaju. Zato si u školi godinama redovno kupovao crvene markice. Na markici je bio vijetnamski vojnik koji drži podignutu pušku - simbol otpora. Tvoj prilog je omogućavao malenim drugovima u Vijetnamu da i oni uče, kao i da se njihovi roditelji lakše bore protiv američkog okupatora.

Tokom 1970-ih u osnovnoj školi padalo se i na popravni ispit. I to često! Gubile su se i školske godine. Stalno su vas plašili istom mantrom: ko padne dvije godine, gubi pravo na redovno školovanje. A bilo je i takvih. Socijalistička država Jugoslavija se gradila na znanju. Škola i znanje su bili imperativ! Poslati dijete na fakultet bila je ondašnja ultimativna želja i vrhunac napora porodice. Nije se žalilo za školovanje djeteta i njivu prodati, ako je trebalo. Odricanje roditelja od potrošnje se podrazumijevalo. Samo da diploma dođe u kuću.

Država je obezbjeđivala stipendije za djecu iz finansijski slabijih porodica. To se zvalo Titov fond. Ta stipendija je bila

obilna, skoro u rangu prosječne plate. Mogla je studentu finansirati stan i solidne životne troškove. Preduzeća u Tešnju su takođe uveliko stipendirala djecu svojih radnika. Tu su prednjačili *Pobjeda*, *Mann Hummel* i *Enker*. Davali su stotine stipendija. Njihov iznos je bio dva do tri puta manji od iznosa stipendije Titov fond. Ali si zato po završetku fakulteta odmah dobivao posao i počinjao raditi u fabrici koja te stipendirala. I Općina je davala kredite za studiranje. Nevelike doduše, ali su ipak pomagali i podržavali težnje društva za što više studenata.

Nedostatak života pored škole je što si nastavnike viđao više nego što želiš. Kada bi tokom igre vidio nastavnika, sklanjao si se da te ne vidi. Ako te vidi, a sutra u školi nešto ne znaš, uvijek je slijedila primjedba kako se igraš, a ne učiš.

Ni roditeljima se nisi smio žaliti. Kada dođu u školu, roditelji su nastavnicima govorili: „Udari ga slobodno, kao da ga mojom rukom udaraš!" Ili bi tvoju majku posramili pred drugim roditeljima. Izdvojili bi je na roditeljskom sastanku, a zatim tebe opisivali kao zaseban slučaj.

Jedno popodne ste lunjali po suhom koritu rijeke kod mosta u parku. Neočekivano je iz starog hotela izašao nastavnik. Nisi imao kud, nego si se sakrio pod drveni most koji vodi u park. Drugovi su ti se smijali. Još u glavi čuješ njegove tupe korake po mostu i vidiš prašinu koja pada kroz osunčane daske. Dilema da li te je vidio ili nije, razriješila se odmah sutradan. Slijedilo je vanredno ispitivanje, kao i kritika zašto se igraš pored kafane. Ubuduće si izbjegavao to mjesto za igru. Nastavnici su često gledali kroz prozor učionice. Ni pored škole nisi smio normalno prolaziti. Najmirniji si bio u jesen. Magla i kiša su smanjivali vidljivost.

Tokom 1975. godine ljudi su se, po navici, još čvrsto držali poljoprivrede. Tešanjska metalna industrija je bila u strelovitom usponu i vapila je za radnicima. Plate i uslovi rada su bili odlični. Polovina učenika iz tvog VIIIc razreda nije mogla odoljeti. Čim su završili osnovnu školu, odmah su se zaposlili u novim fabrikama. Ti nisi.

FASUNGA

Hrana za kuću tad se kupovala mjesec dana unaprijed. Obično, kad tvom ocu bude plata. Roditelji su ti govorili: „Idemo kupiti podmjeru." Neko je podmjeru zvao i fasunga. Prodavnica je bila na mjestu današnjih Simetrala. Tamo gdje se danas nalazi Adi - Mark.

Imao si komšije Mahmuta Štrocu i njegovu ženu Safetu. I oni su po podmjeru išli jednom mjesečno. Sa velikom pletenom korpom. Na povratku iz prodavnice su korpu nosili između sebe. Zauzimali su cijeli trotoar. Bio si fasciniran količinom i sadržajem proizvoda u toj korpi. Kad god si tu scenu iznova vidio, uvijek si je ispratio pogledom. Tvojim roditeljima je prodavnica bila preko puta kuće. Podmjeru su donosili u cekerima. Tu nije bilo ništa fascinirajuće.

U prodavnici su radili Fahrija Braković (majka Emira, Alme i Ermina) i Pero Kerić. Skoro sve je išlo na vagu. Nije bilo kao danas tvornički upakovanog sitnog šećera, kocke, riže, graha ili kafe. Sve rasute robe su u prodavnice dolazile u transportnim vrećama, najčešće od pedeset kilograma. Pored pulta su uvijek stajale otvorene vreće raznih artikala. U skoro svakoj vreći je bila velika drvena ili metalna kašika (kupac). Svaka mušterija je kupovala osnovne životne namirnice i svakoj mušteriji se

moralo nakupiti iz raznih vreća i pažljivo izvagati. Nije bilo para za stvaranje kućnih zaliha. Plate su bile male. Gradile su se kuće. Školovala se djeca. Kupovalo se po sto grama kafe, pola kilograma šećera, kilogram riže, dva kilograma graha. Pa idući mjesec ponovo. Beskrajan i iscrpljujući posao za trgovca. Ne smiješ biti u manjku, a ne želiš zakinuti mušteriju. A kristali šećera su sitni. Mljevena kafa još sitnija.

Kupovala se i jeftina zamjena za kafu. Divka. Od prženog ječma i biljke cikorije. Sa Divkom je tvoja mati pravila ukusnu bijelu kafu za doručak. Volio si taj opori i slatki okus. Kad si odrastao, pročitao si koliko je Divka zdrava. Nema kofeina i smanjuje holesterol. Olakšava probavu, jer sadrži prirodni probiotik. Talijani i danas piju Divku pod imenom Caffè d' orzo. Nijemci takođe, pod imenom Dennree - getreide kaffee.

Ulje se točilo iz velikog metalnog bureta sa česmom na sebi. Bure je stajalo na pultu. Morao si donijeti svoju flašu. Ulje je bilo gusto. Gušće, nego što je maslinovo ulje danas. Ona država je imala standard. Ulje nije smjelo biti prozirno poput vode. I nije smjelo prskati pri prženju. Deset ćevapa je moralo imati sto pedeset grama. Ako nije bilo tako, inspektori su te kažnjavali, a novine prozivale.

Voće i povrće u trgovini nisi mogao birati. Prodavac je morao prodati sve što je zadužio.

Nedjeljom, kad je igrao *Tošk*, u tebi se budio poduzetnički duh. Sa rođakom Jaskom si odlazio u prodavnicu. Uzimali ste gajbu Bosanka sokova od narandže. Ponekad i dvije. Morao si deponovati očevu ličnu kartu kao garanciju. Nekad i bez njegovog znanja. Slijedila je prodaja sokova na ulazu u stadion. Nakon utakmice ste po tribinama skupljali prazne flašice. Sve flašice su morale biti na broju. Kaucija za nevraćene flašice je bila visoka. Vraćali ste gajbe u prodavnicu i plaćali za pro-

Fotografija je iz 1965. godine. Na njoj su tešanjski trgovci u tzv. Edibovoj radnji. Fahrija Braković, Ćazim Mandžukić, Selma Kahvić i Edib Mahmutefendić

date sokove. Zaradu ste dijelili napola. Pare ste trošili u čaršiji. Pištolj na vodu, strip Komandant Mark ili Zagor. A ponekad i mala porcija ćevapa u Školjića.

Kad se podmjera kupuje za mjesec dana unaprijed, može se i loše planirati. Tako je tvoja mati ponekad znala ostati bez kafe u kući, a došle žene. Nije bilo panike. A nije se ni trčalo u prodavnicu. Tu je bila komšinka. Odneseš svoju praznu posudu. Komšinka ti uz osmijeh napuni posudu kafom. Do vrha! Kad vraćaš, nosiš istu posudu. Da se zna da je razmjena egal. Kao jaje za jaje. Ista procedura je bila i za ulje. I za brašno. I za prašak za pecivo. U suprotnom slučaju, mati se ponašala na isti

način. Uz osmijeh i srdačne riječi. Nije bilo zavisti, ni zlobnih komentara.

Vrhunac komšijskih odnosa si doživio na svom početku, još kad si kao mali dječak živio u zgradi. Pozajmljivao si žeravicu iz šporeta. Mati te ponekad slala komšinki sa limenom lopaticom. Pažljivo si gurao ožeg (lopaticu) u vrelo ložište. Pazio da ništa ne ispadne van. Lopaticu si zatim donosio do vlastitog šporeta. Istresao si je na već pripremljenu potpalu. Znala ti je žiška i na pod ispasti. Ponjave i linoleum u hodniku i kuhinji su to dobro podnosili. U dnevnom boravku je bio ćilim. Ti si ga kao mali zvao „ćimil". Njega si morao dobro čuvati. A ne isjeći, kako si jednom uradio.

Nikom nije bilo neugodno što mu ulaziš u stan. Ljudi nisu imali puno, ali su sve dijelili.

Danas, najčešće, i ne znaš ko ti je komšija. Niti se trudiš saznati išta osim nužnog. Često tim ljudima znaš samo ime. I eventualno prezime. Nastojiš kontakte sa komšijama svesti na najmanju moguću mjeru. Prije nisi ulicom mogao proći od dječijih pozdrava i osmijeha. Na sve strane je zvonilo: „Dobar dan, dobar dan,.." Danas samo rijetki roditelji uče djecu da obavezno pozdravljaju komšije.

Ne fali ti više kafe, ulja, brašna ili praška za pecivo. Ali ti fali osmijeh, srdačnost i bezbrižnost.

SRETNO DIJETE

To je bilo doba kada niko nije razmišljao kako će ili čime će u školu. Neke stvari su se podrazumijevale. Pješačiti do škole i nazad bilo je uobičajeno. U novinama su stalno izlazili tekstovi kako neka učenica ili učenik iz nekog udaljenog sela pješače dvocifren broj kilometara do škole i nazad, te uprkos tome pomažu roditeljima u kući i u polju. U školi imaju sve same petice i omiljeni su u razredu. A u kući nemaju čak ni stola, nego zadaću rade na prevrnutom drvenom sanduku. I još sve to uz titravu svjetlost svijeće. Pa kako onda da ne učiš, kad ta djeca pod takvim uslovima sve stižu? A tebi je samo sto koraka do škole.

Zato si zadaću sam radio, ne tražeći i ne očekujući ničiju pomoć. I to odmah po dolasku kući. Čim je uradiš, na brzinu jedeš i trči napolje. Nisi se skrivao ni od kiše, kao što danas djeca čine. Kišobran je djeci bio apsolutno nepoznat pojam. Kada je bio baš jak pljusak, sklanjao si se pod najbližu strehu. Ili čak nisi ni prekidao igru!

Možda je i do kiše? Prije su ljetne kiše bile tople. Svojom toplinom su te hrabrile da ostaneš vani. Uživao si u tom neočekivanom poklonu s neba. Lokve od ljetne kiše su bile tople. Nisi se bojao ukvasiti svoje jedine patike šangajke. Kad

je padala kiša, nisu odmah padale temperature, kao danas. Čim kiša stane i sunce grane, za deset minuta sve je bilo isto.

Najljepša je bila ona kiša koju su iz nekog razloga u narodu prozvali „tlja". Nju nisi ni brojao u kišu. To je ono kada sunce sija, a kiša pada. Tek tada se ama baš niko nije obazirao i htio sklanjati sa igrališta.

Na Kiseljaku, 1971. godine, sa majkom Safidom

Bio si puno više povezan sa prirodom i prirodnim pojavama nego današnje dijete. Penjao si se do vrha griča iznad Studenca, kao od šale. Ni u primisli nisi imao eventualni susret sa zmijom. Ili da ćeš možda pasti. U jesen su kiše padale i po nekoliko dana. Čim kiša stane, odmah si kretao od Studenca, niz obalu prema čaršiji. Zaobilazio si potopljene vrbake, divio se strašnoj sili nadošle rijeke. Kulminacija je bila u Limanu, iza Šarenog mekteba. Tu je rijeka najuža. Teče kroz usko kameno korito između dva griča. Najdublje mjesto ste zvali Kazanac. Tek tu, tvojoj mašti nije bilo kraja.

Ljeti si hvatao ribu. Tražio si je rukama ispod riječnog kamenja. Veći momci su ruke zavlačili duboko u „žilje", tj. u korijen riječnih vrba. Ti to nisi smio. Kada bi danas dijete u rječici Tešanjci i pomislilo zavući ruke pod riječni kamen u potrazi za ribom, bio bi to šok neviđenih razmjera. Nema te bolešćuge ili zaraze koja roditelju ne bi pala na pamet. Tebi je ispod kamena pored ruku često znala i zmija bjelouška kliznuti. Nisi je se bo-

Ispred INA pumpe, 1970. godine

jao. Kroz rijeku si najčešće išao u japankama, a ponekad i bos.

Neposredno nakon kiše veliki užitak je bio praviti vodene brane na strmim padinama oko Osnovne škole. Brane ste pravili od priručnog blata i kamenja. Redali ste brane po brijegu jedni iznad drugih. Kad završiš branu, skupljenu vodu si naglo puštao, u namjeri da razvališ branu ispod sebe. Uspjeh je bio da tvoja brana izdrži udarni vodeni val od brane iznad, a razvali onu ispod sebe. Branu si morao brzo graditi, jer uzalud ti dobra brana, ako se voda prestane cijediti niz padinu.

Cjelokupno slobodno vrijeme si provodio vani sa drugovima. Preko raspusta, kuća ti je bukvalno bila samo prenoćište. Pravili ste „topove" od blata, šuplje iznutra, i bacali ih na kamen, da vidite čiji će top jače puknuti. Često si znao propasti kroz tanak led u rijeci. Rasjeći petu na razbijenu flašu. Voziti

komšijino Poni biciklo bez kočnica. Razbiti koljeno ili lakat pri padu. Ali kući se nije išlo, jer znaš da ćeš morati ostati unutra. A rane će ionako zarasti.

Jednog proljetnog dana naš drug S.O. je našao veliki komad stiropora od veš mašine. Voda u rijeci je bila nadošla. Došao je na neobičnu ideju. Sjeo je na taj komad stiropora i spuštao se niz rijeku od Šarenog mekteba prema parku kod Općine. Naišao je milicioner. Naredio mu je da izađe kod mosta u parku i prilijepio mu šamarčinu. Plovidba rijekom na komadu stiropora se nije uklapala u milicionerovo viđenje primjernog omladinca.

U kuću smo tokom ljetnih dana navraćali samo da u trku uzmemo krišku. Sa receljom ili sa kajmakom. Slijedeći dolazak je bilo oko 22 sata. Taman za kupanje i spavanje. Kad nas otjeraju na spavanje, smijali smo se pod pokrivačima, da roditelji ne znaju da smo još budni. Znali smo biti i naporni. Pred kraj raspusta, naša dobra mati je jedva čekala da počne škola.

Uveče, ili kad je kišilo, u kućama smo igrali zvrka. Zvrkove smo sami ručno djeljali iz komada drveta. Činili smo to kuhinjskim noževima, što majkama nije bilo pravo. Ako nas vide, naravno! Svojim rukama smo pravili papirne brodove, takmičili se čiji brod će prije doći do neke tačke na rijeci. Bacali smo kamenje iza svoga broda da ga malo ubrzamo, ali da ga ne potopimo. Listovi papira za brodove su bili problem. Nije bilo viška svesaka i papira, kao danas. Najbolji brodovi su bili od stranica bloka za crtanje. Ali ih nije bilo puno.

Naši roditelji, a posebno majke, su uvijek bili uz nas i sa nama. Generacija smo koja je prošla i, nažalost, nikad se neće vratiti. Ma koliko mi to htjeli. Kako ne bih volio svoje djetinjstvo?! Bilo je najbolje moguće.

ŠKOLA JE NA PRAGU

Škola je na pragu. Moja mati je u školi imala nas trojicu. U septembru je uvijek znala veselo zavikati: „Draga škola!“ Svi znamo zašto. U kuću se sa školom vrati redovno stanje. Ljetni haos je završen. Svako dobije svoju porciju obaveza. Majka i dalje radi po svom tajmingu, ali radimo i mi.

Lijepo je imati ambicije. Sjetimo se samo pjesme Doktor za rokenrol grupe Vatreni poljubac. U njoj Milić Vukašinović pjeva upravo o tome. „Svaki roditelj što nije mogao biti, u djetetu svom on svjesno tu iluziju će kriti.“ Upravo tako! Nemojte preko djece realizirati vlastite ambicije, ili se preko njih rješavati svojih kompleksa. Dječija leđa su slabašna. Ako se djeca pretovare, negdje pucaju. Odmah ili kasnije. Fizički ili psihički. Ako djeca imaju ambiciju, to će se vremenom osjetiti, pa ih tada možete nježno pogurati u tom smjeru. I zapamtite da ocjene nisu jedino mjerilo znanja! Niti je svaka petica prava petica. Neko je razumio gradivo, ali ga nije u stanju kvalitetno prezentirati. Neko lekciju ispuca iz sebe kao rafal mitraljeza, ali je nije razumio. Povremeno pratite djetetove ocjene i ponašanje u školi. Malo kontrole nije naodmet. Niko nije savršen. Jedinice prihvatite kao upozorenje. Ponekad će i u životu dobiti jedinicu.

Pronađite dobre strane ljudima koji vam uče djecu. Recite djeci da imaju dobre učitelje, nastavnike ili profesore. Recite kako ste i vi voljeli svoje predavače. Makar to i ne bilo potpuno tačno. Šalite se s djecom o školi. Kroz šalu će vam se bolje povjeriti nego kroz „ozbiljne" razgovore za stolom. Kad dođu iz škole, nemojte ih pitati šta ima u školi. Na takvo uopćeno pitanje dobićete i uopćen odgovor: „Nema ništa!" Pitajte ih konkretno: „Šta si danas radio iz historije? Je li profesor pitao matematiku? Jesi li nešto drugo odgovarao? Kako ti uči drug ili drugarica?" Tako ćete sigurno dobiti bolju informaciju.

Ohrabrujte svoju djecu. Recite im da je škola važna. I da će uvijek biti važna! Zbog općeg trenda kupovine diploma, škole

i predavači su trenutno na margini zbivanja u društvu. Ako još i vi u kući dodatno potcjenjujete one koji uče vašu djecu, šta možete očekivati? Čemu se nadati? Samo još goroj situaciji kad vam i unuci dospiju za škole.

Potaknite djecu da se druže. Neka se posjećuju. Neka drugarica ili drug dođu u vašu kuću na „konak". Neka i vaše dijete uzvrati. Zašto da ne?! Biće im to jedna od najljepših uspomena iz školskih dana.

Slobodno im recite da su mobiteli nužno zlo. Nemojte navoditi sebe i svoju generaciju kao primjer. To ne prolazi. Školarci su svi odreda rođeni u eri dominacije pametnih telefona. A opet, ako ste vi stalno na mobitelu, šta možete očekivati od svog djeteta? Donesite ponekad knjigu kući. Stavite knjigu na vidno mjesto. Neka je i ljubavni roman. Barem ga započnite čitati.

Pronađite zabave i obaveze gdje će im mobitel biti suvišan. Biti izviđač? Savršeno. Priroda, vještine, druženje. Niža muzička škola? Odlično! Sigurno neće postati virtuozi na klaviru ili harmonici. Ali će im tih nekoliko sedmičnih susreta sa nastavnicima muzike vrijediti neuporedivo više, nego da su u kući sa mobitelom.

Neka vam djeca idu na školske izlete i ekskurzije. Neka idu na maturske večeri. Neka se raduju svakom školskom danu i životu.

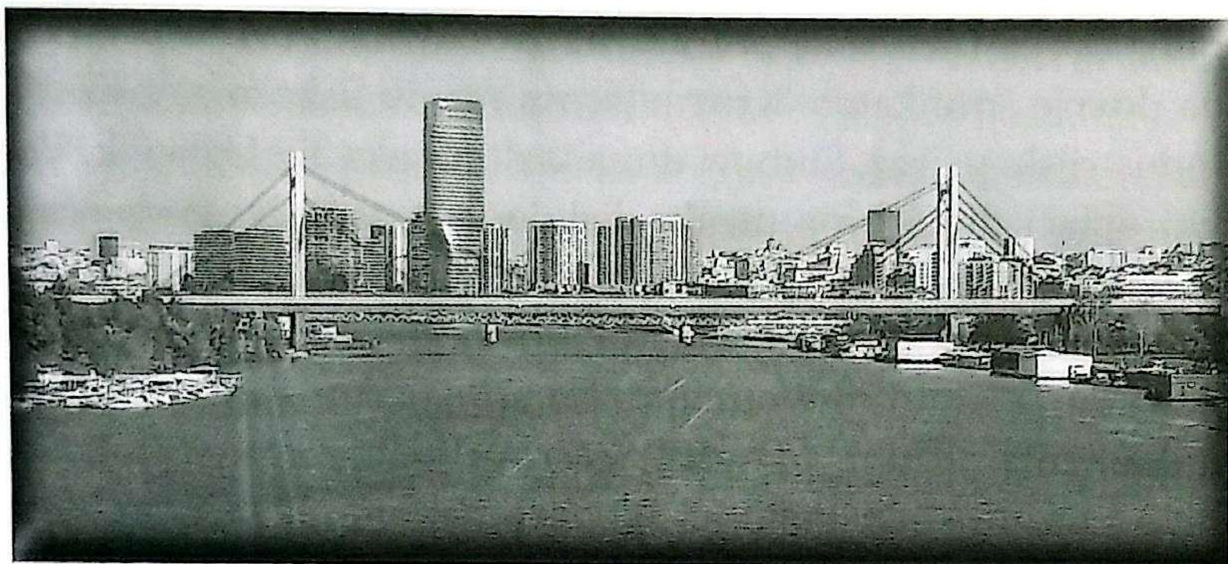

SAJAM KNJIGE, BEOGRAD 2024.

Stari Beograd se ruši. Srušen je i kultni hotel Jugoslavija, simbol jugoslavenskog luksuza i prestiža još od 1969. godine. Izmještene su glavna željeznička stanica i stara autobuska stanica. Iseljena je pošta. Ruši se Stari savski most i priobalna pruga. Na njihovo mjesto dolazi Beograd na vodi. Dolaze 20-spratni soliteri. A za par godina će se rušiti i beogradsko Sajmište. Sajmište, koje je decenijamo okupljalo čitavu Jugoslaviju na sajmovima. Od starog Sajmišta će ostati samo Hala 1. Ona je zaštićen nacionalni spomenik. Sajam knjige će se takođe preseliti. Ovogodišnji 67. sajam knjige je među posljednjim na tradicionalnoj lokaciji.

U pripremi odlaska na Sajam pokušao si animirati dvojicu kolega profesora da idu sa tobom, Muhameda Brku i Besima Salkića. Muhamed je rekao da je spriječen. U terminu posjete Sajmu (20.10.) ima seminar iz akupunkturologije. Koja zahvalna riječ! Sama je popunila skoro četvrtinu tvoje priče. Besim je nedavno kupio nov trosobni stan. Upravo je uselio sa troje djece i suprugom. Kaže da je suvišno i objašnjavati zašto mu trenutno nije do sajmova po inostranstvu.

Iz Kantić Touristika ti javljaju da autobus polazi u nedjelju, u četiri sata ujutro. Navijaš sat deset minuta do tri sata. Želiš

serbez popiti prvu jutarnju kafu. Spavao si samo tri sata, ali ustaješ lagano kao ptica. Vani je hladno i magla. Samo šest stepeni. Sipi jutarnja rosulja. Dolaziš u Rosulje na Kantić peron. Putnici za Beograd već čekaju. Puno je poznatih lica iz prošlih godina. Stari Latini su imali poslovicu: „Similis simili gaudet. (Sličan se sličnom raduje.)" Tako i vi! Raspričali ste se u deset do četiri ujutro, kao da ste na popodnevnoj kafi. Autobus dolazi već dopola pun, sa putnicima iz Zenice i Sarajeva. Sajam knjige je očito u trendu. Svaki putnik dobiva broj sjedišta gdje treba sjesti. Tvoje mjesto je odmah lijevo iza prvih vrata. Zadovoljan si. U autobusu na polasku ostaju samo dva slobodna mjesta.

Polazite po planu. Vozači Amir i Alen raspoloženi. I za vožnju, i za šalu. Atmosfera u busu uspavana. Svi čuvaju snagu. Stižete u Tuzlu. Još nije ni svanulo. Ulaze i posljednje dvije putnice. Majka i kćerka. One imaju i poseban razlog za put. Kćerka u Beogradu ima zakazan sastanak sa internet simpatijom. U pitanju je prvo viđenje uživo. Čista romantika! Ne zna se ko je nervozniji, majka ili kćerka. Njima je Sajam knjige prilika i da upoznaju Dejana. Idemo dalje. Na Nešković pumpi pijete prvu putnu kafu i obavljate fiziološke potrebe. Toalet u busu takođe

radi. Uredan je. Neke putnice na Neškoviću koriste priliku i da dovrše šminkanje. Kroz jutarnju maglu uskoro se ukazuje industrijski pejzaž. Stubovi dima iz dimnjaka TE Ugljevik. Veliki oblaci dima kroz maglu djeluju zastrašujuće. Podsjećaju te na ruske predjele i gradiće koji ne bi preživjeli bez toplane. Stižemo do granice na Pavlovića mostu. BH policija kontroliše lične karte samo muškarcima. Na srbijanskoj strani uzimaju dokumente od svih putnika. Šoferi odrađuju svoje. Prolazite brzo i bez teškoća. Policajci svi odreda veoma mladi. Na obje strane granice. Do Beograda još sto deset kilometara. Šofer Alen je sigurno dalja familija vozaču formule Nikiju Laudi.

Stižete u Beograd prije deset sati. Dogovorate se da na Sajmu budete do četrnaest sati. Zatim ponovo busom do Ušća i razgledanje Beograda. Nekoliko putnika preskaču posjetu Sajmu i odlaze pravo u grad. Ulaznica za Sajam košta tristo pedeset dinara. Jedna KM je šezdeset dinara. Susrećeš čak sedam svojih učenika na Sajmu: Fata, Edina, Ermina, Dalila, Haris, Alen i Dina. Obradovan si. Ipak neke priče nisu bile uzalud. Na ulasku te zapahnjuje miris knjige. Milioni knjiga! Doslovce. Cijene knjiga su od 200 dinara do 1500 dinara. Klasici poput Dostojevskog i Tolstoja su najjeftiniji. Samo 200 dinara po knjizi. A može i niže. Na spratu kultne Hale 1 prodaju se stari stripovi, gramofonske ploče i antikvarne knjige. Velika potražnja te fascinira. Kao da je 1980. godina.

Kružiš od štanda do štanda. Kao da obilaziš prijatelje. Približavaš se štandu izdavača Geopetika. Napetost je na vrhuncu. Već sa desetak metara vidiš da je na štandu prinova. Jedna knjiga se kočoperi posebno izložena. Glumiš hladnokrvnost kao da već nemaš sve njegove knjige. Ljubazna djevojka iza štanda te pita jesi li fan Murakamija. Čuj, fan?! Fan na kvadrat! Ne želiš više odlagati vrhunac. Vadiš 1400 i plaćaš. Konačno

je tvoj! Novi roman Harukija Murakamija. Prvi nakon sedam godina piščeve pauze u izdavanju. „Grad i njegove nestalne zidine“ je u tvojim rukama. Sretan si. To je jedan od trenutaka koji će ostati izdvojen u tvojoj galeriji sjećanja. Već odavno znaš raspored u Hali 1.

Na spratu se nalazi dugi zidić koji mnogi koriste za sjedenje i predah od sajamske vreve. Tu je i aparat sa odličnim espresom za samo 100 dinara. Mudro si, kao i svake godine, našao svoju mirnu luku usred sajamske gužve. Sjedaš na zidić, odmah pored štandova sa starim stripovima. Sa štandova se širi omamljujući miris djetinjstva. Na trenutak si sklopio oči i već si se vratio decenijama unatrag. Sjećaš se svog dobrog druga i velikog ljubitelja stripova, Nedžada Brkića, i kako ti je nesebično pozajmljivao sva najnovija izdanja stripova. Pijuckaš dobar espreso. Upijaš djelić atmosfere novog Murakamijevog romana. Prvo nasumično, a onda prve stranice. Nisi nezadovoljan pročitanim. Vrijeme leti. Silaziš ponovo u sajamsku vrevu. Pod dojmom si pročitanog. Odlaziš na štand sa knjigama japanskih pisaca. Samo razgledaš. Krećeš se prema autobusu. Odlazite prema gradu. Vani je pravo miholjsko ljeto. Ni toplo, ni hladno. Taman kako ti voliš. Lagano šetajući dolaziš na Brankov most. Dosta ljudi misli da taj most nosi ime po književniku Branku Ćopiću. Ćopić jeste izvršio samoubistvo skočivši sa njega, ali most nosi ime po pjesniku Branku Radičeviću. Taj most je poznat i po velikom broju samoubistava. Svake godine oko četrdeset ljudi se ubije skokom u Savu sa ograde Brankovog mosta. Koračajući mostom ne možeš da ne misliš na sve te ljude. I oni su istim putem pravili svoje posljednje korake. Ograda mosta je niska. Rijeka je duboko dolje. Možda upravo sad neko iza tvojih leđa prilazi ogradi mosta da učini posljednji korak u prazno. Vjetar na mostu od hladnog postaje leden.

Uvlačiš glavu u kragnu ljetne jakne. Ježiš se od hladnoće. Osvrćeš se okolo. Vidiš samo nekoliko užurbanih osoba. I ti ubrzavaš. Želiš što prije sići sa tog bizarnog mosta.

Ideš prema Knez Mihajlovoj, pa ćeš na Kalemegdan. Detaljno razgledaš tvrđavu i eksponate. Ne slikaš. Tvoj lični vrhunac dana je prošao. Ipak te pogled na ušće Save u Dunav mami. Praviš video, da se kasnije možeš prisjetiti tog blagog, sunčanog popodneva.

Vraćaš se na Ušće. Većina putnika je već tu. Krećete po planu. Vozači voze kao zmajevi. Majka i kćerka iz Tuzle prepričavaju emotivan susret sa Dejanom. Šetali su po Beogradu. Majka naprijed, a kćerka i mladić iza nje. Kćerka ima 19 godina i plače. Suze radosnice su u pitanju. Nagovara majku da iduće nedjelje ponovo sa Kantićem idu za Beograd. Mati, kao i svaka mati, pomirljivo govori da će razmisliti. Srbijanska granična policija nas pušta bez većeg zadržavanja. Naši graničari otežu. Vozači ubrzavaju stvar na obje strane. Odmaramo se i osvježavamo na upravo otvorenoj pumpi Radial u Stjepan Polju. Ako se za pumpu može reći da je lijepa, onda bi pumpi Radial pripao taj pridjev. Stvarno je lijepa. Stižemo u Tešanj prije 22 sata. Iza tvojih leđa je dan prepun pozitivnih vibracija. Govoriš sam sebi da ovo moraš ponoviti.

RECENZIJA

/Dr. sc. Amir Halep/

Sa zadovoljstvom sam čitao sve priče Midhata Brkića. Odmah se moram pohvalno izraziti o samoj činjenici da se potrudio da zabilježi neke događaje i običaje iz Tešnja koji bi inače pali u zaborav. Nešto slično je uradio i Amir Terzić, te sam dakako i njemu zahvalan. Pisanja Midhata Brkića i Amira Terzića su za pohvalu, ne samo zbog truda uloženog u pisanje i bilježenje davno prohujalih događaja i običaja Tešnja, već i zbog činjenice da za sebe nisu tražili nikakve koristi, za razliku od nekih starijih Tešnjaka koji su svoja sjećanja pretakali u knjige i valjda nastojali tako izvući neku korist od prodaje knjiga.

Priče Midhata Brkića su me podsjetile na neke događaje, običaje i mjesta, ali moram reći da sam saznao i neke informacije koje nisam znao, premda sam u Tešnju odrastao u periodu o kome je pisano. Npr. nisam znao za „lov" na golubove sa tavana Buhare. Što se tiče samih priča, iste sam komentarisao, jer sam uočavao da je Midhat pojedine činjenice zaboravio da unese. Ne mogu se sjetiti da sam pronašao bilo kakvu materijalnu grešku u Midhatovim pričama, već kao što rekoh samo propuste da se navedu neki podaci, koje je očito Midhat smetnuo sa uma.

Npr. u priči „Univerzal" je propušteno navesti da se ta zgrada narodski zvala „zgrada ŠUP škole". Za tu zgradu sam, iz više razloga, bio vezan. Naime, dok je još građena, moji roditelji su radili u Školi učenika u privredi (ŠUP), te sam dolazio na gradilište. Još se živo sjećam radova. Kao maleni dječak sam bio zaprepašten veličinom prozora na stepeništu škole, koji su mi djelovali ogromni. A kasnije sam tu išao u Srednju mašinsko - tehničku školu. U sjećanju mi je i razorno djelovanje poplave 1976. godine, kada je uništena školska kuhinja, koja je bila neposredno uz objekat.

Na istom mjestu je kasnije podignuta ćevabdžinica Hamze Škapura „Ćevapi kod Hamze" koja je tema Midhatove naredne priče. I eto sjećam se gradnje i te ćevabdžinice.

U priči „Partizan na Musali" sam zapazio da nije spomenut Radio - klub Tešanj koji je bio dugo vremena smješten u Partizanu, i u kojem sam proveo mnogo vremena. Živo se sjećam kada sam iz Partizana uspostavio radio - vezu sa Amerikom, što me jako veselilo i što je te 1981. godine bio uspjeh. Takođe nije navedeno da je gradnja Partizana počela tokom 2. Svjetskog rata, sa namjenom da bude „uboški dom" tj. dom za siromašne.

Ako bi nekad bila napisana monografija Tešnja 20-og stoljeća, opet bi uz tu monografiju trebalo napisati i knjigu u kojoj bi slikovitije i manje uštogljeno bili opisani pojedini događaji i običaji. Jer monografije po svojoj naravi su suhoparni i često dosadni zapisi, kojim nedostaje anegdota i sličnih sadržaja.

Na kraju da ne bih učinio propust, pored Midhata sam već pohvalio pisanje Amira Terzića. Pa da pohvalim i pisanje Smaila Galijaševića, Huseina Galijaševića i Hasana Subašića.

RECENZIJA

/Atif S. Hodžić/

Toliko toga u življenju i življenjima izgleda ogromno, veliko i trajno, a ipak život se pretvori u skup trenutaka, onih i onakvih, kakvim ih u sjećanjima sačuvamo. Na žalost i sjećanja blijede. Jedna potiskuju druge, mijenjaju se kroz vrijeme i sazrijevanje. Mijenjamo se i svi mi. Vrlo često nam sjećanja pomažu da se mijenjamo na bolje. Da bezbolnije sazrijevamo i podnosimo svakodnevnicu življenja.

Većina nas pravi svoje banke sjećanja u glavi, kao faktografiju, ili kao skup manje ili više bitnih činjenica. Midhat Brkić svoje lagume sjećanja nije smještao u pamćenje glave, već u skrivene labirinte vlastite duše, i to one izvorne Tešanjske. Ovo Tešanjske je namjerno napisano velikim slovom. Jer to nije duša koja pripada svima po rođenju. To je duša koju osjete i podijele samo oni što se sa gradom iskonski stopiše. Što bezrezervno podijeliše svoju dušu sa dušom grada, pa sada ni jedna ni druga nisu samo svoje.

Midhata Brkića znam od najranijeg djetinjstva i uvijek smo bili raja. Cijenio sam njegov altruizam i bezgraničnu ljubav za muziku i čitanje. Život nas je dovodio u priliku i da se družimo,

s vremena na vrijeme probacimo po koju i nastavimo svako svojim putem, obavezama, životom.

Onda, prateći Fb, otkrih jednog novog, meni do tada nepoznatog Midhata. Hroničara jednog doba koji se usudio da sirovoj faktografiji i činjenicama doda ono posebno. Ono što njegovo pisanje odvaja od mnogih drugih hroničara Tešnja. Da doda onaj dio duše što se u labirintima duše grada i Midhatove duše pomiješalo i dalo neku novu boju, novu dimenziju i sjećanju i vremenu na koje se to sjećanje odnosi.

O nekim književnim oblicima i vrijednostima njegovog pisanja nisam kompetentan da pišem, ali o boji duše, kojom su sva njegova pisanja obojena, mogu samo izraziti riječi iskrenog oduševljenja i vjeru da je njegovo pisanje jedan novi doprinos u bitisanju zajedničkog nam Tešnja.

Čestitam, do nekog novog djela, sjećanja ili opusa.

RECENZIJA

/Ibrahim Terzić Terga, Ljubljana/

Životni put me iz mog rodnog grada Tešnja odveo kao čupavog mladića, punog optimizma i želje za životom. Danas sa metalik frizurom i ozbiljnim godinama na leđima, sa sigurnošću mogu nešto reći. Jesam otišao iz Tešnja, ali Tešanj nikad nije, niti će otići iz mene. Vidio sam svijeta i mirisao jorgovan po mnogim zemljama, ali nigdje nisam našao niti taj miris, niti osjećaj, kao što je u našoj čaršiji. Tešnjaci razbacani po svijetu će me najbolje razumjeti.

Malo ili ništa nema napisano o običnim malim (velikim) Tešnjacima, koji čine naš Tešanj takvim kakav jeste. Ili o raznim mjestima i objektima u Tešnju, koji su svima nama nešto značili u životu. Upravo to sam vidio i osjetio u kratkim pričama koje piše naš Midhat Brkić. I sam sâm ga duže vrijeme ubjeđivao da njegove priče zaslužuju štampanje.

Meni lično su najzanimljivije upravo priče o čaršijskim išaretima i zanimljivim ljudima, koji nas Tešnjake "pitare" čine onim što jesmo. O ovim velikim i novopečenim begovima pišu i pričaju svi, a oni samom duhu čaršije ne doprinose skoro ništa. Čitajući Midhatove priče i anegdote direktno osjetim onaj svakodnevni život i duh nekadašnje čaršije. "Osjećam miruh mog rodnog Tešnja", kako reče naš veliki Tešnjak Omer Pobrić, u pjesmi "Šta je život brate moj". Nadam se da je ova Midhatova knjiga samo prva od mnogih. On će uskoro imati dovoljno vremena, a nadam se i volje, da nas razveseli sa još više svojih anegdota i priča. Takođe intimno mislim da ga treba pritisnuti da i nešto ozbiljnije napiše.

Umjesto recenzije

Umjesto uobičajene recenzije, autor knjige se odlučio za nešto drugačiji pristup. Naime, dio priča iz ove knjige je objavljen na fb profilu autora, kao i na fb portalu Tešanjske novosti. Obzirom da su priče javno objavljene, pratili su ih brojni komentari njihovih čitalaca. Neki od tih čitalačkih komentara su bili pravi mali biseri. Priče za sebe, kao dodatak autorovoj priči. Ljudi su očito uočili priliku i usudili se da i oni nešto napišu na istu temu. To govori i o univerzalnosti autorovih priča.

Većina čitalačkih komentara je išla u dva smjera. Neki komentatori su svojim detaljima dopunjavali pojedine priče. Iznosili svoja sjećanja i viđenje ljudi i događaja iz autorove priče. Na taj način su autorove priče postajale detaljnije i bogatije. Znamo da neki fb čitaoci ponekad i ne čitaju glavni tekst, u ovom slučaju priču, nego se zapute pravo na komentare. Time su komentari još vrijedniji, i njihovo štampanje uz priče itekako ima svrhu. Takođe, preko tih brojnih i često veoma kvalitetnih komentara, fb javnost je potvrdila autorove priče kao vjerodostojne i vrijedne čitanja.

Drugi veliki dio fb komentara se odnosio na samog autora priča. Najviše u smislu raznoraznog 'ohrabrivanja' da priče koje objavljuje 'ukoriči' u knjigu. Takvi komentari priča su bili puno više od puke ljubaznosti. Jer da se neko samo želio riješiti obaveze da komentira, stavio bi lajk ili gif 'respekt' i gotovo. Međutim, čitaoci priča su se raspisali, i to u značajnom broju i nakon svake priče. Danas niko nikoga ne može natjerati da nešto napiše, ako to ne želi. Shodno

tome komentiranje autorovih priča u tolikoj mjeri i od tolikog broja ljudi je priznanje samo po sebi.

Obzirom da fb komentari vremenom padaju u zaborav, autor je odlučio dio komentara odštampati u ovoj knjizi, uz priče. Izdvojen je naravno samo manji dio komentara. Tako će oni ostati kao trajni podsjetnik na priče uz koje su nastali.

Objavljeni komentari nisu hronološki poredani, niti prate redoslijed priča u knjizi. Izabrani su nasumično. Sa glavnim ciljem da budu podsjetnik autoru knjige, kao i samim piscima komentara, na njihovo raspoloženje prilikom prvog čitanja priča. Jer, prvi utisci su obično najiskreniji. Vremena i ljudi se mijenjaju, a zapisani komentari ostaju.

"Gdje si našao ovu sliku Ciko? Podsjetila me kad sam mlađan momčić bio i učio se piti. Kod tetke Nisve popijem pivo, a tetka me svjetuje i govori dosta je tebi dijete. Valja tebi kući otići." (Muhamed Isić Hobit)

"To su bili najbolji ćevapi na svijetu. Ali je problem bio naručiti malu porciju. Ako kažeš da ćeš malu porciju, odmah slijedi nabrajanje. Ti toliki, a malu porciju jedeš. Šta je za tebe mala porcija? Meni se ne isplati malu porciju peći. I tome slično. Sve te primjedbe se mogu uvažiti, ali tad su djeca rijetko imala za veliku porciju ćevapa." (Šemsudin Mandžukić)

"Tvoji tekstovi nas vraćaju u mladost, a mlađa generacija neka napravi poređenje sa današnjim načinom života." (Enisa Srkalović)

"Ja Vama ne mogu opisati s kojim uživanjem čitam Vaše objave i statuse. Živi nam i zdravi bili, dragi profa. Da nije bilo Vas, ja ne znam ko bi me natjerao da naučim famozne nepravilne glagole i krenem Vašim stopama."
(Emina Prnjavorac)

"Mi tad mlađi klinci, živjeli smo za subotu, da odemo u tešanjski disko. Čekaš subotu, a ne znaš hoće li te starci pustiti. Oribaš cijelu kuću i onda ti

kažu, e danas ne možeš izaći. Bolje da mi šamar zalijepe. Bila su to vremena koja današnja djeca neće nikad doživjeti. Kakav stil imaš, razmisli da počneš pisati putopise, da malo dočaraš i druge krajeve." (Sandra Živković)

"Komplimenti Ciko. Opisuješ tako slikovito da imam osjećaj da sam i sam prisutan. Sve ovo što napišeš čitam u slast. Hvala drug. Bio sam na Tjentištu 1984. godine, predivno je." (Smajil Hujdur)

"Svaki tvoj tekst čitam više puta. Ti si jedna riznica uspomena. Hvala ti što ih nesebično dijeliš." (Suada Agić)

"E moj Midhate, kako vrijeme leti. Sjećam se dobro te 1971. godine, tad sam se ja kupao u ovoj našoj riječici, a sunčao se ovdje gdje stoje tri osobe ispod velikog kamena." (Hasko Pobrić)

"Klaonica je bila gdje je danas Rad. Ponekad je bilo grozno za sva čula. Pazarnim danima, krvi je u rijeci bilo više nego vode. Ružan prizor koji ne mogu zaboraviti." (Envera Karahodžić)

"Uh, koja priča i tekst. Naježila sam se sva. A to ti je sve, jer si bez mame otišao na pijacu. Hvala poštenom pronalazaču, da mu dragi Bog namiri kad njemu bude trebala neka pomoć. Zaista dobri i pošteni ljudi postoje."

(Sabina Husičić)

"Uuuuhh, hvala Ciko što me bar na tren vrati u mladost i vrijeme koje si tako dobro opisao. To su bila prava vremena." (Edina Hadžalić)

"Bila su to lijepa vremena. Hvala Ciko." (Franka Radeljak)

"Priča o Radio Tešnju može direktno biti uvrštena u eventualnu buduću Monografiju Tešnja, u poglavlje o tešanjskim medijima. I to bez ikakvih izmjena"

(Selim Brkić)

"Mi na selu smo klikere pravili klinom. Igrali se kuća sa orasima. Pravili kulaše od vrbovine. Svirale od vrbove kore, to se zvalo rukaljka. Čuvajući krave na njivi se igrali klisa i pale. Djevojčice se igrale lastiša." (Hajra Hrnjić)

"Ciko, kao da sam se na trenutak vratio u djetinjstvo. U jabučik i pod drveni most, pa na grič." (Emir Sinanović Ćipe)

"Sjećanje na predivnu prošlost. Ljudi su se medjusobno pazili i družili i bili su zadovoljni sa malim stvarima. Hvala ti Midho na još jednoj prelijepoj priči. Samo nastavi pisati." (Zlatan Tetarić)

"Hvala Ciko na ovom slikovitom sjećanju, što si ga podijelio sa nama. Svaka tvoja objava je prelijepa. Živ i zdrav bio." (Velija Braćkan)

"Svaka čast na entuzijazmu i prikupljanju podataka."

(Ljerka Stanimirović)

"Divno napisano, samo tako nastavi." (Alma Krkalić)

"Moja Safida ljepotica, lijepi njen osmijeh." (Ljeposava Kršić)

"Divna priča i sjećanja. Ti Ciko baš imaš smisla za pisanje. Nastavi nas kroz priču vraćati u stara, dobra vremena." (Sabira Jabandžić)

"Ciko, tako si me oraspoložio, hvala za divan tekst. Pegla je vrh."

(Murisa Mulasmajić)

"U suze smo se umili. Odlično opisano tadašnje vrijeme i ljudi. I sve nam poznato." (Amira Dervišević Elezović)

"Pamtim i danas to ljeto 1979. godine. Završio gimnaziju, upisao faks. More i morske vile, mladost i sve njene ljepote." (Želimir Kovačević)

"Dok čitam ovaj tekst, osjetim miris parene lepine. Hvala profesore na ovim tekstovima!" (Nedim Dolamić)

"Svaka čast za tekst. Svjetski urađeno. Uživao sam dok sam čitao. Ima tu materijala za knjige. Hvala puno za tešanjsku istinitu priču." (Zoraid Mehičić)

"Svaka čast Ciko. Samo bi dodao, kad bi akšamlije tražile čašu vode, Hamza bi donosio kiselu, sa riječima da je jeftinija od Mesudovog vodovoda."
(Huso Jahić)

"Dobro podsjećanje. Puno je objekata bilo pa ih nema. Bezbroj je takvih, a da nije ostala ni jedna fotografija, niti kakav opis građevine. Sada tragamo za slikama, ali ni njih nema. Tako jednom neće biti ni sjećanja, a ni znanja, kako je grad prije izgledao. Nemamo više jednog Mehe Bajraktarevića ili Penjka ili Mustafe Deljkića. Nemamo nikakvu ustanovu koja bi se o tome brinula. Jer je i Centar za kulturu davno atrofirao. Trebalo bi slikati i slikati." (Selim Brkić)

"Često se prisjetim rahmetli Zejne i njenog vječitog pitanja. Dete, čiji/čija ti ono bi sine." (Dženana Smailbegović Ljevaković)

"Prvo lajkam, pa onda čitam." (Mensur Krdžalić)

"Bravo kolega! Sadržajno opisani lijepi dani djetinjstva. Igra kuuća se igrala i u mojoj mahali." (Fedžad Begunić)

"Mene je baš bilo stid vratiti se u školu sa takvim crnim rukama od oraha. Pa sam se žalila mojoj majki rahmetli. Njen savjet je bio da operem suđe, da će mi se tako ruke očistiti." (Rejhana Hujdur)

"Predivno nas vraćaš u ljepša vremena. Pratim te i hvala na pričama."
(Amči Terzić)

"Knjige se i pišu dok sjećanje radi. Nemoj čekati da dođeš u moje godine."
(Muhamed M. Brka)

"I limena glazba je polazila ispred Vatrogasnog doma, kad je bila kakva značajnija sahrana." (Edin Brkić)

"Bravo, bravo. Baš si nas vratio u divne dane djetinjstva. Obradujem se svakom tvom tekstu. Znam da ćeš nas podsjetiti na ono što smo potisnuli iz sjećanja i pomalo zaboravili. Čekamo knjigu." (Nađa Krdžalić)

"Bravo, bravo." (Franjo Bratić)

"Ponovo jedna jako lijepa priča, ovaj put s elementima horora. Naravno, navijao sam za golubove. To je u mojoj prirodi. Nadam se da nisu imali sudbinu žaba, tamo gdje su deportovani. Jako se sjećam Buhare i lijepo opisane stazice uz bočni zid. Tamo se kompletan II - 1 jednom sakrio i popušio svoju prvu cigaretu." (Adem Halilović)

"Dragi Ciko, ova story ti je dobra (kao i uvijek). Ali ovaj puta sam se više obradovao vidjeti sva ova poznata i meni draga lica iz onog našeg 'prošlog života'. Bila su to neka bezbrižnija vremena. Nažalost, neki momci sa slike nisu više medju nama. Samo hoću da ti ponovo ostavim svoj feedback i da ti se, po ko zna koji put, zahvalim za ovu novu epizodu tešanjskog vremeplova." (Anadi Silajdžić)

"Sreća pa Buhara ne progovara! Ja šta je tu bilo, današnja omladina to ne bi ni razumjela!" (Muris Jahić)

"Super sve. Zaboravio si navesti plavu sjenu na očnim kapcima tetke Nisve. Bila je zaštitni znak Tešnja, rahmet joj duši. Svojim pričama vraćaš nas u Tešanj našeg djetinjstva i mladosti." (Alma Tanković)

"U Lovcu sam završio specijalizaciju." (Muharem Elezović)

"Svaka čast Ciko na lijepom tekstu. I ja se kao dječak iz tog perioda sjećam i Lovca i tetke Nisve. Ona je bila ikona tog lokala i lijepih anegdota vezanih za taj lokal. Bila je pravi brend. Tvoji tekstovi su za nas malo matore, poslastica za čitanje. Kao za djecu bajke pred spavanje. Baš nas realistično vraćaš u djetinjstvo i lijepa vremena. Velika podrška u budućim tekstovima i kapa do poda. Neko kao ti vraća dušu prelijepom Tešnju, koji je se malo uspavao po tom pitanju." (Mirko Ćućić)

"Svaka čast za ovaj, i sve prethodne tekstove. Šteta bi bilo ovo ne upakovati u neku knjižicu. Za pojedine pisce najnovije literature, ovo bi bio bestseler." (Admir Brkić)

"Za očekivati je i knjigu da napišeš. Ovo štivo mi se baš sviđa."
(Adem Pilav)

"Volim čitati tvoje priče. Pišeš ih onako lijepo tešanjski, a pritom te cijeli svijet razumije." (Redžudin Halepović)

"E što imaš dobro sjećanje, svaka ti čast." (Snježana Slavuljica)

"Ponovo ekstra priča. Uvijek sam se pitao kako su funkcionirale te radne akcije." (Aidin Hadžismailović)

"Bila su to bolja vremena. Šteta što je 'sloboda' koja je došla 1990-ih sve uništila. Radne akcije se danas ismijavaju, sramota! Tebi svaka čast i za ovaj tekst. Svaki tekst ti je bolji od mnogih knjiga koje se danas pišu, iako pojma nemaju." (Zoraid Mehičić)

"Svaka čast Ciko. Stvorio si atmosferu da sam se osjećala kao da sam ušla u radnju da mi uradi potpetice na cipelama. Bravo!" (Enisa Skrozo)

"Vrlo vrijedan prilog istoriji Tešnja, a naročito valjan pregled društvenih prilika." (Selim Brkić)

"Sve si dobro napisao dragi Ciko. Samo tako. Istražuj i otrgni od zaborava ljude koji su nekad život značili u Tešnju, a i šire." (Zulejha Terzić)

"Šta reći osim bravo i veliko hvala na ovoj lijepoj priči. Sjedim na poslu i uzeh da pročitam ovu priču. Niz lice mi se skotrljaše suze i odmah se prisjetih svoje čaršije i dragih ljudi. Ciko, veliki čovječe! Hvala još jednom." (Mira Pračić)

"Ciko, hvala ti za ovu lijepu objavu. Lijepo hronološki složeno za podsjetiti se i osvježiti pamćenje. A bogami i zapis da ostane za nove generacije. Lijep pozdrav iz toplog Phoenixa." (Mahmut Hatkić)

"Svaka čast kolega. Želim vam puno uspjeha i u daljem radu, pa da i knjigu objavite ako Bog da!" (Nadina Hadžikadunić Bešlagić)

"Svaka čast komšija i hvala za ovaj divan tekst. Vratio si nas u neka divna vremena ljubavi, pažnje i poštovanja. Vremena kad su sve kolege i kolegice mog oca bili kao naša porodica. Vratio si mi i sjećanje na trenutke kad sam sjedila uz radio i čekala svoju pjesmu 'Lutka na koncu'. Otac bi mi rekao kad će svirati ta pjesma, i da je meni namijenjena. A ja bi sjedila pored radija i satima čekala, beskrajno se radujući. Nekad nam je tako malo trebalo za sreću."
(Medina Hopić)

"Ciko, iskreno ti se divim. Najbolji si kroničar svog grada. Tešanj i ti ste jedno tijelo i jedna duša." (Želimir Kovačević)

"Svaka čast Ciko. Unikatan si hroničar događanja u tvojoj - našoj čaršiji. To može samo neko ko je tu odrastao, živio, volio i voli svoju čaršiju. U ovom vremenu to si ti. Čestitam i nastavi tako." (Ismeta Hatibović)

"Ima dobrih ljudi ali ološ je glasniji pa su ih potisnuli sa čela. Veliki respekt za Borivoja Bojića, a tebi hvala za tekst. Sve ti to znaš tako lijepo napisati."
(Adem Pilav)

"Svaka čast, imaš dobro pamćenje. Sve si precizno opisao. Bila su to lijepa vremena." (Zijad Vrabac)

"Dragi moj Ciko, ja sam osamdeset i neke počela izlaziti i nije mi nikad bilo ljepše. Baš sam se lijepih trenutaka prisjetila, zahvaljujući tebi i svakoj sitnici koju napišeš. Hvala." (Minkica Hujdur Halilović)

"Baš tako i bješe dobri Ciko. Mi nostalgičari za starim vremenima te pratimo i cijenimo tvoj 'vremeplov'. U njemu sve precizno opisuješ i vraćaš nas u bezbrižna i lijepa vremena. Tad smo živjeli skromnije, ali smo iznutra bili bogatiji. A sad bogatije živimo, ali smo siromašniji iznutra. Bile su to zlatne 1980-te. Svaka čast za tekst." (Mirko Ćućić)

"Hvala za priču, ekstra je! Moj kafić Mina Haus. Tad i nikad više onakve gužve, smijeha, druženja i muzike. Svako znao svoj stol, popije se kafa i ide dalje u provod. Ama baš svaku noć. Hvala za sliku, posebno mi je drago što prepozna Dženazu legendu." (Nedima Šišić Hatičić)

"Vratio si me nekoliko decenija unazad. Prvo kod Rame, poslije Citadela, disko, Memo, lijepa vremena." (Mirsada Braković Kušić)

"Hvala ti za šetnju kroz lijepe dane naše mladosti. Tako si napisao kao da se čovjeku film odvija pred očima. A na kraju priče i koja suza poteče."
(Ibrahim Terzić)

"Odeš u Doboj i vidiš da trafike i dalje rade. U Jelahu radi. Nije sve pojeo internet. U Tešnju su sve zatvorene, to je prvenstveno do nas. Što će nam trafike kad smo jedna od sredina sa najvećim brojem nepismenih i najmanje obrazovanih." (Miralem Brkić)

"Jednu stvar si propustio navesti.
Tih 1970-tih godina je krenuo postepeni slom obrazovnog sistema. Plate prosvjetara su počele padati. Istina, tad je realizovan BH projekat '1000 škola - 1000 radosti', i diljem BiH je sagrađeno mnogo novih škola. Od njih nije bilo mnogo koristi, jer su nastavnici bili slabo motivisani. A najveća slabost je bio odgojni rad, izgradnja karaktera." (Amir Halep)

"U kući su bile samo tri staklene flaše. Jedna za ulje, jedna za gaz i jedna za rakiju. Regularno začepljene komadom otučka. Jednom sam otišao po ulje kod Mustafe Denjalića u piljarnici na gornjoj čaršiji. Uze Mustafa flašu, pomirisa je, i reče 'Sikter dijete kući po drugu flašu. Ova nije za mene, ova je za Osmana u gvožđari." (Dževad Prnjavorac)

"Čitam i naviru mi sjećanja skoro identična. Trgovina u Ljeskovcu. Trgovac Hamid Škapur. Trgovina u kojoj su podmjeru kupovali stanovnici Novog Sela, Ljetinića, Rosulja, Vukova i Žabljaka." (Emir Ahmetović)

"Sjećam se i Fadila, trgovca sa francuskom kapom. Teta Sabrije, kao i Bate. Lijepa vremena bila. Nije se imalo kao sad, ali smo bili sretniji i djelili sve sa komšilukom. Bile su i veresije, teke u koje se zapisivalo. Uvijek sam pitala tatu šta je to. Kao posudio je ljudima koji trebaju pare, a nemaju."
(Snježana Blagojević)

"Ti si genije. Respekt!" (Nedžmija Dizdarević)

"Još bih dodala da je račun od fasunge (podmjere) bio ručno ispisan na fišeku, i ručno sabiran bez digitrona." (Ema Karahmet)

"Kad vidim tvoj tekst, prvo lajk, a potom čitanje. Jer ukupan dojam uvijek pogodi suštinu, i nikad me ne ostavlja ravnodušnom." (Lejla M. Lekić)

"Bože, kako je lijepo vidjeti tvoje objave. Hvala ti od srca. I pozdrav tvojoj majci. Predivna je uvijek bila." (Krista Mikanović Mandić)

"Kad je nešto napisano odlično! Kad tekst teče kao da gledaš film! Odlično jarane moj!" (Šemsudin Karahodžić Šele)

Midhat BRKIĆ Ciko

ZLATNE GODINE

IZDAJE, ŠTAMPA I DISTRIBUIRA
PLANJAX GROUP
Izdavačko-štamparska kuća
PLANJAX KOMERC doo
Bobare 55, 74264 Jelah - Tešanj
Tel. 032 661 571 Fax 032 661 572 Mob./Vib. 062 788 877
E-mail: planjaxdoo@gmail.com
www.planjaxgroup.com

PC PLANJAX GROUP SARAJEVO
71320 Vogošća, Igmanska do br. 75, I-12, Tel. 033 539 575
E-mail: planjaxgroup@gmail.com Mob./Vib. 061 477 597

ZA IZDAVAČA
Medina PLANJAC, direktorica

ŠTAMPA
Štamparija PLANJAX PRINT Bobare 55
Tel. 032 667 350 Mob./Vib. 061 384 675

ZA ŠTAMPARIJU
Mirza PLANJAC, dipl. oec

DISTRIBUCIJA & PLASMAN
Knjižara ČITAJ VIŠE.BA, Bobare 56
Elektronska knjižara eknjigaplanjax.com
Klub čitalaca PLANJAX Bobare
Tel. /Fax 032 667 351 Mob./vib. 062 788 878

ZA DISTRIBUCIJU & PLASMAN
Alen PLANJAC, dipl. ing. graf

Članice Grupacije PLANJAX
Izdavačko-štamparska kuća PLANJAX KOMERC d. o. o. Tešanj,
Poduzeće za proizvodnju i promet PLANJAX PRODUKT d. o. o. Tešanj,
Centar za obrazovanje odraslih EDUKA BH, p. š. u. Tešanj-Sarajevo
Poduzeće za trgovinu i usluge PACK2GO d. o. o. Zagreb
Fondacija ZNANJE I OBRAZOVANJE, n. v. o. Tešanj

Midhat Brkić rođen je u Tešnju 1961. godine, gdje je završio osnovnu školu i gimnaziju. Diplomirao je na Ekonomskom fakultetu u Sarajevu (1984.). Sin je oca Sakiba i majke Safide (djevojački Mandžukić). Midhatov otac Sakib se također bavio pisanjem. Napisao je dvije knjige, "Tešanj, zapisi i sjećanja" (objavljena 2005.) i "Tešanj u pričama i događanjima" (objavljena 2009.).

Midhat je oženjen suprugom Enisom (djevojački Hrvić) i ponosni je otac jednog stomatologa.

Radni vijek provodi uglavnom u struci, radeći u više tešanjskih preduzeća. U industrijskom gigantu Mann Hummelu je radio kao šef službe prodaje, sve do 1997. godine. U preduzeću kožne industrije Sloga Tešanj je bio direktor preduzeća, od 1997. do 2000. godine. Nakon Sloge, dvije godine provodi u mlinu Dukat - Jelah, kao projekt menadžer. U AS-u Jelah je odabran za prvog šefa proizvodnje, u periodu od 2005. do 2007. godine. U tekstilnom preduzeću Napredak Tešanj je imenovan za direktora preduzeća, od 2007. do 2008. godine. Naporedo sa radom u privredi, radio je i u srednjoj školi. Predavao je engleski jezik, od 1996. do 2003. godine, a zatim i predmete ekonomske struke, od 2008. godine do danas. Pokušavao je objavljivati u muzičkom časopisu Džuboks, SF časopisu Sirius, kao i u lokalnom glasilu Tešnjak.

Živi i radi u Tešnju.

